**ДАРХАН-УУЛ АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН
ТАМГЫН ГАЗАР**

ДАРХАН-УУЛ АЙМГИЙН ХӨГЖЛИЙН ЦОГЦ БОДЛОГО

(2009 – 2021 он)

Дархан хот, 2009 он

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí õºãæëèéí öîãö áîäëîãî (2009-2021)-ыã Äàðõàí-Óóë àéìãèéí Çàñàã äàðãûí Òàìãûí ãàçàðòàé Ìîíãîë Óëñûí Åðºíõèéëºã÷èéí Òàìãûí ãàçàð, Øèíæëýõ óõààíû Àêàäåìèéí õàðúÿà ¯íäýñíèé õºãæëèéí õ¿ðýýëýíãèéí áàéãóóëñàí 2008 îíû 10 ä¿ãýýð ñàðûí 20-íû ºäðèéí ¹ ÄÓ/¯ÕÕ-08 òîîò ãýðýýíèé äàãóó ¯íäýñíèé õºãæëèéí õ¿ðýýëýíãèéí äýä çàõèðàë, äîêòîð, ïðîôåññîð Ä.Áÿìáàà, ¯íäýñíèé õºãæëèéí õ¿ðýýëýíãèéí ýðäýìòýí íàðèéí áè÷ãèéí äàðãà, Ìîíãîë Óëñûí øèíæëýõ óõààíû ãàâúÿàò ç¿òãýëòýí, äîêòîð, ïðîôåññîð Ë.Öýäýíäàìáà, ¯íäýñíèé õºãæëèéí õ¿ðýýëýíãèéí макро эдийн засгийн бодлогын секторын ахлах судлаач, доктор Л.Нямцэрэн, Ñàíõ¿¿, ýäèéí çàñãèéí äýýä ñóðãóóëèéí áàãø, äîêòîð Ï.Ãàíòºìºð, ¯íäýñíèé õºãæëèéí õ¿ðýýëýíãèéí ýðäýì øèíæèëãýýíèé àæèëòàí ìàãèñòð Á.Öîãòáààòàð, Á.Ñàéíáèëýã íàðûí ñóäëàà÷äûí áàã, Äàðõàí-Óóë àéìãààñ Óëñûí Èõ Õóðàëä ñîíãîãäñîí ÓÈÕ-ûí ãèø¿¿í Ë.Ãàíñ¿õ, Æ.Ñ¿õáààòàð, Ä.Õàÿíõÿðâàà íàðûí îðîëöîîòîéãîîð õàìòðàí áîëîâñðóóëàâ.

Ýíýõ¿¿ öîãö áîäëîãûã ¯íäýñíèé õºãæëèéí õ¿ðýýëýíãèéí 2009 îíû 3 äóãààð ñàðûí 5-íû ºäðèéí Ýðäìèéí çºâëºëèéí õóðàëäààð õýëýëö¿¿ëýí ãàðñàí ñàíàë, çºâëºìæèéã òóñãàñíû çýðýãöýý Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÈÒÕ-ààð õýëýëö¿¿ëýí áàòëóóëàõûí ºìíº òóñ àéìàãò ¿éë àæèëëàãàà ÿâóóëæ áàéãàà àãåíòëàãóóäûí ò¿øèíä õýëýëö¿¿ëýí ñàíàë àâ÷ òóñãàõ øààðäëàãàòàé ãýæ ¿çñýíèй дагуу 2009 оны 4, 9 дүгээр саруудад Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÇÄÒÃ, ÈÒÕ-ûí óäèðäëàãààä òàíèëöóóëæ ñàíàë àâñíы зэрэгцээ Аймгийн ИТХ-ын Байнгын хороодын гишүүд , тухайн салбартай холбоотой хэлтэс, агентлагуудын удирдлага, мэргэжилтнүүдийн оролцсон салбар бүрийн хэлэлцүүлэг, тодруулгуудыг тусгасан болно. Мөн Аймгийн Засаг Даргын Тамгын Газрын хөгжлийн бодлогын хэлтсийн дарга Д.Будхүү болон мэргэжилтнүүдийн саналыг авав.

Мөн Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÈÒÕ-ûí äàðãà Ë.Ã¿í÷èíãèéí èð¿¿ëñýí ñàíàë, ÇÄÒÃ-ààñ èð¿¿ëñýí 2009-2015 îíä òóñ àéìãèéã õºãæ¿¿ëýõ öîãö áîäëîãî íèéãìèéí ñàëáàðààñ îðóóëàõ ñòðàòåãè õºòºëáºð áîëîí Äàðõàí-Óóë àéìãèéí õºäºº àæ àõóéí ñàëáàðûã õºãæ¿¿ëýõ íýãäñýí áîäëîãî, ò¿¿í÷ëýí Ìîíãîë Óëñûí Çàñãèéí ãàçðûí Òýðã¿¿í øààäð ñàéäûí àëáà, GTZ-èéí Á¿ñ íóòãèéí ýäèéí çàñãèéí õºãæëèéã äýìæèõ õºòºëáºðèéí õ¿ðýýíä áîëîâñðóóëàãäñàí ¿éëäâýðæèëòèéí ñóäàëãàà çýðýãò òóñãàгдсан санал, зөвлөмжийг тусгав.

Òº ñº ë

Ì Î Í ÃÎ Ë ÓËÑ
ÄÀÐÕÀÍ -ÓÓË ÀÉÌ ÃÈÉÍ
ÈÐÃÝÄÈÉÍ Òª Ëª ª Ëª Ã×ÄÈÉÍ ÕÓÐËÛ Í
ÒÎ ÃÒÎ Î Ë

2009 î í û .... ñàðû í ....-í û º äº ð   Äóãààð ....   Äàðõàí õîò

Àéì ãèéí õº ãæëèéí öî ãö áî äëî ãî
áàòëàõ òóõàé

"Аймгийн хөгжлийн цогц бодлого"-ын тухай хэлэлцээд, Монгол Улсын Засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн нэгж түүний удирдлагын тухай хуулийн 18.1.2 -ийн "Е" дахь заалтыг үндэслэн аймгийн ИТХ-ын .... дугаар Хуралдаанаас ТОГТООХ НЬ:

Нэг: Аймгийн хөгжлийн цогц бодлого /2009-2021/-ыг баталсугай.

Хоёр: Аймгийн хөгжлийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийн эх үүсвэрийг аймгийн жил жилийн төсөв, нийгэм эдийн засгийн хөгжлийн дунд хугацааны бопон жил бүрийн үндсэн чиглэлд тусгах замаар хэрэгжилтийг зохион байгуулж, явц үр дүнг жил тутам аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд мэдээлж ажиллахыг аймгийн Засаг дарга / Г.Эрдэнэбат/-д даалгасугай.

ÄÀÐÃÀ .... Ë.Ã¯Í ×ÈÍ

ÃÀÐ× ÈÃ

Î ÐØ ÈË.. 5

Í ÝÃ. ÄÀÐÕÀÍ -ÓÓË ÀÉÌ ÃÈÉÍ Õª ÃÆËÈÉÍ ª Í ª ª ÃÈÉÍ ÁÀÉÄÀË, Õª ÃÆËÈÉÍ ÄÀÂÓÓ ÁÎ ËÎ Í ÑÓË ÒÀËÓÓÄ.. 6

1.1. Дархан-Уул аймгийн хөгжлийн өнөөгийн байдал.. **6**

1.2. Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí äàâóó áî ëî í ñóë òàëóóä.. **8**

ÕÎ ¨ Ð. ÄÀÐÕÀÍ -ÓÓË ÀÉÌ ÃÈÉÍ Õª ÃÆËÈÉÍ ÀËÑÛ Í ÕÀÐÀÀ, ÒÝÐÃ¯¯ ËÝÕ ×È ÃËÝË¯¯ Ä.. 9

2.1. Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí àëñû í õàðàà.. **9**

2.2. Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí òýðã¿¿ëýõ ÷èãëýë¿¿ä.. **9**

ÃÓÐÀÂ. Õ¯ Í ÈÉ ÕÈÉÃÝÝÄ Í ÈÉÃÌ ÈÉÍ Õª ÃÆËÈÉÍ ÁÎ ÄËÎ ÃÎ 10

3.1. Ядуурал, ажилгүйдлийг бууруулах бодлого.. **10**

3.2. Õ¿í àì ç¿éí áî äëî ãî **13**

3.3. Áî ëî âñðî ë, ñî ¸ëû í õº ãæëèéí áî äëî ãî **15**

3.4. Ýð¿¿ë ì ýí äèéí õº ãæëèéí áî äëî ãî **20**

Äª Ðª Â. ÝÄÈÉÍ ÇÀÑÃÈÉÍ ª Ñª ËÒ, Õª ÃÆËÈÉÍ ÁÎ ÄËÎ ÃÎ 24

4.1. Макро эдийн засгийн бодлого.. **25**

4.2. Эдийн засгийн бодит салбаруудын хөгжлийн бодлого.. **26**

4.2.1. Аж үйлдвэрийн хөгжлийн бодлого.. **26**

4.2.2. Үйлчилгээний салбарын хөгжлийн бодлого.. **32**

4.2.3. Хөдөө аж ахуйн хөгжлийн бодлого.. **33**

4.2.4. Аялал жуулчлалын салбарын хөгжлийн бодлого.. **49**

4.3. Дэд бүтцийн хөгжлийн бодлого.. **51**

4.3.1. Зам, тээврийн хөгжлèéí áî äëî ãî **52**

4.3.2. Эрчим хүчний салбарын хөгжлийн бодлого.. **53**

4.3.3. Мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарын хөгжлийн бодлого.. **54**

ÒÀÂ. ÕÎ Ò ÁÀÉÃÓÓËÀËÒ, ÁÀÐИЛГЫÍ ÑÀËÁÀÐÛ Í Õª ÃÆËÈÉÍ ÁÎ ÄËÎ ÃÎ 56

ÇÓÐÃÀÀ. ÁÀÉÃÀËÜ Î Ð×Í Û ÁÎ ÄËÎ ÃÎ 62

ÄÎ ËÎ Î . Õ¯ ÐÝÕ ÃÎ Ë ¯ Ð Ä¯ Í , ÕÝÐÝÃÆÈËÒÈÉÃ ÕÀÍ ÃÀÕ Ì ÅÕÀÍ ÈÇÌ 70

7.1. Öî ãö áî äëî ãû ã õýðýãæ¿¿ëñí ýýð õ¿ðýõ ãî ë ¿ð ä¿í **70**

7.2. Öî ãö áî äëî ãû í õýðýãæèëòèéã õàí ãàõ ì åõàí èçì **71**

Î ÐØ ÈË

1. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилж, манай орны эрдэмтэд, улс òºð÷èä, èðãýäèéí ºðãºí îðîëöîîòîéãîîð áîëîâñðóóëàí ÓÈÕ-ûí 2008 îíû 12 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод ñóóðèëñàí ¯íäýñíèé õºãæëèéí öîãö áîäëîãî (2007-2021 он)”-ä òóëãóóðëàí Дархан-Уул аймгийн хөгжлийн цогц бодлого (2009-2021 îí)-ûã áîëîâñðóóëàâ.

2. “Дархан-Уул аймгийн õºãæëèéí öîãö áîäëîãî (2009-2021îí)”-д “Ìîíãîë Улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал”, “Бүсүүдийн хөгжлийн дунд õóãàöààíû ñòðàòåãè (2010 îí õ¿ðòýëõ)”, “Монгол Улсын Төвийн бүсийн õºãæëèéí õºòºëáºð (2015 îí õ¿ðòýëõ)” болон Ìîíãîë Óëñûí õºãæëèéí áîäëîãûí áóñàä áàðèìò áè÷ã¿¿äèéí ¿çýë ñàíàà, õýðýãæèëòèéí ÿâö, ¿ð ä¿í, çàëãàìæ÷àíàð òóñãàëàà îëñîí áîëíî.

3. “Дархан-Уул аймгийн хөгжлийн цогц бодлого (2009-2021îí)”-ä “Дархан-Уул аймгийн хөгжлийн хөтөлбөрийн төсөл, санал”, “Хөдөө аж ахуйн òîãòâîðòîé ºñºëòèéã õàíãàõ õºòºëáºð /1998-2010 он/”, “Газар тариалангийн үйлдвэрлэлийг сэргээн хөгжүүлэх хөтөлбөр”, “Эрчимжсэн мал аж ахуйн õºãæëèéã äýìæèõ äýä õºòºëáºð /2004-2015 он/”, “Эрүүл мэндийн салбарын õºãæëèéí õºòºëáºð /2009-2012/”, “Боловсрол, соёлын салбарын хөгжлийн хөтөлбөр”, “Дархан” үйлдвэрлэл-òåõíîëîãèéí ïàðêèéí òåõíèê ýäèéí çàñãèéí үндэслэл” болон 2009-2015 îíä òóñ àéìãèéí ãèéãºõºãæ¿¿ëýõ öîãö áîäëîãîä íèéöñýí ñàëáàðààñ îðóóëàõ ñòðàòåãè õºòºëáºð áîëîí Äàðõàí-Óóë àéìãèéí õºäºº àæ àõóéí ñàëáàðûã õºãæ¿¿ëýõ íýãäñýí áîäëîãî, ò¿¿í÷ëýí Ìîíãîë Óëñûí Çàñãèéí ãàçðûí Òýðã¿¿í øàäàð ñàéäûí àëáà, GTZ-èéí Á¿ñ íóòãèéí ýäèéí çàñãèéí õºãæëèéã äýìæèõ õºòºëáºðèéí õ¿ðýýíä áîëîâñðóóëàãäñàí ¿éëäâýðæèëòèéí ñóäàëãàà çýðýã àéìãèéí õýìæýýíèé 30 ãàðóé õºãæëèéí áîäëîãûí áàðèìò áè÷ã¿¿äýä òóñãàãäñàí òóñ àéìãèéí õºãæëèéí áîäëîãûí ÷àíàðòàé ñòðàòåãèéí çîðèëòóóä íýãòãýí òóñãàãäñàí áîëíî.

4. Дархан-Уул аймгийн урт хугацааны хөгжлийн стратегийн зорилтууд, õ¿ðýõ ¿ð ä¿íã 2009-2015 îí, 2016-2021 îíû ãýñýí ¿íäñýí õî¸ð ¿å øàòààð тусгав.

Í ÝÃ. ÄÀÐÕÀÍ -ÓÓË ÀÉÌ ÃÈÉÍ Õª ÃÆËÈÉÍ ªÍªª ÃÈÉÍ ÁÀÉÄÀË, Õª ÃÆËÈÉÍ ÄÀÂÓÓ ÁÎ ËÎ Í ÑÓË ÒÀËÓÓÄ

1.1. Дархан-Уул àéì ãèéí õº ãæëèéí ºíºº ãèéí áàéäàë

Дархан-Уул аймаг нь Дархан, Шарын гол, Орхон, Хонгор гэсэн 4 сумтай, 24 багтай, 88,2 мянган хүн амтай, 327500 га газар нутагтай. Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õ¿í àì ûí 82.1 õóâü õîòîä, 17.9 õóâü íü õºäººä àì üäàð÷ áàéíà.

Дархан-Уул аймаг 2008 оны байдлаар манай улсын нийт хүн амын 3,3 хувь, Төвийн бүсийн хүн амын 20 хувь буюу нийт 88,2 мянган хүн оршин сууж байна. Тус аймаг 25 ìÿíãàí ºðõòýé. Ажилгүйчүүдийн тоо 2008 оны байдлаар 1159-д хүрч 2005 оныхоос 37,0 хувиар өсчээ. Ажилгүйдлийн түвшин 3,4 хувь байгаа нь улсын дунджаас 0,6 пунктээр өндөр байна. Õ¿í àìûí äóíäàæ наслалт Дархан-Уул аймагт 65 áàéíà. Õ¿íèé õºãæëèéí èíäåêñ тус аймагт 0.704 áàéíà. Үүнээс үзэхэд иргэдийн амьдралын түвшин дээшлүүлэх, ядуурал, ажилгүйдлийг бууруулах шаардлагатай байна.

2007 îíû áàéäëààð Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí ÄÍ Á îíû ¿íýýð 80.1 òýðáóì .òºã áàéñàí áîë 2008 îíä 103.3 òýðáóì .òºã áîëæ ºìíºõ îíûõîîñ 30.0 õóâèàð ºñ÷ýý. Äàðõàí -Óóë àéì àãíü Ìîíãîë Óëñûí ÄÍ Á-íèé 1.7 õóâèéã, Òºâèéí á¿ñèéí ÄÍ Á-íèé 16.4 õóâèéã òóñ òóñ ¿éëäâýðëýæ áàéíà.

Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí íýã õ¿íä íîãäîõ ÄÍ Á îíû ¿íýýð 2007 îíä 914.7 ìÿí .òºã áàéñàí áîë 2008 îíä 1171.8 ìÿí .òºã áîëæ 28.1 õóâèàð ºñ÷ýý. Ýíý íü óëñûí ä¿íãýýñ 2.0 äàõèí , Óëààíáààòàðààñ 2.4 äàõèí , ªìíºãîâü àéìãààñ 2.0 äàõèí , Ñýëýíãý àéìãààñ 1.6 äàõèí áàãà áàéãàà áîë Äîðíîãîâü àéìãààñ 1.7 äàõèí èõ áàéíà.

Дархан-Уул àéìàã 2008 îíû áàéäëààð óëñûí íèéò õºäºº àæ àõóéí ñàëáàðûí 1.6 õóâèéã, àæ ¿éëäâýð áàðèëãûí ñàëáàðûí 1.9 õóâèéã, ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàðûí 1.5 õóâèéã ýçëýæ áàéíà.

Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí òºñâèéí îðëîãî 2008 îíä 3991.1 ñàÿ.òºã áîëæ ºìíºõ îíûõîîñ 10.6 õóâèàð, òºñâèéí çàðëàãà 4126.3 ñàÿ.òºã áîëæ ºìíºõ îíûõîîñ 27.7 õóâèàð ºñ÷ýý. Òóñ àéì àãíü óëñààñ òàòààñ àâäàã¿é àéìãóóäûí нэг болно.

Äàðõàí -Óóë аймаг Монгол Улсын хэмжээнд томоохонд òîîöîãäîõ “Ýðýë öåìåíò” ÕÊ, “Ñèëèêàò” ÕÊ, “Ýðäýñ õºâºí” ÕÊ, “Äàðõàí Íýõèé” ХК, “Мах

êoì бинат”, “Төмөрлөгийн үйлдвэр” зэрэг олон үйлдвэрүүдтэй, боловсруулах ¿éëäâýðëýëèéí ñàëáàð íýëýýä õºãæñºí á¿ñ íóòàãþì.

Àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí á¿òýýãäýõ¿¿íèé ¿éëäâýðëýë 2008 îíä 70.6 òýðáóì òºãðºãò õ¿ðñýííü 2007 îíòîé õàðüöóóëàõàä 13.2 õóâèàð ºññºí áàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìàã íü áàðèëãûí ìàòåðèàëûí ¿éëäâýðèéí ááàç ñóóðü áîëîõîîð áàéãóóëàãäñàí áàðèëãûí ìàòåðèàëûí ¿éëäýðëýëèéí ò¿¿õèé ýä áîëîõ ýëñ, òºðºë á¿ðèéí áàðèëãûí ÷óëóóëãà, òºìðèéí õ¿äýð, í¿¿ðñ, êåðàì çèò øàâðûí îðäîîð áàÿëàãá¿ñíóòàãþì.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÄÍÁ-íèé 38.5 õóâèéã ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàðò ¿éëäâýðëýæáàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìàãíü Ìîíãîëûí ãàçàð òàðèàëàíãèéí òºâ á¿ñýä îðøäîã. Xºäºº àæàõóéí íèéòá¿òýýãäýõ¿¿íä ãàçàð òàðèàëàí ãîëëîäîã.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí õýì æýýíä 2008 оны áàéäëààð 100 ãàðóé àæàõóé íýãæ, 12 ìÿíãà ãàðóé ºðõ 37.0 ìÿíãàí ãà îð÷èì ýðãýëòèéí òàëáàéä òàðèàëàíãèéí ¿éë àæèëëàãàà ýðõýëæáàéíà. Тус аймаг нь хүн амын мах, махан бүтээгдэхүүний хэрэгцээний 30.0 гаруй, сүү сүүн бүтээгдэхүүний хэрэгцээний 90.0 орчим, гурилын 70.0 гаруй хувийг, төмс, хүнсний ногооны хэрэгцээг өөрийн үйлдвэрлэлээр бүрэн хангаж байна.

Малын тоо 2008 оны эцсийн байдлаар 345,0 мянгад хүрч 102,6 мянган төл бойжуулжээ.

Дархан-Уул аймаг нь дэд бүтэц сайн хөгжсөн аймаг бөгөөд дулаан, цахилгаан эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэртэй. Төмөр зам болон авто засмал замаар Улаанбаатар болон бусад томоохон хотууд, ОХУ, БНХАУ-òàé õîëáîãäñîí. Өндөр хурдны шилэн кабель, интернет, утсан ба үүрэн телефоны үйлчилгээ бүрэн нэвтэрсэн аймаг юм.

Дархан-Уул аймагт орчин үеийн техник технологиор бүрэн тоноглогдсон Мобиком, Скайтел, Жи-Мобайл, Юнител компаниудын салбарууд үүрэн телефон, интернетийн үйлчилгээ явуулж байна. DBS, LKHA телевизүүдээр 24 цагийн турш гадаад дотоодын сувгуудын нэвтрүүлгүүдийг үзэх боломжтой.

Äýä á¿òöèéí ñàëáàð ñàéí õºãæñºí ¿éëäâýðëýë, ñî¸ë áîëîâñðîë, øèíæëýõ óõààíû òîìîîõîí òºâ òóë ãàäààäûí õºðºíãº îðóóëàëòûã òàòàõ òààòàé íºõöºë á¿ðäñýí àéìàãþì.

1.2. Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí äàâóó áî ëî í ñóë òàëóóä

Äàðõàí -Уул аймгийг 2009-2021 онд хөгжүүлэх цогц бодлогод хөгжлийн дор дурьдсан давуу болон сул талуудыг тооцон үзэв. **¯¿í ä:**

Хөгжлийн давуу талууд:

- Õ¿í àì û í áè÷èã ¿ñýã òàéëàãäàëòû í ò¿âø èí º í äº ð;
- Их, дээд сургууль, мýðãýæëèéí ñóðãàëò ¿éëäâýðëýëèéí òº â¿¿дтэй, áî ëî âñðî ë, ì ýðãýæèë î ëãî õ сургалтын áààç ñàéòàé;
- Tóðø ëàãàòàé àæèëëàõ õ¿÷í èé í º º öòýé;
- Дэд бүтэц сайн хөгжсөн, òýýâýð, öàõèëãààí äóëààí û нэгдсэн õàí ãàì æтай;
- Î ÕÓ, ÁÍ ÕÀÓ-û í çàõ çýýëòýé òº ì º ð çàì áî ëî í àâòî çàì ààð õî ëáî ãäñî í ;
- Hèéñëýë хот, төвийн бүс болон Сибиðèéí çàõ çýýëä î éðõî í ;
- Барилгын материал, н¿¿ðñ, òº ì ðèéí õ¿äðèéí í º º öòýé, энэ чиглэлийн үйлдвэрүүдийг өргөжүүлэн хөгжүүлэх боломжтой;
- Òº ì º ðëº ã, öåì åí ò, í ýõèé çýðýã ¿éëäâýð¿¿ä òî ãòâî ðòî é àæèëëàæ áàéãàà;
- Õóâèéí õýâø ëèéí õ¿í ñí èé ¿éëäâýð¿¿ä î ëî í òî é;
- "Эрчимжсэн мал аж ахуй, газар тариалангийн бүс нутаг"-ààð çàðëàãäñàí ;
- Гàçàð òàðèàëàí ãèéí àæ àõóéí óóä нь ø èí æëýõ óõààí û áààçòàé î éðõî í áàéðëàæ, õàì òðàí àæèëëàäàã;
- Äýýä ñî ðòû í ¿ðèéí àæàõóé ýðõëýõ áî ëî ì æòî é;
- Í àðèéí í î î ñò õî í ü ¿ðæ¿¿ëæ ñàéí ÷àí àðû í àðüñ, í î î ñî î ð ¿éëäâýð¿¿äèéã õàí ãàõ áî ëî ì æòî é;
- Ò¿¿õ, соёл, байгалийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх боломжтой;

Хөгжлийн сул талууд:

- Дархан хот улсын зэрэглэлтэй хотын статусгүй байгаа;
- Дархан хотын инженерийн байгууламж ихээхэн хуучирсан;
- Дархан хотын үйлдвэрлэл үйлчилгээний хөгжлийн хурдаас хот байгуулалтын хурд хоцорч байгаа;
- Ñàí õ¿¿æèëòèéí î ðî í í óòãèéí áî ëî ì æ õомс, цаашид олон улсын зээл тусламж, улсын болон орон нутгийн төсвийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай;
- Òº ì ðèéí õ¿äýð áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð байгуулах шаардлагатай;
- Ñî öèaëèçì èéí ¿åä áàðèãäñàí çàðèì òî ì î î õî í ¿éëäâýð¿¿ä çî ãñî î í ãè áàéäàëä î ðæ àæèëëàõ áî ëî ì æã¿é áî ëñî í ;
- Óñí û í º º ö áàãàñàæ áàéãàà;
- Агаарын бохирдол, хөрсний эвдрэл нүүрлэж байгаа.

ÕÎ¨Ð. ÄÀÐÕÀÍ-ÓÓË ÀÉÌ ÃÈÉÍ Õª ÃÆËÈÉÍ ÀËÑÛÍ ÕÀÐÀÀ, ÒÝÐÃ¯¯ËÝÕ ×ÈÃËÝË¯¯Ä

2.1. Äàðõàí-Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí àëñûí õàðàà

Äàðõàí-Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí 2021 îí õ¿ðò ýëõ àëñûí õàðàà íü õ¿íèé õº ãæèëä òóëãóóðëàí íèéãýì, ýäèéí çàñãèéã ýð÷èì òýé õº ãæ¿¿ëæ õ¿í àìûí àìüäðàëûí ò¿âøèí ãòóóøòàé äýýø ë¿¿ëýí, óëì ààð äýëõèéí çàõ çýýëä ºðñºëäºõ ÷àäâàðòàé, ºí äºð òåõíîëîãèä ñóóðèëñàí áîëîâñðóóëàõ ¿éëäâýðëýë òýðã¿¿ëýõ ¿¿ðýã á¿õèé Òº âèéí á¿ñèéí õº ãæëèéí òóëãóóð àéì àãàîëîõîä îðøèíî.

2.2. Äàðõàí-Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí òýðã¿¿ëýõ ÷èãëýë¿¿ä

Äàðõàí-Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí öîãö áîäëîãûã äàðààõ çîðèëãîîð òýðã¿¿ëýõ ÷èãëýëèéí õ¿ðýýíä õýðýãæ¿¿ëíý:

1) Àéì àãò мÿíãàíû õº ãæëèéí зорилтуудыг хэрэгжүүлж, хүнийг бүх талаар хөгжүүлнэ.
2) Äýëõèéí áîëîí äîòîîäûí çàõ çýýëä ºðñºëäºõ ÷àäâàðòàé, õóâèéí õýâøèëä òóëãóóðëàñàí ýêñïîðòûí áàðèì æààòàé ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýýã ýð÷èì òýé õº ãæ¿¿ëæ, аймгийн эдийн засгийг îëîí òàëòàé, ìýäëýãò ñóóðèëñàí áîëãîíî.
3) Çàì òýýâýð, ýð÷èì õ¿÷, ìýäýýëëèéí õîëáîîíû äýä á¿òöèéã ýð÷èì òýé õº ãæ¿¿ëæ õº ãæëèéí òààòàé îð÷èí á¿ðä¿¿ëíý.
4) Õîò, ñóìûí òº â¿¿äèéã õº ãæ¿¿ëæ õîò, õºäººãèéí õº ãæëèéí ò¿âøèíèé ÿëãààã áàãàñãàíà.
5) Õîò áàéãóóëàëò, áàðèëãûí ñàëáàðûí õº ãæëèéã ýð÷èì æ¿¿ëæ, Äàðõàí ¿éëäâýðëýë-òåõíîëîãèéí ïàðêèéã ò¿øèãëýí äýëõèéí æèøèãò íèéöñýí õîò, òîãòâîðòîé áàéãóóëàõ áîëãîíî.
6) Óòð àìüñãàëûí ººð÷ëºëòºä äàñàí çîõèöîõ ÷àäàâõèéã áèé áîëãîí öºëæèëòèéã ñààðóóëæ, ýêî ñèñòåìèéí òýíöâýðò áàéäëûã õàäãàëíà.

ÃÓÐÀÂ. Õ¯Í ИЙ ХИЙГЭЭД Í ÈÉÃÌ ÈÉÍ Õª ÃÆËÈÉÍ ÁÎ ÄËÎ ÃÎ

Дархан-Уул àéì ãèéí õº гжлийн 1 дэх тэргүүлэх чиглэлийн õ¿ðýýí ä àéì ãèéí ядуурал, ажилгүйдлийг тууштай бууруулж, иргэдийн амьдралын чанарыг тасралтгүй дээшлүүлнэ. Гэр бүлийг хөгжүүлж, хүн ам зүйн оновчтой бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Хүн амын боловсрол, соёл, эрүүл мэндийн ¿éë÷èëãýýí èé ÷àí àð, õ¿ðòýýì æèéã эрс ñàéæðóóëñí ààð 2015 î í ãýõýä ì ÿí ãàí û õº ãæëèéí çî ðèëòóóäû ã бүрэн õýðýãæ¿¿ëí ý.

3.1. Ядуурал, ажилгүйдлийг бууруулах бодлого

Үндэслэл: Дархан-Уул аймгийн ажилгүйчүүдийн тоо 2008 оны байдлаар 1159-д хүрч 2005 оныхоос 37,0 хувиар өссөн байна. Ажилгүйчүүдийн 18.6 õóâü í ü äýýä áî ëî âñðî ëòî é, 21.4 õóâü í ü òóñãàé äóí ä áà òåõí èê ì ýðãýæëèéí , 60.0 õóâü í ü á¿ðýí äóí ä áà ò¿¿í ýýñ äî î ø áî ëî âñðî ëòî é áàéí à.

Ажилгүйдлийн түвшин 3,4 хувь байгаа нь улсын дунджаас 0,6 пунктээр өндөр байна. Үүнээс үзэхэд иргэдийн амьдралын түвшин дээшлүүлэх, ядуурал, ажилгүйдлийг бууруулах шаардлагатай байна.

Аймгийн хэмжээнд ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулахад чиглэсэн олон арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгаа хэдий ч ядуурал дорвитой буурахгүй байна. Ажилгүйдлийг дагалдан ядуурал өсөж байна.

Àéì ãèéí õýì æýýí ä í èéãì èéí äààòãààëä 469 àæ àõóéí í ýãæ áàéãóóëëàãû í 18843 àæèëëàãñàä, ñàéí äóðû í äààòãààëä 2126 èðãýä, ýð¿¿ë ì ýí äèéí äààòãààëä í èéò õ¿í àì û í 88.1 õóâü í ü òóñ òóñ õàì ðàãäàæ áàéí à.

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагуудын идэвхи, ñàí àà÷ëàãû ã äýì æèí áèçí åс эрхлэх таатай орчин бүрдүүлснээр àæëû í áàéð, õº дөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлж, ажилгүйдэл, ядуурлыг тууштай бууруулна.

- Дархан-Уул àéì ãèéí õº ãæëèéí ýí ýõ¿¿ öî ãö áî äëî ãî î ä í ÿãòëàí óÿëäóóëàí “Эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, ядуурлыг бууруулах дунд хугацааны хөтөлбөр” боловсруулан хэрэгжүүлэх;

- Эдийн засгийн өсөлт, хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээтэй уялдуулан ажлын байрыг тууштай нэмэгдүүлж, ажилгүйдлийн түвшинг 2,5-аас дээшгүй байлгах;
- Õº äº ëì º ðèéí çàõ зээлийн “Мэдээллийн нэгдсэн сан” бий болгох;
- Ахмад настан, тахир дутуу, иргэд, хөдөлмөр эрхлэгч хүүхэд зэрэг нийгмийн эмзэг бүлгийн тусгайлсан хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлэх;
- Ядуу, бага орлоготой малчин өрхийг малжуулах, ядуу өрхөд аж ахуй эрхлэхэд нь санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх;
- Байгаль орчныг хамгаалах, ялангуяа цөлжилттэй тэмцэх, ойн зурвас байгуулах, хөрс, бэлчээрийг хамгаалах ажилд хөдөлмөр эрхлээгүй иргэдийг татан оролцуулах;
- Ядуурлыг бууруулах зорилгоор хэрэгжүүлж байгаа олон улсын байгууллагын төсөл хөтөлбөрүүдийн үйл ажиллагааг орон нутагт идэвхижүүлж, уялдаа холбоог сайжруулах;
- Хөдөлмөр эрхлэлтийн сан болон бусад хөтөлбөр, төслүүдийн хүрээнд байнгын, үнэлгээний хувьд цалин өндөртэй ажлын байрыг бий болгох,

Стратегийн зорилт 2. Нийгмийн халамж асрамжийн үйлчилгээний чанарыг дээшлүүлж, хөрөнгийг оновчтой зарцуулж, иргэдийн нийгмийн хамгааллын тогтолцоог боловсронгуй болгоно.

- Нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдах хүрээг оновчтой тогтоож, үр ашгийг дээшлүүлэх;
- “Тогтвортой амьжиргааг дэмжих” төслийн хүрээнд ядуу, эмзэг бүлгийн иргэдэд туслах, банк, санхүүгийн үйлчилгээг сайжруулах;
- Бүтэн өнчин, тэнэмэл, нэн ядуу өрхийн хүүхдүүдийг байрлуулж хооллон, сургалт явуулж, халамжийн төв байгуулан ажиллуулах;
- Ядуу иргэд, орон гэргүй хүмүүс гэр хашаа, орон сууц худалдан авах, барих, орон байраа өргөтгөх, засварлах зориулалт бүхий орон сууцны зээлийн үйлчилгээг сайжруулах;
- Î þóòí û áî ëî í õº ãææëèéí áýðõø ýýëòýé èðãýäèéí õº äº ëì º ðèéí áèðæ áàéãóóëàõ;

- Íийгмийн эмзэг бүлгийн иргэдийг дэд бүтэц, хот, нийтийн аж ахуйн болон нийтийн эзэмшлийн зам талбай, ногоон байгууламжийн тохижилт, үйлчилгээний ажлын хэсгийг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх тогтолцоонд шилжих;
- Ахмад настны амралт, сувилалын газар, чийрэгжүүлэлтийн танхимыг º ðãº æ¿¿ëж, тэдэнд үзүүлэх тусламж, хөнгөлөлтийг боловсронгуй болгох;
- Гэр бүлийн хүчирхийллийн эсрэг зөвөлгөө өгөх төв байгуулж ажиллуулах;

Стратегийн зорилт 3. Íèéãìèéí äààòãàëûí ¿éë÷èëãýýíèé ÷àíàð õ¿ðòýýì æèéã íýì ýãä¿¿ëæ, ñàéí äóðûí äààòãàëä ìàë÷èä, õóâèàðàà áèçíåñ эрхлэгчдийг өргөнөөр хамруулж, мэдээллийн технологи нэвтрүүлнэ.

- Íèéãìèéí äààòãàëûí øèìòãýëèéí îðëîãî á¿ðä¿¿ëýõ ñóóðèéã íýì ýãä¿¿ëýí ñàíãóóäûí ÷ààâõèéã ñàéæðóóëàõ;
- Íèéãìèéí äààòãàëûí áàãö õóóëèóä, òýäãýýðò îðñîí íýì ýëò ººð÷ëºëò, õóóëèéí ñóðòàë÷èëãàà, ухуулгыг хэрэглэгчдэд цаг хугацаа алдалгүй хүргэх;
- Нийгмийн даатгалд хамрагдах хүрээг нэмэгдүүлж, тэтгэврийн суурь тогтолцоонд аймгийн хүн амыг бүрэн хамруулах.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021он):

Стратегийн зорилт 1. Ядуурлыг бууруулахад бүхий л хэвшлийн аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдийн оролцоог сайжруулж ядуурлыг эрс бууруулна.

- Àжилгүйдлийн түвшинг 2.5 хувь, амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой иргэдийн тоог 2 дахин бууруулах;
- Ядуурлыг бууруулах, амьжиргааг дээшлүүлэхэд чиглэсэн төсөл хөтөлбөрийн нэгдсэн мэдээллийн санг бий болгох, уялдаа холбоог сайжруулах;
- Амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх, хоршоо, фермерийн аж ахуй байгуулах, байгаль хамгаалах, байгалийг нөхөн сэргээх чиглэлээр бүх талаар дэмжих;
- “Сумын хөгжлийн сан”-г 50,0 саяас доошгүй төгрөгийн эх үүсвэртэй байгуулснаар ажлын байрыг нэмэгдүүлж, ард иргэдийн амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэх.

Стратегийн зорилт 2. Нэн ядуу иргэдийн амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэхэд чиглэсэн нийгмийн халамжийн үйлчилгээг боловсронгуй áî ëãî í î .

- Áүтэн өнчин, тэнэмэл болон нэн ядуу өрхийн хүүхдийг байрлуулж хооллон, сургалт явуулах халамж үйлчилгээний төвүүдийн үйл аæèëëàãààã тогтмолжуулан, тэдгээрийг амьдралын арга ухаанд сургах;
- “Нийгмийн халамжийн сан”-гийн үйл ажиллагааны үр өгөөжийг дээшлүүлэх;
- Тахир дутуу иргэдэд үзүүлэх дэмжлэг, үйлчилгээний хүрээ, хүртээмжийг тэдний амьдралын чанар, онцлогийг харгалзан нэмэгдүүлэх;
- Ахмад настанд үзүүлдэг тусламж, хөнгөлөлтийг сайжруулж, өрхийн тэтгэмжийн төрлийг нэмэгдүүлэх.

3.2. Õ¿í àì ç¿éí áî äëî ãî

Үндэслэл: Дархан-Уул аймагт 2008 оны байдлаар манай улсын нийт хүн амын 3,3 хувь, Төвийн бүсийн хүн амын 20 хувь буюу нийт 88,2 мянган хүн оршин сууж байгаагийн 88,2 хувь нь хотод амьдарч байна. Тус аймаг 25 ì ÿí ãàí ºðõòýé. Төвийн á¿ñèéí 1000 хүнд ногдох төрөлт, нас баралт, цэвэр өсөлтийн хэмжээг тус аймгийн үзүүлэлтүүдтэй харьцуулбал, төвийн бүс нутагт төрөлт 22.8 байхад тус аймагт 22.2, нас баралт 5.9 байхад тус аймагт 6.2, цэвэр өсөлт 16.9 байхад тус аймагт 16.0 байна.

Õ¿í àì û í äóí äàæ í àñëàëò óëñû í õýì æýýí ä 67.2 байхад Дархан-Уул àéì àãò 65 áàéí à. Õ¿í èé õº ãæëèéí èí äåêñèéí óëñû í äóí äàæ 0.738 áàéõàä Дархан-Уул аймагт 0.704 байна.

Цаашид ãýð á¿ëèéí ã¿éöýòãýõ ¿¿ðãèéã äýýø ë¿¿ëýí õ¿¿õýä ýð¿¿ë àþ óëã¿é î ð÷èí ä º ñº æ, ñóð÷ áî ëî âñðî õ òààòàé î ð÷èí á¿ðä¿¿ëýõ ø ààðäëàãàòàé.

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Ñòðàòåãèéí çî ðèëò 1. Õ¿í àì û í æèëèéí äóí äàæ º ñº ëòèéã òóóø òàé í ýì ýã¿¿ëí ý.

- “Гэр бүл, хүүхдийн цогц хөгжил” аймгийн дэд хөтөлбөр боловсруулж õýðýãæ¿¿ëýõ. ¯¿í ä:
  - Монгол гэр бүлд эрүүл удмын сантай, үр хүүхэд нь эрүүл төрөх, өсөн бойжих, нөхөн үржихүйн нэн таатай орчин бий болгох;

- Төрөөс гэр бүлд нөхөн үржихүйн нэн таатай орчин бүрдүүлэхэд äýì æëýã¿ç¿¿ëýõ;
- Õ¿í àì ûí öýâýð º ñº ëòèéãí ýì ýãä¿¿ëýõ хүн ам зүйн бодлогын хүрээнд гэр бүлийн хөгжлийг хангах;
- Монгол гэр бүлийн үнэт зүйлс, өв уламжлал, ёс, зан заншлыг тэтгэн õº ãæ¿¿ëýõ;
- ßäóóðëûг бууруулах бодлогыг хэрэгжүүлснээр өрхийн эдийн засгийн чадавхийг дээшлүүлэх;
- Гэр бүл, хүүхдэд чиглэсэн нийгмийн суурь үйлчилгээний багцыг өргөжүүлэн, энэхүү үйлчилгээний хот, хөдөөгийн ялгааг арилгах;
- Гэр бүлд чиглэсэн боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээ хүргэх òî ãòî ëöî î ãáî ëî âñðî í ãóé áî ëãî õ;
- Хүүхдэд үзүүлэх асрамж, халамжийн байгууллагуудын үйлчилгээг ãýð á¿ëèéí í º õöº ëä î éðòóóëàí äýëõèéí æèø èãò õ¿ðãýõ;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, иргэдэд үзүүлэх суурь үйлчилгээг гэр бүлийн хөгжилтэй уялдуулан тэдний тэгш эрхийг хангах;
- Бага орлоготой болон нийгмийн эмзэг өрхийн î ðî í ñóóöí û í º õöëèéã сайжруулахад чиглэсэн бодлого явуулах;
- Гэр бүл, хүүхдийн чиглэлээр ажилладаг төрийн болон төрийн бус байгууллагын чадамжийг дээшлүүлэх;
- Гэр бүл, хүүхдийн хөгжлийн судалгаа, сургалт, мэдээллийг иж бүрнээр явуулах;
- Өсвөр үе эрүүл чийрэг бие бялдартай иргэн өсч бойжиход гэр бүл, иргэдийн оролцоог өргөтгөх;
- Ãýð á¿ëèéí áî ëî âñðî ëûí ãòàñðàëòã¿é äýýø ë¿¿ëýõ.

- Àéì àã, ñóì äûí õº ãæëèéí áî äëî ãî , òº ëº âëº ëòº ä õ¿í àì ûí õ¿÷èí ç¿éëñèéã î í î â÷òî é òóñãàí õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Залуу гэр бүл, шинээр төрсөн хүүхдийг дэмжих сан байгуулж ажиллуулах;
- Õ¿í àì ûí ýì çýã á¿ëãèéí õº ãæëèéã äýì æèõ õº òº ëáº ð áî ëî âñðóóëàí õýðýãæ¿¿ëýõ.

Ñòðàòåãèéí çî ðèëò 2. Õ¿í èéã á¿õ òàëààð õº ãæ¿¿ëýí , á¿ñèéí õýì æýýí ä õ¿í èé õº ãæëèéí èí äåêñèéí äóí äàæ ¿ç¿¿ëýëòèéã 0.722-ààñ áóóðóóëàõã¿é áàéí à.

- Á¿ñ, àéì àã, ñóì äûí ò¿âøèí ä á¿õ øàòíû ñóðãàëòûí ìàòåðèàëëàã áààçûã áýõæ¿¿ëýí, ñóðãàëòûí ÷àíàðûã ñàéæðóóëàõ;
- Ýð¿¿ë ìýíäèéí ¿éë÷èëãýýíèé ÷àíàð, õ¿ðòýýìæèéã íýìýãä¿¿ëýõ;
- Àéìãèéí ýäèéí çàñãèéí º ñº ëòèéã õóðäàñãàæ, ñàëáàðûí á¿òöèéã øèíý÷ëýõ áîäëîãîîð òîìîé óÿëäààëàí õ¿í àìûí îðëîãûã òàñðàëòã¿é äýýøë¿¿ëýõ.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021он):

Ñòðàòåãèéí çîðèëò 1. Õ¿í àìûí æèëèéí äóíäàæ º ñº ëòèéã óëñûí äóíäàæ ò¿âøèíä õ¿ðãýíý.

- Àéìãèéí ýäèéí çàñãèéí º ñº ëòèéã ò¿ðãýñãýí àæèëëàõ áàéðíû õàíãàìæèéã ñàéæðóóëàõ çàìààð ãàäààäàä ÷èãëýñýí øèëæèõ õº äº ëãº º íèéã áóóðóóëàõ;
- Òº ðº ëòèéã äýìæèõ çîðèëãîîð º ðõèéí îðëîãî íîãîîõ àëáàí òàòààð õº íãº ëº ëò ¿ç¿¿ëýõ, º ðõèéí õ¿¿õäèéí òîî, íàñíû ýëãààã õàðãàëçàí òýòãýëýã олгох зэрэг арга хэмжээнд хамрах хүрээг өргөтгөх.

Ñòðàòåãèéí çîðèëò 2. Õ¿íèéã õº ãæ¿¿ëýõ áîëîìæèéã á¿ðýí àøèãëàõ çàìààð àéìãèéí õ¿ìæ¿¿íèé õº ãæëèéí èíäåêñèéí äóíäàæ ¿ç¿¿ëýëòèéã 0.720-ààñ áóóðóóëàõã¿é áàéíà.

- Àéìàã, ñóìäûí ò¿âøèíä õ¿í àìûí îðëîãûã íýìýãä¿¿ëýõ, áîëîâñðîëûí түвшинг дээшлүүлэх, эрүүл мэндийн үйлчилгээг сайжруулах арга хэмжээг тууштай үргэлжлүүлэх;
- Àëáàí áà àëáàí áóñ áîëîâñðîëûí òîãòîëöîîã áîëîâñðîíãóé áîëãîæ, á¿õ øàòíû áîëîâñðîëûí õ¿ðòýýìæèéã ñàéæðóóëàõ;
- Íèéòìàë÷äûã çàéíû ñóðãàëòàä õàìðóóëàõ îíîâ÷òîé àðãà, õýëáýðèéã ñîíãîí íýâòð¿¿ëýõ;
- ¯éëäâýðëýëèéí ñàëáàðûí á¿òýö, º ñº ëòòýé óÿëäóóëæ ìýðãýæèëòýé àæèëòàí áýëòãýõ òîãòîëöîîã îíîâ÷òîé áîëãîõ.

3.3. Áîëîâñðîë, ñî¸ëûí õº ãæëèéí áîäëîãî

Үндэслэл: Дархан-Уул аймагт 2008-2009 îíû õè÷ýýëèéí æèëä ñóðãóóëèéí º ìíº õ áîëîâñðîëûí 17 öýöýðëýãò 3703 õ¿¿õýä öýöýðëýãèéí, õóâèëáàðò ñóðãàëòàä 269 õ¿¿õýä òóñ òóñ õàìðàãдаж áàéíà. Ñóðãóóëèéí º ìíº õ õàìðàí ñóðãàëò 62.9 õóâüòàé áàéíà.

Åðº í õèé áî ëî âñðî ëû í ñóðãóóëèéí 6-14 í àñí û õ¿¿õäèéí õàì ðàí ñóðãàëò 98.6 õóâüòàé áàéí à. ª í ãª ðñº í õè÷ýýëèéí æèëä 5603 õ¿¿õýä áàãà, ñóóðü, á¿ðýí äóí ä áî ëî âñðî ë ýçýì øèæ 99.1 õóâü í ü ñòàí äàðòû í øààðäëàãà õàí ãàæýý. Àéì ãèéí õýì æýýí ä àëáàí áóñ áî ëî âñðî ëû í 14 ãýãýýðëèéí òº â àæèëëàæ ä¿éöñýí ñóðãàëòû í õº òº ëáº ðèéí ñóðãàëòàí ä 260 õ¿¿õýä õàì ðàãäàí ñóðàëöàæ áàéí à.

2007-2008 оны хичээлийн жилд ЕБС-д суралцагсдын тоог 2008-2009 оныхтой харьцуулахад 800 хүүхдээр буюу 3.9 хувиар буурчээ. Ерөнхий áî ëî âñðî ëû í 26 áî ëî í ëèöåé 2 ñóðãóóëèéí áàãà àí ãèéí 299 á¿ëýãò 8848, äóí ä àí ãèéí 249 á¿ëýãò 7653, àõëàõ àí ãèéí 110 á¿ëýãò 3312 õ¿¿õýä, í èéò 658 á¿ëýãò 19813 õ¿¿õýä ñóðàëöàæ áàéãààãèéí 10016 í ü áóþ ó 50.5 õóâü í ü ýì ýãòýé õ¿¿õýä áàéí à. Õàãàñ º í ÷èí 2015, á¿òýí º í ÷èí 225 õ¿¿õýä ñóðàëöàæ áàéãàà áº ãº º ä 654 õ¿¿õýä äî òóóð áàéðàí ä àì üäàð÷ áàéí à. Í ýã áàãø èä í î ãäî õ ñóðàã÷äû í òî î 29.2 áàéãàà í ü óëñû í äóí äàæòàé î éðî ëöî î áàéí à.

2007-2008 î í û õè÷ýýëèéí æèëä àéì ãèéí äýýä ñóðãóóëü, êî ëëåæ, ì ýðãýæëèéí ñóðãàëò ¿éëäâýðëýëèéí òº â¿¿äýä 9375 î þ óòàí ñóðàëöàæ áàéñàí áî ë 2008-2009 î í û õè÷ýýëèéí æèëä 10013 î þ óòàí ñóðàëöàæ áàéãààãààñ 3264 î þ óòàí øèí ýýð ýëñýæ, 2099 î þ óòàí òº ãñº õ àí ãèä ñóðàëöàæ áàéí à. ª ì í º õ æèëòýé õàðüöóóëàõàä í èéò ñóðàëöàã÷äû í òî î 638, øèí ýýð ýëñýã÷äèéí òî î 255 õ¿í ýýð í ýì ýãäëýý. Í èéò ñóðàëöàã÷äû í 56.8 õóâü í ü ýì ýãòýé÷¿¿ä áàéãààãèéí äî òî ð äýýä ñóðãóóëü, êî ëëåæèä ñóðàëöàã÷äû í 60.7 õóâü, ì ýðãýæëèéí ñóðãàëò ¿éëäâýðëýëèéí òº â¿¿äýä ñóðàëöàã÷äû í 42.6 õóâü í ü ýì ýãòýé÷¿¿ä áàéí à.

Ñî ¸ë óðëàãийн 6 байгууллага үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа бөгөөд ýäãýýð áàéãóóëëàãàä í èéò 140 ãàðóé àæèëòàí , àëáàí õààã÷ àæèëëàæ, ñî ¸ë óðëàãû í ¿éë÷èëãýýã àðä èðãýäýä õ¿ðãýæ áàéí à.

Áî ëî âñðî ë, ñî ¸ëû í áàéãóóëëàãóóäû í ì àòåðèàëëàã áààçû ã ñàéæðóóëàõ, ñóðàõ áè÷èã ì àòåðèàëàð õàí ãàõ, áàãø áî ëî í ñî ¸ëû í àæèëòí û ã äààâòàí ñóðãàõ àæëû ã ñàéæðóóëàõ, óäèðäëàãà, çî õèî í áàéãóóëàëòû ã áî ëî âñðî í ãóé áî ëãî õ, öàëèí óðàì øóóëëû ã í ýì ýã¿¿ëýõ øààðäëàãàòàé.

Í ýãä¿ãýýð ¿å øàò (2009-2015 î í):

Ñòðàòåãèéí çî ðèëò 1. Ýð¿¿ë, àþ óëã¿é, ñòàí äàðòû í øààðäëàãà õàí ãàñàí î ð÷èí á¿ðä¿¿ëæ, áàãà í àñí û õ¿¿õäèéã àñðàõ, õàì ãààëàõ, õ¿ì ¿¿æ¿¿ëýõ, ñóðãàõ

òî ãöî ¿éë àæèëëàãàà ÿâóóëñí ààð õ¿¿õäèéí áèå áÿëäàð, î þóí óõààí, í èéãýì øèõ¿éí õº ãæèëèéã äýì æèí ñóðãóóëüä áýëòãýí ý.

- Ñóðãóóëèéн өмнөх боловсролын хамран сургалтын хүрээг өргөжүүлэхийн тулд танхимын сургалтаас гадна сургалтуудыг явуулж хамран сургалтыг 73.0 õóâüä õ¿ðãýõ;
- Áàãà í àñí û õ¿¿õäèéí õº ãæèëèéí õýðýãöýýã õàí ãàõóéö ÷àí àðòàé áî ëî âñðî ëû í үйлчилгээг бий болгох;
- Ñóì á¿ðò ñóðãóóëèéí º ì í º õ áî ëî âñðî ëûã гэрийн нөхцөлд î éðòóóëàõ àðãà õýì æýý àâ÷, õ¿¿õäèéí öýöýðëýãèéí õàì ðàí ñóðãàëòûã ýðñ í ýì ýãä¿¿ëýõ;
- Ì àë÷äûí õ¿¿õäèéã ñóðãóóëüä áýëòãýõ î í î â÷òî é õýëáýð áî ëî õ ÿâóóëûí ááãø òàé í ¿¿äëèéí áî ëî í ãýð öýöýðëýãààæèëóóëàõ;
- Öýöýðëýãèéí òî ãëî î ì , í ààäãàé, ñóðãàëòûí õýðýãëýãäýõ¿¿í èé õàí ãàëòûã ñàéæðóóëàõ;
- Öýöýðëýã¿¿äèéí ãàë òî ãî î í û öàõèëãààí òî í î ã òº õº º ðº ì æèéã èæ á¿ðýí øèí ý÷ëýí ýð¿¿ë àõóéí ñòàí äàðòàä í èéö¿¿ëýõ;
- Öýöýðëýãèéí õ¿¿õäèéí õî î ëí û òº ðº ë, àì ò, ÷àí àðûã ñàéæðóóëæ èë÷ëýãèéã ñòàí äàðòûí õýì æýýí ä áàéëãàõ.

Ñòðàòåãèéí çî ðèëò 2. Äýëõèé í èéòèéí æèøèãò í èéöñýí 12 æèëèéí òî ãòî ëöî î í ä øèëæèæ, ÷àí àðòàé áî ëî âñðî ë ýçýì øñýí , èðãýí èé àðä÷èëñàí í èéãýì ä áèå äààí àæèëëàõ, àì üäðàõ ÷ààâàð á¿õèé öààøèä ñóð÷ õº ãæèõ, á¿òýýë÷ òýì ¿¿ëýëòýé èðãýäèéã áýëòãýõýä øààðäàãäàõ ñóðãàëòûí òààòàé î ð÷èí á¿ðä¿¿ëí ý.

- Áàãà, ñóóðü áî ëî âñðî ëûí õàì ðàí ñóðãàëòûã í ýì ýãä¿¿ëæ, ÅÁÑ-èéã 12 æèëèéí òî ãòî ëöî î í ä á¿ðýí øèëæ¿¿ëæ, ñóðàëöàã÷ààä áî ëî âñðî ëûí ÷àí àðòàé ¿éë÷èëãýýã ¿ç¿¿ëýõ;
- “Дархан иõ ñóðãóóëü”-èéã áàéãóóëæ баклаварын áî ëî âñðî ëòî é ì ýðãýæèëòí ¿¿äèéã áýëòãýõ;
- Оюуны багтаамж ихтэй өндөр технологи ýçýì ø¿¿ëýõ çî ðèëãî î ð залуучуудыг º í äº ð õº ãæèëòýé î ðí óóëàà ñóðãàõ;
- Èõ, äýýä ñóðãóóëüòàé õî ðø ñî í øèí æèëãýý ñóäàëãààí û òº ðº ëæñº í áàéãóóëëàãà, ñàëáàð, ì ýäýýëëèéí òåõí î ëî ãèéí òº â¿¿ä áàéãóóëæ àæèëëóóëàõûã óðàì øóóëàí äýì æèõ;

- Шарын гол суманд уул уурхайн нарийн мэргэжлийн ажилчин бэлтгэх төрөлжсөн мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төвийг шинээр байгуулах;
- Сургууль завсардах явдлыг зогсоож, 2010 он гэхэд 6 íàñòàé õ¿¿õäèéã áàãà áîëîâñðîëä á¿ðýí õàìðóóëàõ;
- ÅÁÑ-ийн ñóðàëöàã÷äûí õ¿éñèéí òýãø áóñ áàéäëûã àðèëãàõ;
- Á¿õ íèéòèéí ìîíãîë õýë, áè÷ãèéí áîëîâñðîëûã òàñðàëòã¿é äýýøë¿¿ëæ, á¿õ øàòíû ñóðãóóëüä ýõ õýëýý ò°ãñ ýçýìøèõ í°õöëèéã á¿ðä¿¿ëýõ;
- Àíãëè õýëèéã á¿õ íèéòèéí ãîëëîõ ãàäààä õýë áîëãîõ;
- Á¿ðýí äóíä áîëîâñðîë ýçýìøèã÷äýä ìýðãýæëèéí áîëîâñðîëûã äààâõàð ýçýìø¿¿ëýõ àðãà õýìæýý àâàõ;
- Ò°ðèéí áóñ °ì÷èéí ñóðãóóëèéã ñóìäûí ò°âä áàéãóóëàí àæèëëóóëàõàä á¿õ òàëûí äýìæëýã¿ç¿¿ëýõ;
- Ñóðàëöàã÷äûí õýðýãöýýíä òóëãóóðëàñàí àìüäðàõ óõààí, °ðõèéí îðëîãî áîëîí áîëîâñðîëûí åð°íõèé ò¿âøèíã äýýøë¿¿ëýõýä ÷èãëýñýí ñóðãàëòûí õ°ò°ëá°ðèéã áîëîâñðóóëàí õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Ñóðãóóëü á¿ðèéã õÿìä °ðò°ãòýé, íàéäâàðòàé àæèëëàãàà á¿õèé èíòåðíåò íîìûí ñàíòàé áîëãîæ, õ¿¿õýä á¿ðò êîìïüþòåð õ°ò°ëá°ðèéã õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Ñóìäûí ñóðãóóëèóäûí äîòóóð áàéðíû õ¿÷èí ÷àäëûã íýìýãä¿¿ëýõ àðãà õýìæýýã äýñ äàðààòàé õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Ãàäààä îðíû ìýðãýæëèéí ò°ð°ëæñ°í áàéãóóëлàãóóä, õàíäèâëàã÷äààñ áîëîâñðîëûí ñàëáàðûí ìàòåðèàëëàã áààçûã áýõæ¿¿ëýõ ÷èãëýëýýð ò°ñ°ë õ°ò°ëá°ð õýðýãæ¿¿ëýõèéã á¿õ òàëààð äýìæèõ;
- Ñóðãàëòàíä ìýäýýëëèéí òåõíîëîãèéã á¿ðýí íýâòð¿¿ëýí, á¿õ ñóðãóóëü öýöýðëýã¿¿äèéã èíòåðíåòýä õîëáîæ, ìýäýýëëèéí òåõíîëîãèéí òåõíèê õýðýãñëýýð õàíãàõ àæëûã çîõèîí áàéãóóëàõ;
- Áàãø íàðûã 40000 àéëûí îðîí ñóóöíû õ°ò°ëá°ðò õàìðóóëàõ, îðîí íóòãèéí ò°ñâ°°ñ áàãø íàðò çîðèóëàн орон сууц барихад хөрөнгө хуваàðиëàõ, õувиараа орон сууц барихыг дэмжин áàãà õ¿¿òýé, óðò õóãàöààíû çýýëä õàìðóóëàõ;
- Зулзагын гол хүүхдийн зусланг “Хүүхэд хөгжлийн төв” болгож, материаëлàã áààç, îð÷èí í°õöëèéã ñàéæðóóëàõ, ÷àäâàðëàã áîëîâñîí õ¿÷íýýð õàíãàõ;
- Äàðõàí õîòûí ò°âä çàëóó÷óóä ÷°ë°°ò öàãàà ç¿é çîõèñòîé °íãº ð¿¿ëýõ îð÷èí бий болгох зорилгоор “Залуус хөгжлийн төв”-èéã áàéãóóëàõ.

Ñò ðàò åãèéí çî ðèëò 3. Ñî¸ë óðëàãèéí áàéãóóëëàãóóäàä öàõèì áî ëî í автоматжуулсан орчин үеийн техник, технологи нэвтрүүлж, ì ýðãýæèëòýé áî ëî âñî í õ¿÷í ýýð á¿ðýí õàí ãàõ, ò¿¿õ ñî ¸ëûí äóðñãàëò ãàçðóóäад àÿëàë æóóë÷ëàë õºãæ¿¿ëýõ, ñî ¸ëûí ºâèéã ñóäëàí ñóðòàë÷ëàõ, ¿í äýñíèé óëàì æëàëò áî ëî í î ð÷èí ¿åèéí ñî í ãî äî ã óðëàãèéí á¿õ òºðëèéí õ¿í àì ûí î þóí û áî ëî í ñî ¸ëûí õýðýãöýýã á¿ðýí õàí ãàí à.

- Ñî¸ë óðëàãèéí áàéãóóëëàãóóäûí ¿éë÷èëãýýíèé íýð òºðëèéã î ëøðóóëàí, ÷àí àð, õ¿ðòýýì æèéã ñàéæðóóëæ, òýãøèòãýýðèéí àæèëòí óóäûí íèéãì èéí àñóóäëûã øèéäâýðëýн ажиллах материаллаг орчны стандартыг хангах;
- Аймгийн соёл урлагийг 2009-2021 î í õ¿ðòýë õºãæ¿¿ëýõ ì àñòåð òºëºâëºãººã áî ëî âñðóóëàí õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Суманд соёлын төв, аймгийн төвд мэргэжлийн урлаг-соёлын õî ñî ëñî í ¿éë÷èëãээтэй байгууллагууд ажиллуулах замаар ñî ¸ëûí ¿éë÷èëãээний оновчтой тогтолцоог бүрдүүлэх;
- Уãñààòí û ç¿é, ¿í äýñòýí ÿñòí û ñî ¸ëûг õàäãàëæ õàì ãààëàõ òºâèéã аймгийн төвд бàéãóóëàõ;
- Ñóì äûí í î ì ûí ñàí, ì óçåé, ñî ¸ëûí òºâ¿¿äèéí áàéðí û õàí ãàì æ, ì àòåðèàëëàã áààçûã áýõæ¿¿ëýí ¿éë÷èëãýýã ºðãºæ¿¿ëæ, õ¿í àì ä ì ýäýýëýë õ¿ðãýõ òºâ áî ëãî í àæèëëóóëàõ;
- Аймгийн төв номын санг “Номын өргөө” болгон зохион байгуулах;
- Àéì ãèéí ñî ¸ë óðëàãèéí áàéãóóëëàãóóäûí ì åí åæì åí òèéã øèí ý÷ëýõ;
- “Залуучууд” театрын материаллаг баазыг өргөтгөх, чадварлаг боловсон õ¿÷í ýýð õàí ãàõ, ¿éë÷èëãýýíèé ÷àí àð õ¿ðòýýì æèéã äýýøë¿¿ëýõ.

Õî ¸ðäóãààð ¿å øàò (2016-2021 î í):

Ñòðàòåãèéí çî ðèëò 1. Àéì ãèéí áî ëî âñðî ëûí òî ãòî ëöî î , ñóðãàëòûí õýâ øèí æèëèéã õºãæëèéí î ðí óóäûí í èéòëýã æèøèãò õ¿ðãýí ý.

- Á¿õ í èéòýä áî ëî âñðî ë ýçýì ø¿¿ëýõ ì ÿí ãàí û õºãæëèéí çî ðèëòûã á¿ðýí õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Сургууль, цэцэрлэгийг цогцолбор бүтэцтэйгээр ажиллуулж, бага, дунд сургуулийн тогтолцоог буй болгосноор мэргэжлийн чиг баримжаатай ахлах ñóðãóóëèóä áàéãóóëàõ;

- Åðº í õèé áî ëî âñðî ëûí ñóðãóóëèóäûí áàãø í àðû ã õº ðâº õ ÷àäâàðòàé áî ëãî í õº ãæ¿¿ëýõ;
- Ñóðãóóëü çàâñàðäàëò áî ëî í áè÷èã ¿ñýã ¿ë ì ýäýõ ÿâäëûã á¿ðýí àðèëãàõ;
- Áàãø, áî ëî âñðî ëûí áàéãóóëëàãûí óäèðäàõ àæèëòí û óð ÷àäâàðû ã õº ãæ¿¿ëæ, í èéãì èéí õàì ãààëëû ã ñàéæðóóëàõ;
- Óóë óóðõàé, áèî òåõí î ëî ãè, ì ýäýýëëèéí òåõí î ëî ãèйн ÷èãëýëýýð àâúÿàñòàé çàëóó÷óóäûã ñî í ãî í ø àëãàðóóëæ, ýí ý ÷èãëýëýýð õº ãæëèéí º í äº ð ò¿âø èí ä õ¿ðñýí î ðí óóäàà òº ðèéí çàðäëààð ñóðãàõ.

Ñòðàòåãèéí çî ðèëò 2. Ñî¸ë óðëàãèéí áàéãóóëëàãóóäûí áèåý äààí àæèëëàõ î í î â÷òî é òî ãòî ëöî î á¿ðä¿¿ëýí, ¿éë÷èëãýýí èé õ¿ðòýýì æ, ÷àí àðû ã äýýø ë¿¿ëí ý.

- Óðëàãèéí àâüÿàñòàí, óð÷óóä, óðàí á¿òýýë÷äèéã òî äðóóëæ äýì æèõ;
- Í î ì ûí ñàí, àðõèâûí ¿éë÷èëãýýã õ¿í àì ûí ýðýëò õýðýãöýýí ä í èéö¿¿ëýí ñàéæðóóëàõ;
- Түүх соёлын дурсгалт зүйлийг хамгаалах, тохижуулах.

3.4. Эрүүл мэндийн хөгжлийн бодлого

Үндэслэл: Дархан-Уул аймагт 2008 оны байдлаар нэгдсэн эмнэлэг 1, сумын эмнэлэг 3, өрхийн эмнэлэг 5 байгаагийн зэрэгцээ хувийн хэвшлийн эмнэлэг, эмийн сангууд аймгийн хүн амд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байна.

2008 оны байдлаар их эмч 173, дунд мэргэжилтэн 412 ажиллаж байгаа бөгөөд 10000 хүн амд 18 их эмч, 46 дунд мэргэжилтэн ногдож байна. Сумын эмнэлэгүүд их эмчээр бүрэн хангагджээ.

Òóñ àéì àãò 0-1 насны нялхасын эндэгдэл 10,7 промиль /улсынх 19,6/, 0-5 насны хүүхдийн эндэгдэл 15,2 промиль /улсынх 23,6/, эхийн эндэгдэл 56,6 промиль буюу 1 тохиолдол /улсынх 48,8 промиль/, ор хоног ашиглалт 86,8 хувь, дундаж ор хоног 8,4 байна. 0-3 сартай жирэмсний хяналт 85,9 хувь /улсынх 83,5 хувь/, халдварт өвчин 112,4 промиль /улсынх 118,8 промиль/. Үүнээс гепатит 31,4 промиль /улсынх 26,3/, сүрьеэ 26,6 промиль /улсынх 13,1/ , тэмбүү 19,9 промиль /улсынх 11,9/, заг хүйтэн 10,2 промиль /улсынх 16,1/, цусан суулга 1,8 промиль /улсынх 7,0/, салхин цэцэг 3,6 промиль /улсынх 6,6/ тус тус байна.

"ДОХ/БЗДХ-ын сайн дурын зөвөлгөө, шинжилгээ өгөх төв", "Уушигны эмгэг

судлалын диспансер"-ийг нэг цэгийн үйлчилгээний хэлбэрээр зохион байгуулж ажилласнаар сүрьеэ, БЗДХ өвчлөл буурч, иргэдэд үзүүлэх тусламж үйлчилгээний чанар сайжирчээ.

Àéì ãèéí ýð¿¿ë ìýíäèéí áàéãóóëëàãóóäûí ¿ç¿¿ëæ áóé ¿éë÷èëãýý, эмчилгээ-оношлогооны чанар, тоног төхөөрмжийн хангамж хүрэлцээ сайжирч байгаа хэдий ч санхүүгийн чадавхи хязгаарлагдмал, сум болон өрхийн ýìíýëãèéí ¿éë÷èëãýýíèé ÷àíàð õ¿ðòýýìæ æèãä áóñ áàéíà.

Цаашид эрүүл ìýíäèéí òóñëàìæ ¿éë÷èëãýýã õ¿í àìä òýãø õ¿ðòýýìæòýé, ÷àíàðòàé ¿ç¿¿ëýí ºâ÷ëºë, ýíäýãäëèéã òóóøòàé áóóðóóëæ, орчин үеийн дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлэн эмчилгээ оношлогооны чанарыг сайжруулан, хүн ам урт наслах нөхцлийг бүрдүүлэх шаардлагатàé.

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах орчин үеийн тогтолцоог цогц байдлаар бүрдүүлнэ.

- Аймгийн хүн амын өвчлөлийн байдлыг тогтоох судалгаа явуулж, эрүүл мэндийн байдлыг хянан тандаж мэдээлэх, ард иргэдийг жилд нэг удаа үнэ төлбөргүй үзлэг, шинжилгээнд бүрэн хамруулах тогтолцоо бүрдүүлэх;
- Эрүүл мэндийн байгууллагуудыг нэгдсэн цахим сүлжээнд оруулан нэгдсэн мэдээллийн цахим сантай болгож, алсын зайн оношлогоо, эмчилгээг өргөжүүлэх;
- Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний стандартыг багцын үйлчилгээний дагуу тусламж үйлчилгээний нэр төрлийг олшруулах, чанарыг сайжруулах;
- Эрүүл аймаг, сум, баг болох санаачлагыг хөхиүлэн дэмжиж, иргэний нийгмийн байгууллага, хувь хүн, хамт олны оролцоог нэмэгдүүлэх;
- Олон улсын хөл хориот өвчнөөс аймгийн хүн амыг хамгаалахад чиглэсэн лаборатори, оношлогоо эмчилгээний явуулын багийн чадамжийг сайжруулах;
- Анхан шатны тусламж үйлчилгээг боловсронгуй болгож чанар хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;
- Яаралтай тусламж үйлчилгээг багаар ажиллах системд шилжүүлж, зориулалтын машин, тоног төхөөрөмжөөр хангах;
- Сувилахуйн тусламж үйлчилгээг чанарын шинэ түвшинд хүргэж боловсронгуй болгох;

- Уламжлалт анагаах ухааны шилдэг аргыг эрүүл мэндийн үйлчилгээнд нэвтрүүлэх;
- Нэн ядуу, эмзэг бүлгийн хүмүүс, тахир дутуу иргэдэд үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг үнэ төлбөргүй үзүүлэх боломжийг нэмэгдүүлэх;
- Аймгийн хүн амын дархлаажуулалтыг сайжруулах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх;
- Малчдад нүүдлийн өрхийн эмнэлгээр үйлчлэх тогтолцоог бүрдүүлэх;
- Эмийн хэрэглээний чанарын шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх замаар эмийн зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэх;
- Бүх нийтийн биеийн тамир, спортыг хөгжүүлэх дэд хөтөлбөр боловсруулан хэрэгжүүлэх;
- Эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг тууштай сайжруулах замаар 2015 он гэхэд хүн амын дундаж наслалтыг 68-д хүргэх.

Стратегийн зорилт 2. Эрүүл мэндийн байгууллагын материаллаг бааз, боловсон хүчний хангамжийг сайжруулна.

- Аймгийн эрүүл мэндийн салбарын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх;
- Төвийн бүсийн оношлогоо эмчилгээний төв байгуулах;
- Анагаах ухааны коллежийг Төвийн бүсийн сургалтын төв болгон өргөтгөх;
- Эрүүл мэндийн салбарт ажиллагсдын нийгмийн баталгааг сайжруулах, урамшууллын тогтолцоог боловсронгуй болгох;
- Эмч мэргэжилтнүүдийн ёс зүй, харилцаа соёлыг дээшлүүлэх, эмчилгээ үйлчилгээний стандартыг боловсруулан хэрэгжүүлэх;
- Өрх, сумын эмнэлгийн болон эхчүүдийн амрах байруудыг засварлан тохижуулах, шинээр барих;
- Өрх, сумын эмнэлгийн оношлогоо, эмчилгээний багаж тоног төхөөрөмжийг сайжруулж, нэмэгдүүлэх;
- Шарын гол сумын Мэргэжлээс шалтгаалах өвчний сувилалыг бүх талаар дэмжин өргөтгөж, өндөр настанд үйлчилдэг сувилал болгох;

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Эрүүл мэндийн салбарын материаллаг баазыг бэхжүүлж, удирдлага, санхүүжилтийн нэгдмэл тогтолцоог хөгжүүлнэ.

- Мэдээллийн технологийн ололт амжилтыг эмнэлгийн тусламж үйлчилгээнд нэвтрүүлэх чиглэлээр тодорхой төслүүдийг хэрэгжүүлэх;
- Хувийн эмнэлгийн байгууллагуудыг дэмжин хөгжүүлэх;
- Аймгийн төвд биеийн тамирын дээд сургууль, сумдын төвд бялдаржуулах төв байгуулан ажиллуулах;
- Аймгийн төвд ахмад настанд зориулсан нөхөн сэргээх, асран сувилах газрыг байгуулж ажиллуулах;
- Тахир дутуу иргэдэд үзүүлэх эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг өргөтгөж материаллаг баазыг нь бэхжүүлэх;
- Хүн амыг зайлшгүй шаардлагатай эм, эмнэлгийн хэрэгслэлээр жигд, хүртээмжтэй тасралтгүй хангах;
- Нэгдсэн эмнэлэг болон сумдын эмнэлгийн байрыг иж бүрэн засварлах, шинээр барих.

Äª Ðª Â. ÝÄÈÉÍ ÇÀÑÃÈÉÍ ª Ñª ËÒ, Õª ÃÆËÈÉÍ ÁÎ ÄËÎ ÃÎ

Äàðõàí-Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí 2 äàõü, 3 äàõü, 4 äýõ òýðã¿¿ëýõ ÷èãëýë¿¿äèéí õ¿ðýýíä 2009-2015 îíä ìýäëýãò ñóóðèëñàí ýäèéí çàñãèéí ¿íäýñ ñóóðèéã òàâüæ, íýã õ¿íä íîãäîõ ÄÍÁ-èéã 4.5 сая төгрөг áóþó 3.8 мянган àì. äîëëàðò õ¿ðãýíý. 2016-2021 îíä íýã õ¿íä íîãäîõ ÄÍÁ-èéã 9 сая òºãðºã áóþó 7.6 мянган àì. äîëëàðò õ¿ðãýæ, ìýäëýãò ñóóðèëñàí, ººðºº ººðèéãº òýòãýõ ýäèéí çàñãèéã áèé áîëãîíî.

Үндэслэл: 2007 îíû áàéäëààð Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÄÍÁ îíû ¿íýýð 80.1 òýðáóì.òºã áàéñàí áîë 2008 îíä 103.3 òýðáóì.òºã áîëæ ºìíºõ îíûõîîñ 30.0 õóâèàð ºñ÷ýý. Äàðõàí-Óóë àéì àãíü Ìîíãîë Óëñûí ÄÍÁ-èé 1.7 õóâèéã, Òºâèéí á¿ñèéí ÄÍÁ-èé 16.4 õóâèéã òóñ òóñ ¿éëäâýðëýæ áàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí íýã õ¿íä íîãäîõ ÄÍÁ îíû ¿íýýð 2007 îíä 914.7 ìÿí.òºã áàéñàí áîë 2008 îíä 1171.8 ìÿí.òºã áîëæ 28.1 õóâèàð ºñ÷ýý. Ýíý íü óëñûí äóíäàæààñ 2.0 äàõèí, Óëààíáààòàðààñ 2.4 äàõèí, ªìíºãîâü àéìãààñ 2.0 äàõèí, Ñýëýíãý àéìãààñ 1.6 äàõèí áàãà áàéõàä Äîðíîãîâü àéìãààñ 1.7 äàõèí èõ áàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÄÍÁ-ä ñàëáàðóóäûí ýçëýõ õóâèéã àâ÷ ¿çâýë, 2005 îíû áàéäëààð õºäºº àæ àõóé 14.9 õóâèéã, àæ ¿éëäâýð, áàðèëãà 51.7 õóâèéã, ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàð 33.4 õóâèéã òóñ òóñ ýçëýæ áàéñàí áîë 2008 îíä õºäºº àæ àõóé 17.4, àæ ¿éëäâýð, áàðèëãà 44.1, ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàð 38.5 õóâèéã тус тус ýçëýж áàéíà. Òóñ àéìàã 2008 îíû áàéäëààð óëñûí íèéò õºäºº àæ àõóéí ñàëáàðûí 1.6 õóâèéã, àæ ¿éëäâýð áàðèëãûí ñàëáàðûí 1.9 õóâèéã, ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàðûí 1.5 õóâèéã ýçëýæ áàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÄÍÁ-èé ñàëáàðûí á¿òöèéã óëñûí áîëîí Òºâèéí á¿ñ, áóñàä àéìãóóäòàé õàðüöóóëàõàä эдийн засгийн салбарын бүтцэд хөдөө аж àõóéí ñàëáàð áàãà õóâèéã ýçëýæ áàéíà. Òóñ àéìàãò àæ ¿éëäâýð, áàðèëãûí ñàëáàð äàâàìãàéëæ áàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí òºñâèéí îðëîãî 2008 îíä 3991.1 ñàÿ.òºã áîëæ ºìíºõ îíûõîîñ 10.6 õóâèàð, òºñâèéí çàðëàãà 4126.3 ñàÿ.òºã áîëæ ºìíºõ îíûõîîñ 27.7 õóâèàð ºñ÷ýý. Òóñ àéìàã íü óëñààñ òàòààñ àâäàãã¿é àéìãóóäûí íýãþì.

Цаашид "Дархан" үйлдвэрлэл технологийн паркийг байгуулж àøèãò ìàëòìàë îëáîðëîõ, áîëîâñðóóëàõ, ìàëûí ãàðàëòàé ò¿¿õèé ýäèéã áîëîâñðóóëæ

ýöñèéí á¿òýýãäýõ¿¿í ¿éëäâýðëýõ, õ¿íñíèé íîãîî, ñ¿¿, öàãààí èäýý áîëîâñðóóëàõ, áàðèëãûí ìàòåðèàëûí ¿éëäâýðëýë, ýëåêòðîíèêèéí ¿éëäâýðëýëèéã õºãæ¿¿ëýõ çàìààð àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðò ºíäºð ºñºëòèéã áèé áîëãîõ, áýë÷ýýðèéí ìàë àæ àõóéãààñ ýð÷èìæñýí ôåðìåðèéí àæ àõóé, óñàëãààòàé ãàçàð òàðèàëàíã ýð÷èìòýé õºãæ¿¿ëýõ ÷èãëýëèéã áàðèìòëàõ øààðäëàãàòàé.

4.1. Макро эдийн засгийн бодлого

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Òóñ àéìãèéí ýäèéí çàñãèéí õºãæëèéí ýõíèé ¿å øàòàíä æèëä äóíäàæààð 9.1 õóâèàð ºñºæ, ñàëáàðûí á¿òöèéã ýð÷èìòýé ººð÷èëñíººð àéìãèéí ÄÍÁ-èé 43.3 õóâèéã àæ ¿éëäâýð áàðèëãûí ñàëáàð, 23.7 õóâèéã ÕÀÀ-í ñàëáàð, 33.0 õóâèéã ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàð òóñ òóñ ¿éëäâýðëýíý.

- “Дархан” үйлдвэрлэл, технологийн паркийг байгуулан ажиллуулах;
- Үйлдвэрлэл, худалдааны чөлөөт бүс байгуулах;
- Àøèãò ìàëòìàëûí òîìîîõîí îðäóóäûã ò¿øèãëýí óóë óóðõàéí îëáîðëîõ, боловсруулах үйлдвэрүүдийг байгуулан ажиллуулах;
- Түүхий эдийн арвин нөөцөд тулгуурлан барилгын материалын үйлдвэрүүдийг байгуулан ажиллуулах;
- Бэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг хослуулан õºãæ¿¿ëæ, ìàë àæ àõóéí á¿òýýãäýõ¿¿íèé ¿éëäâýðëýëèéã òóóøòàé íýìýãä¿¿ëýõ;
- Аялал жуулчлалыг хөгжүүлж, эдийн засгийн өсөлтөд нөлөө үзүүлэхүйц салбар болгох;
- Çàì òýýâýð, ýð÷èì õ¿÷, ìýäýýëýë õîëáîîíû äýä á¿òöèéã õºãæ¿¿ëæ ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýý õºãæèõ, äîòîîä, ãàäààä çàõ çýýë á¿òýýãäýõ¿¿í ãàðàõ òààòàé îð÷èí á¿ðä¿¿ëýõ;
- Аймгийн төсвийн удирдлага, санхүүжилтийг боловсронгуй болгох;
- Аймгийн хөгжлийн цогц бодлогыг дэмжих сан байгуулж ажиллуулах;
- ¯éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýýíä ìýäëýã, îð÷èí ¿åèéí ìåíåæìåíò, ìýäýýëëèéí òåõíîëîãèéã òóóøòàé íýâòð¿¿ëýõ;
- Аймгийн сум бүрт жижиг, дунд үйлдвэрийг дэмжих ”Сумын хөгжлийн сан” байгуулах.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021он):

Стратегийн зорилт 1. Эдийн засгийн өсөлтийг õî¸ðäóãààð ¿å øàòàí ä жилд дунджаар 36.6 хувьд хүргэж, аймгийн ДНБ-èé 43.2 õóâèéã àæ ¿éëäâýð áàðèëãûí ñàëáàðò, 22.9 õóâèéã ÕÀÀ-í ñàëáàðò, 34.0 õóâèéã ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàðò òóñ òóñ ¿éëäâýðëýíý.

- ¯éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýýíä î ð÷èí ¿åèéí ì ýäëýã, ì åí åæì åí ò, ì ýäýýëëèéí òåõí îëîãèéã ýð÷èì òýé í ýâòð¿¿ëýõ;
- ª í äº ð òåõí îëîãèä òóëãóóðëàñàí , ýêñïîðòûí áàðèì æààòàé, ýêîëîãèéí öýâýð бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг эрчимтэй хөгжүүлэх;
- Уул уурхайн салбарт эрдэс баялагийг боловсруулах үйлдвэрлэлийг эрчимтэй хөгжүүлэх;
- Барилгын материалын үйлдвэрлэлийг төрөлжүүлэн хөгжүүлж, барилгын ì àòåðèàëûã дотоод, гадаадын çàõ çýýëä í èéë¿¿ëýõ;
- Аялал жуулчлалыг эрчимтэй хөгжүүлж, аймгийн эдийн засагт нөлөөлөхүйц салбарын нэг болгох.

4.2. Эдийн засгийн бодит салбаруудын хөгжлийн бодлого

4.2.1. Аж үйлдвэрийн хөгжлийн бодлого

Үндэслэл: Äàðõàí -Óóë аймаг Монгол Улсын хэмжээнд томоохонд òî î öîãäîõ “Ýðýë öåì åíò” ÕÊ, “Ñèëèêàò” ÕÊ, “Ýðäýñ õº âº í ” ÕÊ, “Äàðõàí Í ýõèé” ХК, “Мах коì бинат”, “Төмөрлөгийн үйлдвэр” зэрэг олон үйлдвэрүүдтэй, áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýðëýëèéí ñàëáàð í ýëýýä õº ãæèñº í á¿ñ í óòàãþ ì .

Àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí á¿òýýãäýõ¿¿í èé ¿éëäâýðëýë 2008 î í ä 70.6 òýðáóì òº ãðº ãò õ¿ðñýí í ü 2007 î í òî é õàðüöóóëàõàä 13.2 õóâèàð º ññº í áàéí à. Òóñ ñàëáàðûí á¿òýýãäýõ¿¿í èé 70 õóâü í ü òº ì º ðëº ãèéí ¿éëäâýðò, 11.1 õóâü í ü äóëààí öàõèëãààí û ¿éëäâýðëýëä, 4.6 õóâü í ü àø èãò ì àëòì àë î ëáî ðëî ëòûí ñàëáàðò ¿éëäâýðëýãäýæ áàéí à.

2008 î í û aæ ¿éëäâýðèéí á¿òýýãäýõ¿¿í èé ¿éëäâýðëýëèéã ñàëáàðààð нь 2007 î í òî é õàðüöóóëáàë òº ì º ðëº ãèéí ¿éëäâýð 9.4 õóâèàð, äóëààí öàõèëãààí û ¿éëäâýðëýë 2.4 õóâèàð, õ¿í ñ, óí äàà ¿éëäâýðëýëò 50.8 õóâèàð, õóâöàñ ¿éëäâýðëýëò 13.5 õóâèàð, õèì èéí á¿òýýãäýõ¿¿í 1.8 äàõèí , í èéòëýõ áî ëî í õýâëýõ ¿éë àæèëëàãàà 2.5 äàõèí , áàðèëãûí ì àòåðèàëûí ¿éëäâýðëýë 39 äàõèí òóñ òóñ º ñ÷, í ¿¿ðñ î ëáî ðëî ëò 0.1 õóâèàð, áóñàä àø èãò ì àëòì àë î ëáî ðëî ëò 41.8

õóâèàð, óñàí õàí ãàì æ0.2 õóâèàð, ì î ä ì î äî í á¿òýýãäýõ¿¿í 14.8 õóâèàð áóóð÷ýý.

Í èéò á¿òýýãäýõ¿¿í ¿éëäâýðëýëä 12.1 õóâèéã óñàí õàí ãàì æ, äóëààí , öàõèëãààí û ¿éëäâýðëýë, 4.6 õóâèéã óóë óóðõàé, 83.3 õóâèéã áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýðëýë òóñ òóñ ýçëýæ áàéí à. Í ýð òº ðëº º ð í ü àâ÷ ¿çâýë òàëõ, í àðèéí áî î â, ñ¿¿ ñ¿¿í á¿òýýãäýõ¿¿í , õèàì , ãóðèë, àðõè, áýëäýö, öóâèì àë, àæëûí õóâöàñ, í î ì õýâëýë ¿éëäâýðëýë º ñº æ, äóëààí öàõèëãààí , í ¿¿ðñ, óí ääà, í ýõèé äýýë, º ì ä, öàì ö, àëò î ëáî ðëî ëò, òî î ñãî ¿éëäâýðëýë áóóðñàí áàéí à.

Äàðõàí -Óóë àéì àãò àæèëëàæ áàéãàà ¿éëäâýð, àæ àõóéã î ðî í í óòãèéí áàéðøëààð àâ÷ ¿çâýë **Äàðõàí ñóì àí ä** öåì åí ò, òº ì º ð, òº ì º ð õèéö, õèì èéí ¿éëäâýð, õàÿãààë áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð, øàõì àë ò¿ëø, áàðèëãûí ì î äî í õèéö, áàðèëãà óãñðàëò, ì î ä ì î äî í ýäëýë, î ¸äî ë, ñ¿ëæì ýë ýäëýë, õýâëýõ ¿éëäâýð, àðüñ øèð, ýñãèé ýäëýë, í àðèéí í î î ñî í á¿òýýãäýõ¿¿í ¿éëäâýðëýëò, óí ääà, æ¿¿ñ, óñ, àðõè, ïèâî , óðãàì ëûí òî ñ, æèì ñ, í î ãî î áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýðëýë, ì àõ, ì àõàí áî ëî í ñ¿¿, ñ¿¿í á¿òýýãäýõ¿¿í , òàëõ, í àðèéí áî î â, õýð÷ñýí ãóðèë, òýæýýëèéí ¿éëäâýð, ãàõàé, òàõèà, øóâóóí û àæ àõóé, **Î ðõî í ñóì àí ä** õ¿í ñí èé áî ëî í í º º øèëñº í õ¿í ñí èé í î ãî î , çº ãèéí áàë, ëàâ, æèìèé ¿éëäâýðëýë, ýð÷èì ñýí ì àë àæ àõóé, ñ¿¿ áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð, **Õî í ãî ð ñóì àí ä** ¿ð òàðèà, òº ì ñ, õ¿í ñí èé í î ãî î , ì àõ, ñ¿¿, í î î ñí û ýð÷èì ñýí àæ àõóé, **Øàðûí ãî ë ñóì àí ä** í ¿¿ðñ î ëáî ðëî ëò, òî î ñãî , òàëõ, í àðèéí áî î â, çº ãèéí áàë, ëàâ, æèìèé ¿éëäâýðëýë, î éí àæ àõóé òóñ òóñ õº ãæèæ áàéí à.

Õàðèì î éðûí èðýýä¿éä ñýðãýýí çàñâàðëàõ ¿éëäâýðëýëèéí í º º ö áà çàõ çýýëèéí áî ëî ì æèéã àâ÷ ¿çâýë **Äàðõàí ñóì àí ä** òº ì º ðëº ã, áàðèëãûí ì àòåðèàë, öåì åí ò, àðüñ øèð, í ýõèé áî ëî âñðóóëàõ áî ëî í î ¸ì î ë á¿òýýãäýõ¿¿í ¿éëäâýðëýë, ãóðèë, õ¿í ñ, óðãàì ëûí òî ñ, õàÿãààë áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð áî ëî í ì àõ, ñ¿¿í èé ýð÷èì ñýí àæ àõóé, **Î ðõî í ñóì àí ä** òº ì ñ, õ¿í ñí èé í î ãî î , çº ãèé, ì àõ, ñ¿¿í èé ýð÷èì ñýí àæ àõóé, **Õî í ãî ð ñóì àí ä** ¿ð òàðèà, òº ì ñ, õ¿í ñí èé í î ãî î , ì àõ, ñ¿¿, í î î ñí û ýð÷èì ñýí àæ àõóé, **Øàðûí ãî ë ñóì àí ä** Øàðûí ãî ëûí í ¿¿ðñí èé óóðõàé, çº ãèéí àæ àõóé, òî î ñãî , áëî êí û ¿éëäâýð çýðãèéã º ðãº òãº æ ¿éëäâýðëýëèéã í ýì ýãä¿¿ëýõ áî ëî ì æòî é þì .

Äàðõàí -Óóë àéì àãò èðýýä¿éä øèí ýýð áàéãóóëàõ ¿éëäâýð¿¿äèéí í º º ö, çàõ çýýëèéí áî ëî ì æèéã àâ÷ ¿çâýë **Äàðõàí ñóì àí ä** òº ì ðèéí î ðä àøèãëàõ, æèæèã òº ì º ð õèéöèéí ¿éëäâýð, õóóðàé ñ¿¿í èé ¿éëäâýð, ñ¿¿ öóãëóóëàõ öýã¿¿ä, õ¿ëýì æèéí àæ àõóé, òýæýýëèéí ¿éëäâýð, ñ¿¿, ì àõí û ýð÷èì ñýí ì àë àæ àõóé, õàÿãààë áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð, ¿éëäâýðëýë òåõí î ëî ãèéí ïàðê áàéãóóëàõ,

Î ðõî í ñóì àí ä öýâýð, áî õèð óñí û í ýãäñýí ñèñòåì áàéãóóëàõ, õ¿í ñí èé í î ãî î áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð, õ¿ëýì æ, õ¿í ñí èé í î ãî î , ¿ð, çî î ðèéí àæ àõóéí óóä áî ëî í õ¿í ñí èé í î ãî î í û àãðî òåõí èêèéí ïàðê áàéãóóëàõ, øóóäàéí û ¿éëäâýð, òàëõ, í àðèéí áî î âí û öåõ áàéãóóëàõ, **Õî í ãî ð ñóì àí ä** í åô üò áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð, øèëì ýë ñî ðòû í ¿ðèéí àæ àõóé, ¿òðýì , çî î ðèéí àæ àõóé, òýæýýëèéí æèìæèã, äóí ä ¿éëäâýð, óñàëãààòàé òàðèàëàí , òýæýýëèéí óðãàì àë òàðèàëàëò, ñ¿¿ öóãëóóëàõ õºðãº ëòèéí öýã¿¿äèéã áàéãóóëàõ, **Øàðûí ãî ë ñóì àí ä** çàì àñëû ¿éëäâýð, êåðàì çèò øàâàð àøèãëàí òî î ñãî , áëî ê, õàâòàí ¿éëäâýðëýõ áî ëî í ñ¿¿ áî ëî âñðóóëàõ öåõ, õ¿ëýì æèéí àæ àõóé áàéãóóëàõ, î éí ¿ðæ¿¿ëãèéí ýì ýãä¿¿ëýõ çýðýã í ü Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéã äóí ä áî ëî í óðò õóãàöààí ä ò¿ðãýñãýõ áî ëî ì æòî é þì .

Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí àæ ¿éëäâýðèéí á¿òýýãäýõ¿¿í áî ðëóóëàëòûí î ðëî ãî 2008 î í û áàéäëààð 70.9 òýðáóì .òº ã áî ëñî í í ü º ì í º õ î í î î ñî î 24.0 õóâèàð º ñ÷ýý. Ýí ý í ü Òº âèéí á¿ñèéí àæ ¿éëäâýðèéí á¿òýýãäýõ¿¿í áî ðëóóëàëòûí 26.8 õóâü, óëñûí 2.4 õóâèéã òóñ òóñ ýçëýæ áàéí à.

4.2.1.1. Боловсруулах аж үйлдвэрийн хөгжлийн бодлого

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Áî ëî âñðóóëàõ àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí ¿éëäâýðëýëèéã ýí ý ¿å øàòàí ä æèëä äóí äæààð 38.5 хувьд хүргэж, àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí ÄÍ Á-èé 54.4 õóâèéã ¿éëäâýðëýæ, ýêñïî ðòûí баримжаатай боловсруулах үйлдвэрлэлийн үндэс суурийг тавина.

- “Дархан” үйлдвэрлэл технологийн паркийг хөгжүүлэх;
- Аялал жуулчлалыг дагасан үйлдвэрлэл, үйлчилгээг бүх чиглэлээр хөгжүүлэх;
- “Нэг суурин-нэг бүтээгдэхүүн” хөдөлгөөнийг эрчимжүүлэх;
- ª í äº ð òåõí î ëî ãèéã òóóøòàé í ýâòð¿¿ëæ äýëõèéí çàõ çýýëèéí ýðýëòýä í èéöñýí á¿òýýãäýõ¿¿í ¿éëäâýðëýäýã áî ëî âñðóóëàõ àæ ¿éëäâýðèéí øèí ý ñàëáàðóóäûã õº ãæ¿¿ëýõ;
- Ýêñïî ðòûí áàðèì æààòàé, î þóí û áàãòààì æ á¿õèé, º ðñº ëäº õ ÷àäâàðòàé, áàðàà î âðûí á¿òýýãäýõ¿¿í èé ¿éëäâýðëýëèéã õº ãæ¿¿ëýõ;
- Ñ¿¿, öº öãèéí òî ñ, ãóðèë, ãóðèëàí á¿òýýãäýõ¿¿í , ì àõàí á¿òýýãäýõ¿¿í , õ¿í ñí èé í î ãî î í û êî í ñåðâû ¿éëäâýð áàéãóóëàõ;

- Î¸ìîë, íýõìýë, ñ¿ëæìýë á¿òýýãäýõ¿¿íèé ¿éëäâýðëýëèéã õºãæ¿¿ëæ, ºðñºëäºõ ÷àäâàðû ãäýýø ë¿¿ëýõ;
  - Õ¿í àìûí ýðýëò õýðýãöýýíä òóëãóóðëàí ºíäºð òåõíîëîãè á¿õèé õ¿íñíèé æèæèã, äóíä ¿éëäâýðëýëèéã ýð÷èì òýé õºãæ¿¿ëæ, ýêîëîãèéí öýâýð õ¿íñíèé á¿òýýãäýõ¿¿í ýýð äîòîîä õýðýãöýýãýý õàíãàõ;
  - Õ¿íñíèé á¿òýýãäýõ¿¿íèé ÷àíàð, ýð¿¿ë àõóéí àþóëã¿é áàéäàëä òàâèõ õÿíàëòûí òîãòîëöîîã áîëîâñðîíãóé áîëãîæ, ëàáîðàòîðèéí øèíæèëãýýã õºãæñºí îðíóóäûí æèøèãò õ¿ðãýõ;
  - Ýêîëîãèéí öýâýð õ¿íñíèé á¿òýýãäýõ¿¿íèé ¿éëäâýðëýë áîëîí èìïîðòîðëîõ õ¿íñíèé á¿òýýãäýõ¿¿íèé ¿éëäâýðëýëèéã íýìýãä¿¿ëýõ;
- Íîîñ, íîîëóóð áîëîâñðóóëàõ ¿éëäâýðëýëèéã ýõñèéí á¿òýýãäýõ¿¿íèé ¿éëäâýðëýëä ÷èãë¿¿ëæ õºãæ¿¿ëýõ;
- ª ºðèéí îðîíä ¿éëäâýðëýõ áîëîìæ á¿õèé õ¿íñ áîëîí ºðãºí õýðýãëýýíèé áàðààíû ¿éëäâýðëýëèéã íýìýãä¿¿ëæ èìïîðòîîñ õýò õàðààò áàéäëûã áàãàñãàõ;
- Хар төмөрлөгийн ¿éëäâýðò öóâèì àë áîëîâñðóóëàí ò¿ãýýìýë çîðèóëàëòòàé õèéö õýñýã, ìàë àæ àõóé, ãàçàð òàðèàëàí, áàðèëãà, õºíãºí õ¿íñ, ýð÷èì õ¿÷íèé ñàëáàðò ºðãºí õýðýãëýäýã áàðàà îâðûí ìàøèí, òîíîã òºõººðºìæ, áàãàæ õýðýãñýë, òýäãýýðèéí õèéö õýñãèéí ¿éëäâýðëýëèéã õºãæ¿¿ëýõ;
- Ðàäèî, ýëåêòðîíèêèéí òåõíèê õýðýãñëèéí ýä àíãèéí ¿éëäâýðëýëèéã õºãæ¿¿ëýõ;
- Áàéãàëü îð÷íû ñºðºã íºëººã¿é, øèíý äýâøèëòýò òåõíèê, òåõíîëîãè á¿õèé "Ямааны ноолуур, тэмээний ноос, хонины нарийн ноос боловсруулах цогцолбор", "Арьс ширний үйлдвэрлэлийн цогцолбор", "Модны үйлдвэрлэлийн цогцолбор"-ûã áàéãóóëæ àæèëëóóëàõ.

Стратегийн зорилт 2. Жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд үзүүлдэг төрийн үйлчилгээг чирэгдэлгүй, түргэн шуурхай болгоно.

- Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх хүсэлтэй иргэдийг шаардлагатай мэдээ, мэдээллээр хангах, тэдэнд техник, технологийн сонголт хийхэд нь туслах, төсөл боловсруулах, шалгаруулах явцад нь зөвөлгөө өгөх, үйлчилгээ үзүүлэх үүрэг бүхий төвүүдийг зохион байгуулж ажиллуулах;

- Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалд нийцүүлэн жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжиж, бизнес инкубатор байгуулж ажиллуулах;
- Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сангийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021он):

Стратегийн зорилт 1. Áîëîâñðóóëàõ ñàëáàðûí ¿éëäâýðëýëèéã ýíý ¿å øàòàíä æèëä äóíäæààð 10.8 õóâèàð ºñãºæ, àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí ÄÍÁ-èé 14.4 õóâèéã ¿éëäâýðëýæ, экспортын баримжаатай боловсруулах үйлдвэрлэлийг ýð÷èìòýé õºãæ¿¿ëíý.

- Экспортын баримжаатай, оюуны шингэц бүхий өрсөлдөх чадвартай, бага оврын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх;
- Õèìèéí ¿éëäâýðèéã õºãæ¿¿ëæ, í¿¿ðñèéã èæ á¿ðýí áîëîâñðóóëàõ òåõíîëîãèéã ýçýìøèí, òºðºë á¿ðèéí ýõñèéí á¿òýýãäýõ¿¿í ¿éëäâýðëýæ, ýêñïîðòëîõ;
- Ýëåêòðîíèê, áàãà îâðûí ìàøèíû ¿éëäâýðëýëèéí çàðèì øèíý ñàëáàðûã õºãæ¿¿ëýõ;
- Ìàë, óðãàìëûí ãàðàëòàé ò¿¿õèé ýäèéã áèîòåõíîëîãè, ãåíèéí èíæåíåð÷ëýëèéí àðãààð áîëîâñðóóëàõ, õ¿í, ìàëûí ºâ÷èí ýìãýãèéã îíîøëîõ ÷àäàâõè áèé áîëãîæ, óëìààð òýäãýýðýýñ ñýðãèéëýõ ýì, áýëäìýë ¿éëäâýðëýæ, ýêñïîðтëîõ.

4.2.1.2. Геологи, уул уурхай, эрдэс баялаг, хүнд үйлдвэрийн хөгжлийн áîäëîãî

Үндэслэл: Äàðõàí-Óóë àéìàã íü áàðèëãûí ìàòåðèàëûí ¿éëäâýðèéí áààç ñóóðü áîëîõîîð áàéãóóëàãäñàí áàðèëãûí ìàòåðèàëûí ¿éëäýðëýëèéí ò¿¿õèé ýä áîëîõ ýëñ, òºðºë á¿ðèéí áàðèëãûí ÷óëóóëãà, òºìðèéí õ¿äýð, í¿¿ðñ, êåðàìçèò øàâðûí îðäîîð áàÿëàã á¿ñ íóòàã þì. Ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä æèæèã, äóíä ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýý ýð÷èìòýé õºãæèæ áàéãààãààñ ãàäíà áàéãàëèéí áàÿëàãòàà ò¿øèãëýñýí áàðèëãûí ìàòåðèàëын үйлдвэрлэл дахин сэргэж байна.

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Геологи, уул уурхай, эрдэс баялаг, хүнд үйлдвэрийн салбарын ДНБ-èéã ýíý ¿å øàòàíä æèëä äóíäæààð 9.6 õóâèàð

º ñãº æ, àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí ÄÍ Á-èé 42.3 õóâèéã ¿éëäâýðëýæ, ýí ý ñàëáàðò экспортын баримжаатай үйлдвэрлэлийн үндэс суурийг тавина.

- Í åô òü áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýðèéãòº ðèéí î ðî ëöî î òî éãî î ð áàéãóóëàõ;
- Òº ì º ðòýé, Òº ì º ð òî ëãî éí î ðäóóäû ã àø èãëàõ;
- Ашигт малтмалын эрэл хайгуул, зураглалын ажлыг өргөтгөж эхний ээлжинд ашиглах боломжтой эрдэс баялгийн ордуудыг тогтоож ашиглаж эхлэх;
- Ашигт малтмалын ордуудыг эргэлтэд оруулахад шаардлагатай дэд бүтэц, уурхайн цогцолборыг байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх;
- Эрдэс, түүхий эдийн боловсруулалтын түвшинг дээшлүүлж, эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх;
- Уул уурхайн болон барилгын материалын үйлдвэрүүдийн мэргэжилтэй ажилчдыг орон нутагт бэлтгэх.

Стратегийн зорилт 2. Уул уурхайн салбарт байгаль орчныг хамгаалж, экологийн тэнцвэрт байдлыг хадгална.

- Уул, уурхайн ашиглалтанд өртсөн талбайн нөхөн сэргээлтийг сайжруулах;
- Уурхайн олборлолтын технологид нэгдсэн стандарт мөрдүүлэх;
- Уурхайн хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуйн нөхцөлийг сайжруулах, ашигт малтмалыг далд аргаар олборлох, газрын гүнд боловсруулалт хийхийг дэмжин өргөжүүлэх;
- Уур амьсгалын өөрчлөлт, уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанаас шалтгаалан гадаргын болон газрын доорхи усны экосистем доройтох, бэлчээр хомсдох зэрэг сөрөг нөлөөллийг багасгахад анхаарч экологийн тэнцвэрт байдлыг хангах зорилгоор гол мөрний эх, ай сав, ойн бүс, нуур цөөрөм, түүхийн дурсгалт газарт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл олгохгүй байх.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Геологи, уул уурхай, эрдэс баялаг, хүнд үйлдвэрийн салбарын ДНБ-èéã ýí ý ¿å ø àòàí ä æèëä äóí äæàð 29.4 õóâèàð º ñãº æ, àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí ÄÍ Á-èé 65.5 õóâèéã ¿éëäâýðëýæ, ýêñï î ðòû í баримжаатай үйлдвэрлэлийг эрчимтэй хөгжүүлнэ.

- Эрдэс, түүхий эдийн нөөцийг иж бүрэн ашиглах, хаягдалгүй, байгаль орчинд халгүй, өндөр технологийг нэвтрүүлэх;
- Эрдэс, түүхий эдийн олборлолтыг хүчин чадлын хэмжээнд, боловсруулалтын түвшинг ахиулж, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлтийг нэмэгдүүлэх;
- Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн цогцолборыг дагасан жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээг хөгжүүлэх;
- Уул уурхайн болон барилгын үйлдвэрлэлийн өндөр мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх, дээд сургууль байгуулж ажиллуулах.

4.2.2. Үйлчилгээний салбарын хөгжлийн бодлого

Үндэслэл: Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ÄÍÁ-èé 38.5 õóâèéã ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàðò ¿éëäâýðëýæ áàéíà. Ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä áºººíèé áîëîí æèæèãëýí õóäàëäàà, ãýð àõóéí áàðààíû çàñâàðëàõ ¿éë÷èëãýý, òýýâýð, àãóóëàõûí àæ àõóé, õîëáîî, ñàíõ¿¿ãèéí ã¿éëãýý õèéõ ¿éë àæèëëàãàà, ¿ë õºäëºõ õºðºíãº, ò¿ðýýñ, áèçíåñèéí áóñàä ¿éë àæèëëàãààíû ñàëáàðò ºñºëò ãàð÷ áàéíà.

Çî÷èä áóóäàë, äýí áóóäëûí ¿éë÷èëãýý ýðõýëäýã àæ àõóéí íýãæ¿¿ä íü 220 õ¿í íýã äîð õ¿ëýýí àâàõ õ¿÷èí ÷àäàë á¿õèé ðåñòîðàí, 50-80 õ¿íèé õóðëûí òàíõèì, интернет, бизнес үйлчилгээ үзүүлэх òºâ, ñàóíì àññàæ, ãîî ñàéõíû үйлчилгээ, караоке, биллярд, фитнесс заал зэрэг зочдын амралт, чөлөөт цагаа ºíãºð¿¿ëýõ ÷èãëýëýýð íýìýëò ¿éë÷èëãýý ¿ç¿¿ëæ áàéíà.

Ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàð ºðãºæèí õºãæèæ áàéãàà õýäèé ÷ ¿éë÷èëãýýíèé ÷àíàð, õ¿ðòýýìæ øààðäëàãûí ò¿âøèíä õ¿ðýýã¿é, ¿éë÷èëãýýíèé ¿íý ºíäºð õýâýýð áàéíà.

Ìºí ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàð ãàäààä, äîòîîäûí õºðºíãº îðóóëàëòûã íýìýãä¿¿ëýõ, àæèëëàõ îð÷èí íºõöëèéã ñàéæðóóëàõ ÷èãëýëýýð ажиллах øààðäëàãàòàé áàéíà.

Íýãä¿ãýýð ¿å øàò (2009-2015 îí):

Ñòðàòåãèéí çîðèëò 1. Àéìãèéí ¿éë÷èëãýýíèé ñàëáàðûí ÄÍÁ-èéã æèëä äóíäæààð 40.0 õóâèàñ äîîøã¿é ºñãºæ, ¿éë÷èëãýýíèé ÷àíàðûã ñàéæðóóëíà.

- Áººíèé áîëîí æèæèãëýí õóäàëäàà, çî÷èä áóóäàë, çîîãèéí ãàçðûí ¿éë÷èëãýýíä òýðã¿¿íèé øèíý òåõíèê, ºíäºð òåõíîëîãèéã íýâòð¿¿ëýõ;

- Õóäàëààí û ñàëáàðò èí òåðí åò õóäàëäàà, òº ëáº ð òî î öî î ã êàðòààð õèéõ õýëáýðèéãº ðãº æ¿¿ëýõ;
- Áî ëî âñðî ë, ýð¿¿ë ì ýí äèéí ñàëáàðû í ¿éë÷èëãýýí ä ýëåêòðî í ñóðãàëò, òåëå î í î ø ëî ãî î çýðýãäýâø èëòýò õýëáýðèéãº ðãº í í ýâòð¿¿ëýõ;
- Áàí ê ñàí õ¿¿, ¿ë õº äëº õ õº ðº í ãº , ò¿ðýýñ çýðýã áèçí åñèéí ¿éë÷èëãýýí èé ñàëáàðò öàõèì ¿éë÷èëãýýã òóóø òàé í ýâòð¿¿ëýõ;
- ¯éë÷èëãýýí èé салбарт тэргүүний техник технологи нэвтрүүлэх;
- ¯éë÷èëãýýí èé àæèëòí óóäû ã äààâòàí ñóðãàõ, ì ýðãýø үүлэх;
- Õóäàëäàà, ¿éë÷èëãýýí èé ãàçðóóäû í ¿éë àæèëëàãààí ä ì ýðãýæëèéí õÿí àëòû í áàéãóóëëàãóóäын тавих хяналтыг чанаржуулж, èðãýäèéí оролцоог нэмэгдүүлэх;
- ¯éë÷èëãýýí ä áàòëàãäñàí ñòàí äàðò, í î ðì , í î ðì àòèâû ã ì º ðä¿¿ëýõ àæëû ã ñàéæðóóëàõ;
- Òº ðèéí ¿éë÷èëãýýí èé áàéãóóëëàãóóäû í õ¿í ä ñóðòëû ã áàãàñãàí , í ýã öýã цонхны ¿éë÷èëãýýã өргөжүүлж боловсронгуй болгох;
- ¯éë÷èëãýýí èé ñàëáàðò àæèëëàæ áóé àæ àõóéí í ýãæ байгууллагуудыг òàòâàð, çýýë, õº ðº í ãº î ðóóëàëòû í î í î â÷òî é áî äëî ãî î ð äýì æèõ.

Õî ¸ ðäóãààð ¿å ø àò (2016-2021 î í):

Ñòðàòåãèéí çî ðèëò 1. ¯éë÷èëãýýí èé ñàëáàðû í ÄÍ Á-èéã æèëä äóí äæààð 15.0 õóâèàñ äî î ø ã¿é º ñãº æ, ¿éë÷èëãýýí èé ÷àí àðû ã õº ãæèì º í î ðí óóäû í æèø èãò î éðòóóëí à.

- ¯éë÷èëãýýí èé ñàëáàðò º í äº ð á¿òýýì æòýé òåõí èê, òåõí î ëî ãè нэвтрүүлэх;
- Цàõèì ¿éë÷èëãýýã èðãýäèéí º äº ð òóòì û í ýí ãèéí õýðýãöýý áî ëãî õ;
- Èðãýäèéí õýðýãöýýí ä í èéö¿¿ëýí ¿éë÷èëãýýí èé ãàçðóóäû ã õ¿÷èí ÷àäàë, ¿éë÷èëãýýí èé í ýð òº ðëº º ð í ü çî õèñòî é áàéðø óóëàõ;
- Үйлчилгээний салбарт дэлхийд тэргүүлэх шинэ үйлчилгээг нэвтрүүлэх.

4.2.3. Хөдөө аж ахуйн хөгжлийн бодлого

Үндэслэл: Äàðõàí -Óóë àéì àã í ü Ì î í ãî ëû í ãàçàð òàðèàëàí ãèéí òº â á¿ñýä î ðø äî ã. Xº äº º àæ àõóéí í èéò á¿òýýãäýõ¿¿í ä ãàçàð òàðèàëàí ãî ëëî äî ã.

Gàçàð òàðèàëàí ãèéí àæ àõóéí óóä ø èí æëýõ óõààí û áààçòàé î éðõî í áàéðëàæ, õàì òðàí àæèëëàäàãaараа бусад аймгуудаас давуу талтай. Малын

гаралтай ò¿¿õèé ýäèéã õºðø çýðãýëäýý àéìãóóä áîëîí òºâèéí á¿ñ, áàðóóí á¿ñèéí àéìãóóäààñ õàíãàõ áîëîìæòîé.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí õýìæýýíä 2008 оны áàéäëààð 100 ãàðóé àæ àõóéн íýãæ, 12 ìÿíãà ãàðóé ºðõ 37.0 ìÿíãàí ãà îð÷èì ýðãýëòèéí òàëáàéä òàðèàëàíãèéí ¿éë àæèëëàãàà ýðõýëæ áàéíà. Àòðûí III àÿíû æèë 4132.6 òí ¿ð òàðèà, 11166.2 òí òºìñ, 7505.7 òí õ¿íñíèé íîãîî õóðààñàí áàéíà. Àéìãèéí ýäèéí çàñàãò ìàë àæ àõóéí ¿éëäâýðëýë áàãà õóâèéã ýçýëäýã õýäèé ÷ íèéò ìàëûí òîî 2008 îíû ýöñèéí áàéäëààð 345.0 ìÿíãàä õ¿ð÷ 102.6 ìÿíãàí òºë áîéæóóëñàí áàéíà. Îäîîãèéí áàéäëààð òóñ àéìàãò 21 ¿¿ëäýð, îìîã, õýâøëèéí 28 ìÿíãàí òîëãîé ìàëûã ¿ðæëèéí ñàéæðóóëàã÷ààð àøèãëàæ áàéãàà íü íèéò ìàëûí 18 îð÷èì õóâèéã ýçëýæ áàéíà. Îäîîãîîð àéìãèéí õýìæýýíä 12 ìàë ýìíýëýã, ¿ðæëèéí àíõàí øàòíû íýãæ ¿éë àæèëëàãààãàà àëáàí ¸ñîîð ÿâóóëæ áàéãààãààñ 2 íýãæ íü çºâõºí ìàë ýìíýëãèéí ýìèéí ñàíãèéí, 10 íýãæ íü ìàë ýìíýëýã, ¿ðæëèéí àæèë ¿éë÷èëãýýã ýðõëýí ÿâóóëæ áàéíà.

Ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä áîîì, öóñàí õàëäâàðò, äóóò, ãàëçóó, ãàõàéí öóñàí õàëäâàðò çýðýã áàéãàëèéí ãîëîìòîт õàëäâàðò ºâ÷í¿¿ä ãàðààã¿é áºãººä ïàðàçèò ºâ÷íèé гаралт 40.0 гаруй хувиар буурсан áàéíà. Ìàë ýìíýëãèéí ëàáîðàòîðèéí îíîøëîõ ÷àäàâõèéã áýõæ¿¿ëýõ çîðèëãîîð ÕÕÀÀß-íû äýìæëýãòýéãýýð èéëäýñ ñóäëàëûí ëàáîðàòîðèéã 2007 îíä áàéãóóëæýý.

Äàðõàí-Óóë àéìàã íü Ìîíãîë îðíû áàéãàëèéí á¿ñë¿¿ðýýð îéò õýýðèéí á¿ñýä áàãòäàã. Ñóäëàà÷äûí îëîí æèëèéí ñóäàëãààíààñ ¿çýõýä áýë÷ýýðèéí óðãàö çóí, íàìàð 5.3 öí/ãà, ºâºë, õàâàð 3.1 öí/ãà áàéíà. Ãàçðûí íýãäìýë ñàíãèéí òàéëàíãààð áýë÷ýýðèéí òàëáàé 188473.9 ãà, õàäëàí 9072.5 ãà áàéíà.

Íýã õîíèí òîëãîéä 0.57 ãà áýë÷ýýð íîãäîæ áàéãààãààñ ¿çýõýä áýë÷ýýðèéí ºâñ, óðãàìëûí õýíçëýëòèéã îðóóëàí òîîöîõîä áýë÷ýýðèéí äààö 2.9 äàхин хэтэрчээ. Бэлчээрийн даацыí õ¿ðýëöýýã¿éãýýñ æèëä äóíäæààð 140 ãàðóé ºðõèéí 40.0 ãàðóé ìÿíãàí òîëãîé ìàëûã Ñýëýíãý àéìãèéí Õóøààò, Ñàéõàí, Áàÿíãîë, Ç¿¿íá¿ðýí, Æàâõëàíò ñóìäûí íóòàãò ºâºëæ¿¿ëæ áàéíà. Áýë÷ýýðèéí õîìñäîë õàìãèéí èõ áàéãàà Äàðõàí ñóìàíä ìàëòàé ºðõèéí 73.3 õóâü, íèéò ìàëûí 49.3 õóâü íü õîò îð÷ìîä, òóõàéëáàë, Äàðõàí õîòûí íóòàã äýâñãýðò áàéðøèæ áàéíà. Ñóìûí õýìæýýãýýð íýã õîíèí òîëãîéä 0.02 ãà áýë÷ýýð íîãäîæ áàéãàà íü óã ñóìàíä õîò îð÷ìûí öººí òîîíû ìàë á¿õèé ýð÷èìæñýí ñóóðèí ìàë àæ àõóéí ¿éëäâýðëýëèéã õºãæ¿¿ëýõ ÿâäàë çàéëøã¿é øààðäàãäàæ áàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí ìàëûí òýæýýëèéí õàíãàìæèéí º íººãèéí áàéäëûã àâ÷ ¿çâýë íèéò ìàëä øààðäëàãàòàé òýæýýëèéí õýðýãöýýã æèëýýð òîîöñîíû ¿íäñýí äýýð ìàë á¿õèé áàã, àæ àõóéн íýãæ, èðãýäýä õàäëàí, òýæýýë áýëòãýëèéí äààëãàâàð º ãñíººð 18.0-20.7 ìÿíãàí òîíí òýæýýëèéí íýãæ, ¿¿íèé äîòîð 40.0-50.0 ãàðóé ìÿíãàí òîíí áàéãàëèéí õàäëàí, 0.8-1.5 ìÿíãàí òîíí õ¿÷èò òýæýýë, 0.5-2.0 ìÿíãàí òîíí íîãîîí òýæýýë áýëòãýæ òýæýýëèéí íººöèéã á¿ðä¿¿ëæ áàéíà. Èíãýñíýýð íèéò ìàëûí 54.0-76.0 õóâèéã íýìýãäýë òýæýýëä îðóóëàõ íºõöëèéã á¿ðä¿¿ëæ, íýã õîíèéí òîëãîéä 45.2-48.2 êã òýæýýë íîãäîõ áîëîâ. Íýã õîíèéí òîëãîéä íîãäîæ áóé òýæýýëèéí õýìæýýãýýð á¿ñèéí äóíäæààñ 4.0, óëñûí äóíäæààñ 5.5 äàõèí èë¿¿ áàéíà.

2008 онд Засгийн газраас “Дархан, Сэлэнгийн бүс нутгийн эрчимжсэн ìàл аж ахуй, газар тариалангийн бүс нутаг” гэж зарлаñàí. Тус аймаг нь хүн амын мах, махан бүтээгдэхүүний хэрэгцээний 30.0 гаруй, сүү сүүн бүтээгдэхүүний хэрэгцээний 90.0 орчим, гурилын 70.0 гаруй хувийг, төмс, хүнсний ногооны хэрэгцээг өөрийн үйлдвэрлэлээр бүрэн хангаж байна.

Аймгийн төвийн ойролцоох бэлчээрийн даац хэтэрч ургамалжилт хэт багасчээ. Малчдын хөдөлмөр зохион байгуулалтын оновчтой хэлбэр болох хоршоо, фермерийн аж ахуйг хөгжүүлэх эрх зүйн орчин бүрдэж байгаа ч түүний хэрэгжилтийн явц удаан, малчдын хөрөнгө хүч, хөдөлмөр тархай, аж ахуйг удирдах арга барил дутагдалтай хэвээр байна. Мал аж ахуйд үржлийн ажлыг гардан хэрэгжүүлэх мэргэжлийн үйлчилгээ дутагдаж, малчид малын чанар үржлийн ажлын үр нөлөөг дутуу үнэлэх болсон нь малын үүлдэр угсааг сайжруулах, ашиг шимийг нь нэмэгдүүлэхэд сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí õºäºº àæ àõóéí ñàëáàðò Ìîíãîë Óëñûí Çàñãèéí ãàçðààñ áàòëàí õýðýãæ¿¿ëæ áóé ¯íäñýí õºòºëáº𿿿äèéí çîðèëòûã îðîí íóòàãò õýðýãæ¿¿ëýõ çîðèëãîîð áîëîâñðóóëñàí áàòëàí õºòºëáºðèéí õýðýãæèëòèéí õóãàöàà äóóñàæ, “Хөдөө аж ахуйн тогтвортой өсөлтийг хангах” хөтөлбөр /1998-2010/, “Эрчимжсэн мал аж ахуйн хөгжлийг дэмжих” дэд хөтөлбөр /2004-2015/, “Ногоон хувьсгал” 2 дахь шатны хөтөлбөр /2005-2012/, “Сүү” дэд хөтөлбөр /2007-2015/, “Жимс, жимсгэнэ” хөтөлбөр /2007-2012/, “Бруцеллёз” дэд õºòºëáºð /2007-2009/, “Атрын 3 дахь аян” тариалангийн хөгжлийн дэд

õºòºëáºð /2008-2010/ ãýñýí 7 õºòºëáºð¿¿äèéí õýðýãæèëòèéã çîõèîí áàéãóóëæ áàéíà.

Äàðõàí-Óóë àéìãèéí õºäºº àæ àõóéã á¿ñ÷èëýí õºãæ¿¿ëýõ áîäëîãûã ñóìäûí õºäºº àæ àõóéí ñàëáàðûí òýðã¿¿ëýõ ÷èãëýëýýð àâ÷ ¿çâýë **Õîíãîð ñóìàíä** ¿ð òàðèàíû ¿éëäâýðëýë, áóóäàé, òºìñíèé ñîðòûí ¿ð ¿éëäâýðëýë, óñàëãààòàé ¿ð òàðèàíû ¿éëäâýðëýë, ñ¿¿íèé áîëîí ìàõíû ¿éëäâýðëýë, íîîñ-ìàõíû õîíèíû àæ àõóé, ãàõàéí àæ àõóé, òàðèìàë òýæýýëèéí ¿éëäâýðëýë, áàéãàëèéí õàëäëàí áýëòãýë, **Îðõîí ñóìàíä** òºìñ, õ¿íñíèé íîãîî, æèìñ, æèìñãýíèé ¿éëäâýðëýë, òºìñ, õ¿íñíèé íîãîî, æèìñ, æèìñãýíèé ñóóëãàö ¿éëäâýðëýë, õàìãààëàãäñàí õºðñíèé íîãîî, æèìñíèé àæàõóé, çîîðèéí àæàõóé, ñ¿¿íèé ¿õýð, ÿìàà, ìàõíû ÷èãëýëèéí õîíü, ãàõàé, çºãèéí àæàõóé, **Øàðûí ãîë ñóìàíä** ºðõèéí òàðèàëàí, ìàõ-íîîñíû õîíèíû àæ àõóé, ñ¿¿ áîëîí ìàõíû ¿õðèéí àæ àõóé, ìàõíû ÷èãëýëèéí õîíèíû àæ àõóé, **Äàðõàí ñóìàíä** ºðõèéí òàðèàëàí, çîðü, àãóóëàõûí àæàõóé, õîòîð÷ìûí ñ¿¿íèé ¿õðèéí àæàõóé, ãàõàé, øóâóóíû àæàõóé, òýæýýëèéí ¿éëäâýðëýë õºãæ¿¿ëýõýýð òîãîðîîëæ áàéíà.

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Газар тариалангийн бодлого

Стратегийн зорилт 1. Атаршсан болон ашиглалтгүй талбайг эргэлтэд оруулан, газар ашиглалтын түвшинг 98.0 хувьд хүргэх технологийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

- Тариалангийн талбайн тооллогыг явуулж, атаршсан талбайг эргэлтэд оруулах аж ахуйн нэгжүүдийг зөв сонгон, тэдгээрт эзэмшүүлэх талбайн хэмжээг Засгийн газраас тогтоосон хэмжээнд байлгах зохион байгуулалтын арга хэмжээ авах;
- Эрдэм шинжилгээний байгууллагаас мөрдлөг болгож буй зурваслан тариалалт, хучлагатай тариалан, цомхотгосон ба механик элдэншүүлэггүй аргаар уриншийн боловсруулалт хийх техник, технологийн нөхцлийг хангахад тариалан эрхлэгчдэд дэмжлэг үзүүлэх.

Стратегийн зорилт 2. Усалгаатай газар тариалангийн үйлдвэрлэлийг бүхий л талаар дэмжиж, орон нутгийн онцлогт илүү зохицсон агро-

технологи, аж ахуйн зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгосноор усалгаатай тариалангийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ.

- Усалгаатай тариалангийн шинэ технологийг нэвтрүүлэн ажиллаж буй иргэд аж ахуй нэгж байгууллагын санаачлагыг дэмжин, усалгааны зориулалттай техник, тоног төхөөрөмжийг урт хугацаатай, бага хүүтэй зээл /лизинг/-ээр олгоход дэмжлэг үзүүлэх;
- Голын сав дагуу тариалан эрхлэх боломжтой газар нутгийн хайгуул, судалгаа хийж, Хараа, Орхон голоос эх авсан усан сан ба гол суваг байгуулах замаар шинээр услалтын системүүдийг байгаль экологийн сөрөг нөлөөлөлгүйгээр барих;
- Эдийн засгийн хувьд үр ашигтай хуучин услалтын системүүдийг засварлахад шаардагдах хөрөнгийг улсын төсөвт тусгуулан сэргээн ашиглах;
- Цас, борооны усыг хуримтлуулан тариалангийн усалгаанд ашиглах зорилгоор сум бүрт хиймэл нуур, хөв, цөөрмийг байгуулан тариалангийн талбайн усны эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх.

Стратегийн зорилт 3. Үр тариа, төмс, хүнсний ногооны үрийн үйлдвэрлэлийг эрдэм шинжилгээний байгууллага техник, технологи, санхүүгийн боломжтой аж ахуйн нэгж, тариалан эрхлэгчдийн бизнесийн сонирхолтой хослуулах замаар сайн чанарын үрийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэн, үрийн бүс нутгийн хэрэгцээг бүрэн хангана.

- Техник, технологийн боломжтой, үр үйлдвэрлэх сонирхолтой аж ахуйн нэгж байгууллагуудын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх;
- Ганд тэсвэртэй сортуудын үр үржүүлгийг өргөтгөхөд төрөөс хөрөнгийн дэмжлэг үзүүлэх, хэмжээг нэмэгдүүлэх;
- Усалгаатай, бордоотой нөхцөлд эрчимтэй ургах үр тариа, тэжээл, техникийн ургамлын сортуудыг судалж, сонгон шалгаруулж, тариалах технологийн хамт импортлох замаар нэгж талбайгаас авах ургацыг нэмэгдүүлэх, шаардагдах хөрөнгийг улсын төсвөөр санхүүжүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах;
- УГТСЭШХ-ийн үйлдвэрлэж буй вирусгүй үрийн төмс, Щвейцарийн хөгжлийн агентлагийн "Төмсний салбарыг сэргээн сайжруулах" зэрэг

төслийн хүрээнд шинэ сортын төмсний үрийг үржүүлж буй иргэд, аж ахуйн нэгж байгуулагыг дэмжиж, урамшуулал олгох;

- Богино хугацаанд түргэн боловсордог сортын үрийг өргөн хэрэглэж, таримлын нэр төрлийг олшруулах;
- УГТСЭШХ-д хүнсний ногооны голлох таримлын үр үйлдвэрлэлийг өргөжүүлсэнээр улсын үрийн хэрэгцээний тодорхой хувийг хангах.

Стратегийн зорилт 4. Өрхийн тариаланг өргөжүүлэн, эрчимжүүлэн хөгжүүлж, "Ногоон хувьсгал" 2 дахь шатны хөтөлбөрийн зорилтыг бүрэн хэрэгжүүлнэ.

- Өрхийн тариаланд ээлжлэн тариалах системийг нэвтрүүлэн хөрс болон таримлыг хамгаалах ажлын чанарыг сайжруулах;
- Өрхийн тариалангийн гар ажиллагааг хөнгөвчлөх зорилгоор бага оврын техник, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслэлийг импортлохын зэрэгцээгээр дотооддоо үйлдвэрлэж байгаа иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагыг дэмжих;
- Хүнсний ногоо, жимс, жимсгэнэ тариалдаг аж ахуйн нэгж, өрхүүдэд боломжтой бүх нөхцлийг ашиглан худаг, гол, цас, борооны усыг хэмнэлттэй зарцуулах арга технологийг эзэмшүүлэх;
- Хүнсний ногооны таримлын бүтцийг олшруулан, сайжруулахад чиглэгдсэн арга хэмжээг үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлэх;
- Сумдын Агропаркуудыг бэхжүүлэн, үйл ажиллагааг нь тогтмолжуулах.

Стратегийн зорилт 5. Хөрсний элэгдэл, чийгийн хангамж, гангийн давтамж, хөрсний үржил шимийн бууралт зэрэг хөрс, цаг уурын өнөөгийн нөхцөл, байдалд тохирсон дэвшилтэт технологид нийцсэн техникийн шинэчлэлийн бодлогыг тууштай баримтална.

- Бага, дунд оврын техник, тоног төхөөрөмжийг импортоор оруулах эрх бүхий аж ахуйн нэгж, иргэдийг дэмжиж, тариалан эрхлэгчдэд хөнгөлөлттэй нөхцлөөр нийлүүлэх ажлыг эрчимжүүлэхийн зэрэгцээгээр дотоодод угсарсан техник, тоног техөөрөмжийг лизингээр олгоход дэмжлэг үзүүлэх;

- Аймагт "Хөдөө аж ахуйн техникийн засвар, үйлчилгээний төв"-ийг байгуулан ажиллуулах;
- Хөдөө аж ахуйн техникийн сэлбэгийн хангамжийг сайжруулан, борлуулалтын цэгүүдийг ажиллуулах;
- Үр тарианы үйлдвэрлэл эрхэлдэг иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд өндөр хүчин чадлын трактор, комбайн, үр цэвэрлэгээний машин, үрийн агуулах, бордоо, ургамал хамгааллын бодис, услалтын системийн тоног төхөөрөмж худалдан авахад нь хөнгөлөлт үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах.

Стратегийн зорилт 6. Байгаль орчинд халгүй аргаар ургамал хамгаалах болон хөрсний үржил шимийг хамгаалах, сайжруулах үйл ажиллагааг өргөтгөнө.

- Эрдэс болон органик, био бордооны үйлдвэрлэл, хэрэглээг өргөжүүлэх замаар хөрсний үржил шимийг хамгаалах, сайжруулах ажлын түвшинг дээшлүүлэх;
- Чанар, стандартын шаардлага хангасан ургамал хамгаалах бодисыг нийлүүлэхийг төрийн бодлогоор зохион байгуулж, чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;
- Байгаль орчин, бүтээгдэхүүний чанарт сөрөг нөлөөгүй аргаар тариалангийн талбайн хог ургамал, хортонтой тэмцэх ажлыг дэмжих;
- УГТСЭШХ-г түшиглэн ризобактери болон био бордоо үйлдвэрлэх цехийг байгуулан, бордооны хэрэгцээг бүрэн хангах;
- УГТСЭШХ-ийн хөрс, агрохимийн лабораторид тариалангийн талбай бүрээр хөрсний үржил, шимийг тогтоох шинжилгээг хийлгэж, гарсан зөвлөмжийг тариалан эрхлэгчдийн үйл ажиллагаанд мөрдүүлэн ажиллах.

Стратегийн зорилт 7. Хамгаалагдсан хөрсний буюу шилэн, нийлэг хальсан хүлэмж, дарлага, туннелийн аж ахуйг дагнан эрхлэх явдлыг дэмжин, зоорь агуулахын аж ахуйн технологийн түвшинг сайжруулан хүртээмжийг нэмэгдүүлснээр хүнсний ногооны хэрэглээний бүтэц, жилийн тогтвортой хангамжид чанарын өөрчлөлт гаргана.

- "Зоорь", "Хүлэмж" зэрэг 2 дахь шатны аймгийн дэд хөтөлбөрүүдийг боловсруулан, хэрэгжүүлэх;
- Нарны энерги, газрын нөөц, боломж өгөөжийг зохистой ашиглан, хучлагатай нөхцөлд далд хөрсний хүнсний ногооны үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх замаар эрт ургацын шинэ ногоог зах зээлд хүрэлцэх хэмжээгээр тасралтгүй нийлүүлэх нөхцлийг бүрдүүлэх;
- Далд хүнсний ногооны болон хүлэмжийн аж ахуй эрхлэх аж ахуйн нэгж, ялангуяа хоршоо байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх, мэргэжилтэй боловсон хүчнээр хангах;
- Хүлэмжийн аж ахуй эрхлэхэд шаардлагатай техник, технологи, үр материалаар хангах арга хэмжээг төлөвлөн, сумдын агропаркуудын хүлэмж, зоорийг бүрэн хүчин чадлаар нь ажиллуулах зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;
- Өндөр хүчин чадал бүхий орчин үеийн шаардлагад нийцсэн төмс, хүнсний ногооны зориулалтын агуулахын аж ахуй байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх.

Стратегийн зорилт 8. Жимс, жимсгэний аж ахуйг өргөжүүлэн хөгжүүлэх замаар хүн амын хүнсний бүтэц дэхь жимс, жимсгэний хэрэглээг нэмэгдүүлнэ.

- Жимс ,жимсгэнэ боловсруулах үйлдвэр байгуулах санаачлагыг дэмжих;
- Жимс, жимсгэнэ, чимэглэлийн ургамлын суулгацыг ургуулах үржүүлгийн газрыг байгуулах үүсгэл, санаачилгыг дэмжих;
- Бүлэг, хоршоо зохион байгуулж, хамтын цэцэрлэг үүсгэн байгуулах хөдөлгөөнийг өрнүүлэх;
- Хувийн орон сууцтай айл, өрхүүдийн жимс, жимсгэний ургамлыг тарьж, ургуулах сонирхлыг нэмэгдүүлэн, арга технологид сургаснаар амины орон сууцанд амьдардаг айл өрхүүдийн жимс, жимсгэнэ тариалах хөдөлгөөнийг дэмжих.

Мал аж ахуйн бодлого.

Стратегийн зорилт 1. Бэлчээрийн малын тоо, толгойг бууруулах эрх зүй, бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээ авч хэрэгжүүлснээр

бэлчээрийн мал аж ахуйн эрсдлийг бууруулан, сүргийн зохистой бүтцийг хангана.

- Сэлэнгэ, Дархан-Уул аймгийн нутаг дэвсгэрийг бүхэлд нь эрчимжсэн мал аж ахуй, газар тариалангийн бүс нутаг болгох хуулийн төсөлд оновчтой санал тусган шийдвэрлүүлэх;
- Бэлчээрийн мал бүхий иргэдийн шилжилт, хөдөлгөөнийг багасгах чиглэлээр холбогдох аймгууд, малчид, иргэд, төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах;
- Бэлчээрийн малыг өсгөх зохистой бүтэц, малын тоо толгойн хэмжээг тогтоон, аймгийн нутаг дэвсгэрт мөрдүүлэх арга хэмжээг авах.

Стратегийн зорилт 2. Газар тариалантай зөв хосолсон эрчимжсэн мал аж ахуйн зохистой бүтэц бүхий загвар аж ахуйн тоог нэмэгдүүлэн, бүсчлэн хөгжүүлнэ.

- Орон нутгийн онцлогт тулгуурлан **Дархан суманд** хот орчмын сүүний, махны үхэр, гахай, шувууны аж ахуй, **Хонгор суманд** мах-ноосны хонины, сүүний болон махны үхрийн, гахай, шувууны, **Орхон суманд** сүүний үхрийн, сүүний ямааны, гахай, шувууны, тэмээний, **Шарын гол суманд** сүү, махны үхрийн, мах-ноосны хонины, гахайн аж ахуйг тус тус хөгжүүлэх чиглэлийг тогтоосны үндсэн дээр эрчимжсэн мал аж ахуйг хөгжүүлэх бүс нутгийг тодорхойлон аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгах;
- Газар тариалантай зөв хосолсон, эрсдэл багатай эрчимжсэн мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн оновчтой хэлбэр, малын төрөл, тоо хэмжээний зохистой бүтэц бүхий аж ахуй бий болгоход дэмжлэг үзүүлэн, загвар аж ахуйн тоог нэмэгдүүлэх;
- Эрчимжсэн мал аж ахуйг технологийн зохистой хэмжээгээр эрхлэхэд иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд шаардагдах эдлэн, бэлчээр, хадлангийн талбайг хууль тогтоомжид нийцүүлэн давуу эрхээр эзэмшүүлэн, таримал тэжээл, ногоон тэжээл, даршны ургамлыг тариалахад нь дэмжлэг үзүүлэх;
- Мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг эрчимжүүлэн ашиг орлогыг нэмэгдүүлэхэд шинэ арга, технологи нэвтрүүлэх чиглэлээр эрдэм шинжилгээний байгууллагуудад судалгаа, шинжилгээний захиалга өгч, хамтран ажиллах;

- Шинээр барих хашаа, байрны зураг, төсөл, түүнд тавих шаардлагыг орон нутгийн байгаль, цаг уурын онцлогт тохируулан боловсруулж, малчдад зөвлөмж болгон хүргүүлэх.

Стратегийн зорилт 3. Мал аж ахуйд биотехнологийн ололтыг нэвтрүүлж, мал үржүүлгийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэх замаар малын үржлийн чанарыг сайжруулан, ашиг шимийг дээшлүүлнэ.

- Аймгийн "Малыг үржүүлэх селекцийн төлөвлөлт"-ийг боловсруулан мөрдөж ажиллах ба арвин ашиг шимт малыг нутагшуулан хэрэгцээний буюу "цус шингээх" эрлийзжүүлэг хийж, ашиг шимээр давуу эрлийз малыг бий болгох замаар сүү болон сүү-махны үхэр, мах-ноосны чиглэлийн хонь, ноолуур-ì ахны чиглэлийн ямаа, мах-өөхний чиглэлийн гахай, өндөг-махны чиглэлийн шувууны тоо толгойг өсгөõ;
- Аймагт үржлийн мал бойжуулан худалдах зорилго бүхий бааз аж ахуйг байгуулснаар хээлтэгч, хээлтүүлэгчийн зохистой харьцааг хангах;
- Арвин ашиг шимт мал, амьтан, тэдгээрийн үр, хөврөл үрийг авах, иргэд, аж ахуйн нэгжийн хооронд үржлийн материал солилцох, үзэсгэлэн худалдааг зохион байгуулах;
- Мэргэжлийн болон Эрдэм шинжилгээний байгууллагуудтай хамтран малын нөхөн үржих биологийн нөөцийг бүрэн ашиглах, эрчимжүүлэх, ашиг шимийг нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн мал хээлтүүлгийн дэвшилтэт аргуудыг нэвтрүүлэх боломжийг судлах, туршин нэвтрүүлэх;
- Малчид, фермерүүдэд орон нутгийн болон бүсийн зах зээлд үйлчилдэг цэвэр, эрлийз үүлдрийн үржлийн малын үржүүлэгчдэд дэмжлэг үзүүлэх.

Стратегийн зорилт 4. Гахай, шувуу болон тэжээвэр амьтдын аж ахуйгаас авах үр, өгөөжийг дээшлүүлэхэд чиглэгдсэн хөрөнгө, санхүүгийн болон технологийн асуудлыг шийдвэрлэснээр гахай, шувууны мах, өндөг, зөгийн балны үйлдвэрлэлтийг нэмэгдүүлэн хүнсний нөөцийг нэмэгдүүлнэ.

- Гахай, шувуу, зөгийн аж ахуйг эрхлэх чиглэлээр технологийн сургалтуудыг зохион байгуулах;

- Тэжээвэр амьтдын аж ахуйг боловсруулах үйлдвэртэй хослон хөгжүүлэхэд техник, технологийн дэмжлэг үзүүлэх;
- Мах-өөхний чиглэлийн гахай, өндөг-махны чиглэлийн шувууны үржлийн аж ахуй эрхлэгчдэд бүхий л талын дэмжлэг үзүүлэх ;
- Зөгийн аж ахуй эрхлэгчдэд бэлчээрийг эзэмшүүлэх, бэлчээрт үндсэн сайжруулалт хийхэд нь дэмжлэг үзүүлэх.

Хөдөө аж ахуйн салбарын мэргэжлийн үйлчилгээ

Стратегийн зорилт 1. Мал эмнэлэг, үржлийн ажил үйлчилгээ эрхэлдэг хувийн хэвшлийн нэгжүүдийг бэхжүүлэх, үйлчилгээний нэгжийн стандартын түвшинг бүрэн хангах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

- Мал эмнэлгийн төрийн захиалгат ажил, үйлчилгээний хөлсийг хуульд заасны дагуу орон нутгийн төсөвт бүрэн тусгаж, үйлчилгээний нэгжүүдэд санхүүжүүлэх ажлыг тогтмолжуулах;
- Мал эмнэлэг, үржлийн үйлчилгээний нэгжүүдийн үйл ажиллагааг аттестатчлан, 2 дугаар зэргээс дээш зэрэглэлд бүрэн хамруулах;
- Малын эмч, мал зүйч нарыг үе шаттайгаар сургалтанд хамруулан, мэргэжлийг нь дээшлүүлэх;
- Мал эмнэлэг, үржлийн үйлчилгээний нэгжүүдээс үзүүлэх үйлчилгээний төрлийг олшруулан, малын халдваргүй өвчний эмчилгээ, мэс засал, жижиг амьтны эмчилгээ бүхий нэгжүүдийн үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх.

Стратегийн зорилт 2. Мал эмнэлгийн арга хэмжээнд зориулан төрөөс олгож байгаа хөрөнгийг үр ашигтай зарцуулж, мал эмнэлэг, үржлийн ажил, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

- Мал, амьтдын өвчлөл, хорогдлын түвшин, лабораторийн оношийн баталгаажилтыг үндэслэн бүртгэгдсэн өвчинтэй тэмцэх, эрүүлжүүлэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр дэд хөтөлбөрүүдийг боловсруулан, хэрэгжүүлэх;
- Мал эмнэлгийн эмчлэн сэргийлэх арга хэмжээнд хамруулах малын тоо, толгой, түүнд шаардагдах эм, бэлдмэлийн төлөвлөгөөг хүрсэн түвшингээс бууруулахгүйгээр жил жилийн малын тоо, толгойн өсөлттэй уялдуулан, төлөвлөн хэрэгжүүлэх;

- Мал эмнэлэг, үржлийн ажил, үйлчилгээний төлбөрийн жишиг үнэлгээг зах, зээлийн нөхцөл байдалтай уялдуулан шинэчлэн тогтоож, батлуулан, мөрдүүлэх;
- Малын паразит өвчнөөс сэргийлэх, эрүүлжүүлэх арга хэмжээг малчид иргэдэд хариуцуулан, чанарын баталгаат, зөвшөөрөгдсөн эм, бэлдмэлээр хангахад төрийн зохицуулалттай арга, механизмыг хэрэглэх;
- Мал бүхий аж ахуйн нэгж, иргэдийг "Малын эрүүл мэндийн дэвтэр"-ийн бүртгэлийн системд бүрэн хамруулж, малын шилжилт, хөдөлгөөнийг байнгын хяналтанд авах;
- Малын гоц халдварт, халдварт өвчнөөс сэргийлэх бэлэн байдлыг хангахад чиглэгдсэн асуудлыг төлөвлөн хэрэгжүүлэх.

Стратегийн зорилт 3. Гадаад орнуудаас хэрэгжүүлж буй төслүүдийн санхүүжилтээр мал эмнэлгийн оношлогоо, шинжилгээний лабораторийн чадавхийг бэхжүүлэн, малын өвчнийг орон нутагт оношлох, мал аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүнд чанарын хяналт хийх боломж бүрдүүлнэ.

- Европын Холбооны санхүүжилтээр хэрэгжиж буй "Малын эрүүл мэнд, мал аж ахуйн зах зээл" төслийн хүрээнд Мал эмнэлгийн нян, ийлдэс, паразит судлалын лабораторийг байгуулан, итгэмжлэгдсэн лабораторийн түвшинд хүргэх;
- Солонгос улсын "Койка" олон улсын байгууллагын санхүүжилтээр Мал эмнэлгийн ариун цэврийн лабораторийг шинээр байгуулах;
- Мэргэжлийн болон хяналтын байгууллагуудтай хамтран ажиллаж, мал, амьтны гаралтай түүхий эд, хүнсний бүтээгдэхүүнийг шинжилгээнд бүрэн хамруулахад чиглэгдсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх;
- Малын архаг халдварт өвчнөөс эрүүлжүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх;
- “Бруцеллёз", "Адууны ям" аймгийн дэд хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх.

Стратегийн зорилт 4. Мал үржлийн үйлчилгээ эрхлэх үүсгэл, санаачилгыг дэмжин, зохистой хэлбэрээр ажиллуулан, мал үржлийн ажлын хамрах хүрээг өргөтгөнө.

- Аймгийн "Малын үржлийн ажлын чанарыг сайжруулах" дэд хөтөлбөрийг боловсруулан, хэрэгжүүлэх;

- Мал аж ахуйн үржлийн албаны болон шилмэл сүрэг, гойд ашиг шимт малын үржлийн ажилтай холбогдсон зардлыг зохих хууль тогтоомжийн дагуу орон нутгийн төсөвт тусган санхүүжүүлэх;
- Аймагт "Малын үржил, биотехнологийн лаборатори" байгуулах;
- Цэвэр, эрлийз үүлдрийн болон үржлийн шилмэл хэсгийн малыг үржлийн бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэх;
- Орон нутгийн болон гадаадын төслийн байгууллагуудын дэмжлэгтэйгээр нийт бод мал, үржлийн малыг эмэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;
- Сум бүрт зохиомол хээлтүүлгийн цэгийг байгуулан бод, бог малын хээлтүүлгийн ажлыг эрчимжүүлэх;
- Махны хонь, сүүний ямаа, мах, сүүний чиглэлийн үхэрт үр хөврөл шилжүүлэн суулгах биотехнологийн аргыг мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран туршин хэрэгжүүлэх.

Хөдөө аж ахуйн салбарын чадавхи.

Стратегийн зорилт 1. Аймгийн бэлчээрийн төлөв байдлын үнэлгээг хийж, даацыг зөв тодорхойлсоны үндсэн дээр бэлчээрийн мэдлэгт суурилсан менежментийг хэрэгжүүлнэ.

- Сум бүрт "Бэлчээр ашиглалтын төлөвлөгөө"-г боловсруулан, ИТХ-ын Тэргүүлэгчдээр батлуулан, хэрэгжүүлэх;
- Бэлчээр, хадлангийн талбайг эзэмших, ашиглах эрхийг бүртгэлжүүлж, бэлчээр ашиглаж ирсэн бүс нутгийн онцлог, цаашдын шаардлагыг харгалзан малчдын бүлэг, хоршоонд 15-60 жилээр ашиглуулах гэрээ байгуулах;
- Бэлчээрийн талаар гарсан хууль, тогтоомж, эрх зүйн холбогдолтой баримт бичгийг малчид, иргэдэд сурталчилах;
- Бэлчээрийг зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, бэлчээрийн мал аж ахуйн технологийн мэдлэг эзэмшүүлэх чиглэлээр сум, багийн хариуцах мэргэжилтнүүд, удирдах ажилтнууд, малчид, мал бүхий иргэдийг оролцуулсан сургалт, семинар зохион байгуулах;
- Малчдын нутаг, бэлчээрийн эзэмшил, ашиглалт, 4 улирлын бэлчээр, тэдгээрийн ургац, бүтээмж, отор, нүүдэл хийх хугацаа, тоо, цаг агаарын байдал, худаг, усны нөөцийн мэдээллийн сан байгуулах.

Стратегийн зорилт 2. Бэлчээрийг хамгаалах, сайжруулах, нөхөн сэргээх ажлыг төрийн болон мэргэжлийн байгууллага, олон улсын төслийн

байгууллагууд, малчид, иргэдийн хамтын хүчээр зохион байгуулах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

- Даац хэтэрсэн газарт илүү төлбөр тогтоох замаар бэлчээрийн даацыг зохицуулах;
- Бэлчээрийн хуваарийг баримтлан талхлагдсан бэлчээрийг тодорхой хугацаагаар малын хөлөөс чөлөөлөх, өвөл, хаврын бэлчээрийг сэлгэн ашиглах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;
- Малчдын нийгмийн болон бэлчээрийн усан хангамжийн асуудлыг шийдвэрлэснээр алслагдсан зэлүүд бэлчээрийг ашиглах санаачилгыг дэмжих;
- Мэргэжлийн болон эрдэм шинжилгээний байгууллагатай хамтран ажиллах замаар бэлчээрийн хортон мэрэгчидтэй тэмцэх;
- Аймгийн нутагт бага ургацтай, жижиг үетэн-агьт бэлчээрт үндсэн сайжруулалт хийснээр ургацыг 2-4 дахин нэмэгдүүлэх, бэлчээрийг сэргээж, тэжээлийн ургамал тариалах, харьцангуй чийглэг буюу усалгаатай болгох боломжтой нутагт үетэн, буурцагтны үрийг шууд тариалах;
- Атаршсан газрыг эзэмших, орон нутагт тохиромжтой олон наст үет ургамлыг зурвaслан тариалах замаар байгалийн үрийн нөөц үүсгэн атаржсан тариалангийн талбайг сэргээн, бэлчээрт шилжүүлэх.

Стратегийн зорилт 3. Алслагдсан бэлчээрийг усжуулах замаар бэлчээрийн даацын тэнцвэрт байдлыг хангана.

- Малчид, иргэдийн бэлчээртээ худаг гарган ашиглах үүсгэл, санаачилгыг дэмжих;
- Бэлчээр усжуулах ажилд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтыг татах;
- Аймгийн бэлчээр усжуулалтын төлөвлөлтийг үндэслэн улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар шинээр гаргах худаг, уст цэгийн тоог нэмэгдүүлэх;
- Бэлчээрийн даац сайтай нутгуудад уст цэгийн хайгуул хийлгүүлж, усжуулах;
- Худаг, уст цэгийг малчдын бүлэгт удаан хугацаагаар эзэмшүүлэх замаар ашиглалтыг сайжруулах.

Малын тэжээлийн үйлдвэрлэл, хангамж.

Стратегийн зорилт 1. Малын тэжээл бэлтгэлийн хэмжээг нэмэгдүүлэн, тэжээллэгийн технологийг мөрдүүлэх, тэжээлд хамруулах малын тоог өсгөх замаар хагас суурин ба суурин хэв шинжийн мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн технологийн үндсэн нөхцлийг бүрдүүлнэ.

- Тэжээлийн бүтцэд чанарын өөрчлөлт гаргаж, хүчит болон биологийн гаралтай тэжээлийг нэмэгдүүлэх;
- Иргэд, аж ахуйн нэгжээс гарч буй хашаажсан болон таримал бэлчээр бий болгох, тэжээлийн ургамал тариалах, бэлчээрийг нөхөн сэргээх бүхий л санаачилгыг дэмжих;
- Тэжээлийн ургамлын үр импортоор оруулж ирэх, үр үйлдвэрлэх талаар мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах;
- Усалгаатай тариаланг түшиглэн тэжээлийн ургамал тариалах явдлыг дэмжих;
- Тариалангийн сэлгээнд таримал тэжээлийн эзлэх хувийн жинг нэмэгдүүлэх.

Стратегийн зорилт 2. Малын тэжээлийн бүтцэд чанарын өөрчлөлт гарган, хүчит болон биологийн гаралтай тэжээлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор тэжээлийн үйлдвэр байгуулна.

- Эрдэм шинжилгээний байгууллагуудтай хамтран тэжээл бэлтгэх шинэ техник, технологи нэвтрүүлэх;
- Тэжээлийн үйлдвэр байгуулан ажиллуулах санаачилгыг дэмжин, малын болон гахай, шувууны олон найрлагат тэжээлийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх.

Стратегийн зорилт 3. Малын тэжээлийн баазыг өргөтгөн, сум бүрт аюулаас хамгаалах тэжээлийн нөөцийн фондыг бий болгож, мал аж ахуйн гамшгаас хамгаалах чадавхийг дээшлүүлнэ.

- Аймгийн хадлангийн нөөц газрыг тогтоон, хамгаалалтад авч, сайжруулалт хийх ажилд хөрөнгө оруулалт хийх;
- Мал бүхий сум, баг, малчин бүр нийт малыг 5-аас доошгүй хоног тэжээх тэжээлийн нөөц бий болгох бодлого, зохион байгуулалтын арга хэмжээг авах.

Хөдөө аж ахуйн хүний нөөц, нэвтрүүлэлтийн үйлчилгээ.

Стратегийн зорилт 1. "Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд шинжлэх ухааны ололтыг нэвтрүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр"-ийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэн, аймаг, сумдын ХАА-н Нэвтрүүлэх төвүүдийг бэхжүүлэх, төсөл хөтөлбөрүүдтэй өргөн хүрээнд хамтран ажиллах замаар нэвтрүүлэлтийн үйл ажиллагааг өргөжүүлнэ.

- Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл эрхлэгчдийг зах зээлийн эдийн засгийн харилцааны нөхцөлд үйлдвэрлэлээ үр ашигтай эрхлэх арга ухаанд сургах, шинжлэх ухааны ололт, шинэлэг техник, технологийг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх, сурталчлах, мэдлэг түгээх арга хэлбэрийг боловсронгуй болгох шаталсан сургалтуудыг зохион байгуулах;
- ХАА-н Нэвтрүүлэх төвүүдийн боловсон хүчнийг гадаад, дотоодын сургалтад хамруулах замаар чадавхийг нь бэхжүүлэх;
- Нэвтрүүлэх төвүүдийн орон тооны бус зөвлөхүүдтэй гэрээгээр хамтран ажиллаж, нэвтрүүлэх үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх;
- Богино хугацааны албан бус сургалтаар олгох мэдлэг, мэдээллийн сургалт зохиох зардлыг орон нутгийн төсөвт тусгах;
- ХАА-н үйлдвэрлэлд шинжлэх ухааны ололтыг нэвтрүүлэх үйлчилгээний цар хүрээ, чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор тухайн салбарын чиглэлээр орон нутагт ажиллаж буй Төрийн бус байгууллагуудтай гэрээгээр хамтран ажиллах.

Стратегийн зорилт 2. Эрдэм шинжилгээ, сургалтын байгууллагатай хамтран ажиллах замаар хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд дэвшилтэт арга, технологийг нэвтрүүлж, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлд ажиллагсдын мэргэжил, мэдлэгийг дээшлүүлнэ.

- Эрдэм шинжилгээний байгууллагад судалгаа, шинжилгээний захиалга өгч, үр дүнг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэхэд хамтран ажиллах;
- Хөдөө аж ахуйн их сургуульд хөдөө аж ахуйн мэргэжилтэй ажилчин бэлтгэх сургалтыг шинээр бий болгон фермерийн ажилтан, механикжуулагчид, ногоочид, зоорь, хүлэмжийн аж ахуйн ажилтан, гахай, шувуу, зөгий үржүүлэгчдийг сургах, бэлтгэх;

- Хөдөө аж ахуйн мэргэжилтнүүдийг мэргэжлийн зэрэг олгох сургалтад үе шаттайгаар хамруулах.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021он):

Стратегийн зорилт 1. Биотехнологийг тууштай нэвтрүүлж, малын үүлдэрлэг чанарыг сайжруулж, тарималын ургацыг нэмэгдүүлэн ХАА-í ¿éëäâýðëýëèéã ýð÷èì æ¿¿ëñí ýýð ýí ý ¿å ø àòàí ä ÕÀÀ-í ñàëáàðûí ¿éëäâýðëýëèéã æèëä äóí äæààð 6.4 õóâèàð º ñãº í º .

- Биотехнологи ашиглаж, малын эм, ариутгал, халдваргүйжүүлэгч бэлдмэлийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэн мал сүргийг эрүүлжүүлэх;
- Усалгаатай газар тариалангийн орчин үеийн технологийг өргөн нэвтрүүлж, 1 га-аас авах ургацыг нэмэгдүүлэх;
- Хөдөө аж ахуйг харилцан бие биенээ тэтгэсэн бүтэц бүхий хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн цогцолбор болгон хөгжүүлэх;
- Малчдын түлш, эрчим хүчний хангамжийг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлэх.

4.2.4. Аялал жуулчлалын салбарын хөгжлийн бодлого

Үндэслэл: Тус аймгийг ò¿¿õ, ñî ¸ëû í àÿëàë æóóë÷ëàë äààâàì ãàéëñàí á¿ñ áî ëî õî ä Á¿òýýë, Á¿ðýí ãèéí í óðóó, ç¿¿í òàëäàà Õýí òèéí í óðóó õ¿ðòýëõ Ì î í ãî ë î ðí û î éò õýýð, Õýí òèéí èõ òàéãà, Ñýëýí ãэ мөрөн, Хараа, Орхон гол зэргийн ашиглан áàéãàëèéí àÿëàë æóóë÷ëàë хөгжүүлэх боломжтой.

Äàðõàí хот áî ëî í ñ¿ì хийд, түүх археологийн олдвор ихтэй, Ардûí Хóâüñãàëûí º ёгий нутагт Сэлэнгэ аймаг оршдог, мөн Дархан-Уул аймгаар Àçè, Åâðî ï û ã õî ëáî ñî í î ëî í óëñûí òºì ºð çàì áî ëî í àâòî çàì ûí òýí õëýã äàéðàí º í ãº ðäº ã çýðýãí ü ò¿¿õ, ñî ¸ëûí àÿëàë æóóë÷ëàëûí òî ì î î õî í í ºº öèéã á¿ðä¿¿ëæ áàéí à.

Äàðõàí -Óóë àéì àã í ü àÿëàë æóóë÷ëàëûã õº ãæ¿¿ëýõ òàëààð ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä èõýýõýí àæèë º ðí ¿¿ëæ áàéí à. ª í ºº ãèéí áàéäëààð òóñ àéì ãèéí àÿëàë æóóë÷ëàëûí ñàëáàðûí í èéò ¿éëäâýðëýë 2.2 òýðáóì ä òº ãðº ãò õ¿ð÷ýý.

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Аялал жуулчлалын салбарын жилийн дундаж өсөлтийг 13.9 хувьд, үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэлд аялал жуулчлалын

салбарын эзлэх хувийн жинг 63.6 хувьд хүргэж аймгийн эдийн засагт нөлөөлөхүйц салбарын нэг болгоно.

- Төвийн бүсийн бусад аймгийн аялал жуулчлалын маршруттай аймгийн маршрутыг холбон Хамтын аялал жуулчлал (Community based tourism)-ыг тууштай хөгжүүлэх;
- Аялал жуулчлалын цогцолбор, бааз байгуулах төслүүдийг боловсруулж, хөрөнгө оруулагчдыг татах таатай нөхцөлийг бүрдүүлж байгуулах;
- Аялал жуулчлал хөгжүүлэх бүсүүдэд дотоод гадаадын жуулчид, анчдыг хүлээн авах, олон улсын зэрэглэлийн зочид буудал, жуулчдын бааз, түр буудаллах нэгдсэн сүлжээ байгуулах.

Стратегийн зорилт 2. Аялал жуулчлалын материаллаг баазыг бэхжүүлэн, менежментийг боловсронгуй болгоно.

- Одоо ажиллаж байгаа жуулчдын бааз, амралт, сувиллалын газруудыг тохижуулж, музейн үзмэрүүдийг баяжуулах;
- Аялал жуулчлал хөгжүүлэх үндсэн чиглэлийг боловсруулах;
- Аймагт аялал жуулчлалын анхан шатны менежмент болон гадаад хэлний сургалтууд зохион явуулах;
- Аялал жуулчлалын маршрутын авто замыг сайжруулах зорилтыг дэд бүтцийн хөгжлийн хөтөлбөрүүдтэй нягт уялдуулан хэрэгжүүлэх;
- Аялал жуулчлалын маршрутын дагуух түүх соёлын үнэт зүйлсийг сэргээн засварлах ажлыг идэвхижүүлэх;
- Жуулчдын бааз, амралт сувилалын газрууд, аймаг орон нутгийн удирдлагатай нягт хамтран ажиллах нөхцөл бүрдүүлэх;
- Ò¿¿õ, ñî¸ëûí àÿëàë æóóë÷ëàëûã Ñýëýí ãý-Äàðõàí-Óóë-Àëòàí áóëàã ãýñýí ãóðâàëñàí ìàðø ðóòààð õº ãæ¿¿ëýõ.

Хоёрдугаар үе шат (2016 – 2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Аялал жуулчлалын салбарын хөгжлийг эрчимжүүлж, үйлчилгээний чанарыг олон улсын жишигт хүргэн жилийн дундаж º ñº ëòèéã 7.4 õóâü, ¿йлчилгээний салбарт аялал жуулчлалын салбарын эзлэх хувийн жинг 68.1 хувьд хүргэнэ.

- Аялал жуулчлал хөгжүүлэх үндсэн чиглэлүүдийн дагуу жуулчлалын цогцолбор, бааз, үйлчилгээний төрлийг нэмэгдүүлэх;
- Аялал жуулчлалын үйлчилгээний стандартыг боловсронгуй болгож, хяналтыг дээшлүүлэх;
- Салбарын бүтэц, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгож, ажилтнуудын боловсрол, сургалтын түвшинг олон улсын жишигт хүргэх.

4.3. Дэд бүтцийн хөгжлийн бодлого

Үндэслэл: Дархан-Уул аймаг нь дэд бүтэц сайн хөгжсөн аймаг бөгөөд дулаан, цахилгаан эрчим хүчний найдвартай эх үүсвэртэй. Төмөр зам болон авто засмал замаар Улаанбаатар болон бусад томоохон хотууд, ОХУ, ÁÍ ÕÀÓ-òàé õî ëáî ãäñî í . Өндөр хурдны шилэн кабель, интернет, утсан ба үүрэн телефоны үйлчилгээ бүрэн нэвтэрсэн аймаг юм.

Äàðõàí õî ò í ü Óëààí áààòàð õî òî î é 236 êì , Ýðäýí ýò õî òî î é 180.6 êì àâòî çàì ààð, Óëààí áààòàð õî òî î é 246 êì , Ýðäýí ýò õî òî î é 180 êì òº ì º ð çàì ààð òóñ тус холбогдсон.

Äàðõàí -Уул аймгийн бүх сумдууд олон улсын төмөр замын сүлжээнд холбогдсон бөгөөд Дархан болон Хонгор сумдыг Улаанбаатар- Алтанбулагийг холбосон олон улсын авто замын сүлжээ дайран өнгөрдөг. Орхон сум нь сайжруулсан шороон замаар төв замтай холбогдсоны зэрэгцээ Шарын гол сумыг аймгийн төвтэй сайжруулсан шороон замаар холбох ажил олон улсын байгууллагын санхүүжилтээр хийгдэж эхэлжээ. Цаашид Дархан хот дундуур ãàðñàí î ëî í óëñûí àâòî çàì ûã õî òûã òî éðóóëæ ãàðãàõ àæëûã òº ëº âëº í ø èéäâýðëýõ ø ààðäëàãàòàé.

Òóñ àéì ãèéí нийт сумд Төвийн эрчим хүчний системд холбогдсон бөгөөд төвлөрсөн ус, дулааны хангамжтай.

Äóëààí û õóâüд 20 àòà óóð, óñàí õàí ãàì æèéí äóëààí û ýõ ¿¿ñâýðòýé. Óñàí хангамж, ариутгах татуургын байгууламжтай.

Äàðõàí û ýð÷èì õ¿÷í èé õýðýãöýýã õî òû í ÄÖÑ áà äóòàãäààæ áàéãàà ýð÷èì õ¿÷èéã Óëààí áààòàð áî ëî í Î ÕÓ-û í Äî ðí î ä Ñèáèðèéí ýð÷èì õ¿÷èéã õî ëáî ñî í äýä ñòàí öààñ õàí ãààã. Öàõèëãààí õýðýãëýýí èé 5.0 õóâèéã àéë º ðõ, 70.0 õóâèéã ¿éëäâýð, àæ àõóéí í ýãæ, 15.0 õóâèéã ¿éë÷èëãýýí èé ãàçðóóä ýçýëæ áàéí à.

Дарханд 1,4 мянган үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, ахуйн 17,9 мянган

хэрэглэгч, төсвийн байгууллагын 292,0 мянган хэрэглэгч жилд 100,0 гаруй сая квт цаг цахилгаан эрчим хүч хэрэглэж байна.

Дархан-Уул аймагт орчин үеийн техник технологиор бүрэн тоноглогдсон Мобиком, Скайтел, Жи-Мобайл, Юнител компаниудын салбарууд үүрэн телефон, интернетийн үйлчилгээ явуулж байна. DBS, LKHA телевизуудээр 24 цагийн турш гадаад дотоодын сувгуудын нэвтрүүлгүүдийг үзэх боломжтой.

Äýä á¿òöèéí ñàëáàð ñàéí õº ãæèñº í ¿éëäâýðëýë, ñî¸ë áî ëî âñðî ë, ø èí æëýõ óõààí û òî ì î î õî í òº â òóë ãàäààäû í õº ðº í ãº î ðóóëàëòû ã òàòàõ òààòàé í º õöº ë á¿ðäñýí àéì àãþ ì .

4.3.1. Зам, тээврийн хөгжийн бодлого

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Аймгийн авто замын сүлжээг сайжруулж шаардлагатай хэсгийг хатуу хучилттай болгоно.

- Автозамын салбарыг хөгжүүлэхэд улс, орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөс гадна гадаадын хөрөнгө оруулагчид, хувийн хэвшлийн оролцоо, хөрөнгө оруулалтыг бүх талаар урамшуулан дэмжих;
- Аймгийн авто замын нэгдсэн сүлжээний зураглалыг шинэчлэн боловсруулж мөрдүүлэх;
- Зам, гүүрийн барилгын орон нутгийн өмчит компани байгуулж, техник хэрэгслийн хангамжийг урт хугацааны бага хүүтэй зээл (лизинг)-ä õàì ðóóëàõ, дэмжлэг үзүүлэх;
- Дархан хот доторхи хатуу хучилттай замыг шинэчлэн сайжруулах;
- Ø èðýý í óóð, Ì àí ãèðò, Õàáèтàòû í ÷èãëýëèéí àâòî çàì û ã ñàéæðóóëæ õàòóó õó÷èëòòàé áî ëãî õ;
- Àéì ãèéí òýýâýð ¿éë÷èëãýýí èé òº âèéã ø èí ýýð áàðèõ;
- Òýýâýðëýã÷ àæ àõóéн í ýãæ áàéãóóëëàãû í ¿éë÷èëãýýã òº ðº ë, õ¿÷èí ÷àäàë, ¿éë àæèëëàãààã äýýø ë¿¿ëýõýä äýì æëýã ¿ç¿¿ëýõ;
- Äàðõàí õî ò äóí äóóð ãàðñàí î ëî í óëñû í àâòî çàì û ã õî òû ã òî éðóóëæ ãàðãàõ àæëû ã òº ëº âëº í ø èéäâýðëýõ.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Авто замын сүлжээг өргөтгөн, агаарын дамжин өнгөрүүлэх тээврийг хөгжүүлнэ.

- Ñумдын төвүүдтэй хатуу хучилттай замаар холбогдох ажлыг дуусгах;
- Олон улсын ачаа дамжин тээвэрлэх тээврийн онгоц хүлээн авах нөхцөлийг ñóäëàí õýðýãæ¿¿ëýõ.

4.3.2. Эрчим хүчний салбарын хөгжлийн бодлого

Нэгдүгээр үе шат (2009-2015 он):

Стратегийн зорилт 1. Ýð÷èì õ¿÷íèé ñàëáàðûí ¿éëäâýðëýëèéã ýíý ¿å øàòàíä æèëä äóíäæààð 5.2 õóâèàð º ñãº æ, өөрөө өөрийгөө санхүүжүүлэх чадвартай эрчим хүчний салбарыг áèé áîëãîíî.

- Äàðõàí õîòûí äóëààíû õîí¸ðäîãûí ãà÷ ýõ ¿¿ñâýðèéã áàðèõ;
- Хөрөнгө оруулалтын өгөөжийг тооцоолсоны үндсэн дээр эрчим хүчний салбарын шинэчлэл, хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг хэрэгжүүлж сумдын халаалтын тогоонуудад шинэ дэвшилтэт техник технологи нэвтрүүлж, техникийн шинэчлэл хийх;
- Эрчим хүчний салбарт хэрэгжүүлэх шаардлагатай төслүүдийг хувийн хөрөнгө оруулалтыг татах замаар шийдвэрлэх;
- Ãýð õîðîîëëûí öàõèëãààí õàíãàìæèéã ñàéæðóóëàõ, íýì ýëò öàõèëãààí äàìæóóëàõ øóãàì òàòàõ;
- Орхон сумыг эрчим хүчний нэгдсэн системтэй болгох;
- Аймаг, сумдын нэвтрүүлэх чадвар нь хүрэлцэхгүй байгаа, хуучирсан дулааны шугам сүлжээг өргөтгөх;
- Òº âèéí á¿ñèéí öàõèëãààí äàìæóóëàõ ñ¿ëæýýíèé Äàðõàí àéìàã äàõü äýä ñòàíöóóäûí ñóóðèëàãäñàí õ¿÷èí ÷àäëûã íýìýãä¿¿ëýõ, øààðäëàãàòàé òåõíèê òîíîã òº õº º ðº ìæèéã øèíý÷ëýõ асуудлыг холбогдох газарт нь тавьж шийдвэрлүүлэх.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Эрчим хүчний менежментийг боловсронгуй болгож, байгаль орчинд халгүй тэргүүний техник технологи нэвтрүүлж, үйлдвэрлэл, хэрэглээний үр ашгийг дээшлүүлнэ.

- Хөдөөгийн малчин айл өрхийн 90 хувийг сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрээр хангах ажлыг дэс дараатай хэрэгжүүлэх;
- Барилга байгууламжид өргөнөөр ашиглагдаж байгаа нарны илчээр ус, агаар халаах арга, технологи, тоног төхөөрөмжийг хэрэглээний халуун ус болон бусад зориулалтаар өргөн ашиглах;
- Нүүрснээс утаагүй түлш үйлдвэрлэх бага оврын үйлдвэрүүд байгуулах.

4.3.3. Мэдээлэл, харилцаа холбооны салбарын хөгжлийн бодлого

Í ýãä¿ãýýð ¿å ø àò (2009 – 2021 î í):

Ñò ðàò åãèéí çî ðèëò 1. Ì ýäýýëýë, õàðèëöàà õî ëáî î í û äýä á¿òýö, сүлжээг шинэчлэх замаар “Дархан мэдээлэл технологийн парк”-ийг байгуулна.

- “Цахим Монгол”, “Цахим Дархан” /e-darkhan/ õº òº ëáº ðèéг õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Àéì ãèéí õýì æýýí ä á¿õ í èéòèéí êî ì ï üþ òåðæ¿¿ëýëò, º ðõ á¿ðò èí òåðí åò äýä õº òº ëáº ðèéã á¿ðýí õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Á¿ñ÷ëýëèéí í ýãäñýí (ZIP) êî äû ã ¿éë àæèëëàãààí äàà á¿ðýí í ýâòð¿¿ëæ, ýí ãèéí õýðýãëýý áî ëãî õ;
- Á¿õ ñóì äàä олон ñóâãèéí òåëåâèçèéí í ýâòð¿¿ëýã ¿çýõ áî ëî ì æ í º õöëèéã á¿ðä¿¿ëýõ;
- Ø óóäàí õî ëáî î í û ñ¿ëæýýã àø èãëàí î ð÷èí ¿åèéí ø èí ý òº ðëèéí ýëåêòðî í ¿éë÷èëãýý áî ëî í õýðýãëýý í ýâòð¿¿ëýõ, ñóì û í áàãèéí ø óóäàí õ¿ðãýëòèéí äàâòàì æèéã í ýì ýãä¿¿ëýõ.

Ñò ðàò åãèéí çî ðèëò 2. Ì ýäýýëýë, õàðèëöàà õî ëáî î í û ø èí ý ¿éë÷èëãýý õýðýãëýýã òº ð, àæ àõóéí áî ëî í ¿éë÷èëãýýí èé á¿õèé ë áàéãóóëëàãóóäàä º ðãº í í ýâòð¿¿ëí ý.

- Àéì ãèéí òº âèéí òº ð, çàõèðãàà, àæ àõóéí í ýãæ áàéãóóëëàãû ã í ýãäñýí ñ¿ëæýýí ä õî ëáî æ, ì ýäýýëëèéí ñàí á¿ðä¿¿ëýõ;
- Àéì ãèéí òº â, ñóì äû í òº âèéí ýì í ýëýã, ñóðãóóëèéã ì ýäýýëýë, õàðèëöàà õî ëáî î í û í ýãäñýí ñ¿ëæýýí ä õî ëáî õ;
- Ýëåêòðî í çàñàãëàë, ýëåêòðî í àðèëæàà, ýëåêòðî í ãàðû í ¿ñýã çýðýã ø èí ý òº ðëèéí ¿éë÷èëãýýã í ýâòð¿¿ëýõ.

Ñò ðàò åãèéí çî ðèëò 3. Àéì ãèéí õýì æýýí ä ì ýäýýëýë, õàðèëöàà õî ëáî î í û õ¿í èé í º º öèéã õº ãæ¿¿ëí ý.

- Ì ýäýýëýë, õî ëáî î í û õýðýãëýý, ¿éë÷èëãýýã áàãà í àñí û õ¿¿õýä, º í äº ð í àñòàí , ýì ýãòýé÷¿¿ä áî ëî í í èéãì èéí ýì çýã á¿ëýãò õ¿ðãýõ ñóðãàëòû ã çî õèî í áàéãóóëàõ;
- Ì ýäýýëýë õàðèëöàà õî ëáî î í û º í äº ð óð ÷àäâàðòàé ì ýðãýæëèéí áî ëî âñî í õ¿÷èí , èí æåí åð, òåõí èêèéí àæèëòí óóäû ã гадаад оронд сургах, äàâòàí ñóðãàõ, мэргэшүүлэх, орон нутагтаа гэрээгээр тогтвор суурьшилтай ажиллах нөхцөл бололцоог хангах.

ÒÀÂ. ХОТ БАЙГУУЛАЛТ, БАРИЛГЫН САЛБАРЫН Õª ÃÆËÈÉÍ ÁÎ ÄËÎ ÃÎ

Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí 5 äàõü ò ýðã¿¿ëýõ ÷èãëýëèéí õ¿ðýýí ä Äàðõàí ñóì û ã ¿éëäâýðëýë-òåõí î ëî ãèéí ï àðêèéã ò¿ø èãëýí äýëõèéí æèø èãò í èéöñýí ¿éëäâýðëýëèéí жишиг õî ò áî ëãî í î .

Үндэслэл: Дархан-Уул аймаг нь Дархан, Шарын гол, Орхон, Хонгор гэсэн 4 сумтай, 24 багтай, хүн ам 82,2 мянган хүн амтай, 327500 га газар нутагтай. Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õ¿í àì û í 82.1 õóâü õî òî ä, 17.9 õóâü í ü õº äºº ä àì üäàð÷ áàéí à.

2003 онд Төвийн бүсийн тулгуур төв хотоор Дархан хотын сонгосон, 2004-2005 онд хотын хөгжлийн Стратегийг боловсруулсан .

Хүн амын нутагшилт, хөгжлийн төслөөр Дархан-Уул аймаг нь Дархан-Сэлэнгийн дэд бүс гэсэн бүтэц зохион байгуулалттай байхаар тогтоосон.

Дархан сум /хот/ нь нутаг дэвсгэрийн хамгийн бага 10315 га нутагтай, өмнөд, хойд хэсэгтээ үйлдвэрийн районд, хүнд хөнгөн үйлдвэр төвлөрсөн.

Аж үйлдвэрийн парк байгуулах зориулалтаар шинэ Дарханд 100 га, үйлдвэрийн районд 94,5 га газрыг төлөвлөсөн.

2006 онд Дархан хотын Хүүхэд залуучуудын паркт 2500 ширхэг мод, бут, сөөг тарьснаас гадна Их монгол улс байгуулагдсаны 800 жил, Дархан хотын 45 жилийн ойг тохиолдуулан 8 иж бүрдэл усан оргилуур бүхий цэцэрлэг, Хөхөө Намжилийн домгоос сэдэвлэсэн хүрэл хөшөө бүхий Морин хуурын цогцолбор байгуулсан ба энэ цогцолборт 11774 ширхэг мод, бут, сөөг, тарьж зүлэгжүүлэн, зам дагуух гудамж талбайд 10723 ширхэг мод, бут, сөөгийг тарьж ургуулаад байна. 2007 оноос “Миний монгол” цэцэрлэгт хүрээлэн Дархан хотын аж ахуйн нэгж байгууллагуудын хүч оролцоотойгоор тохижуулж байгаа бөгөөд нийт 28000 га талбайд тохижилт, гэрэлтүүлэг, цэцэрлэгжүүлэлтийн ажил хийгдээд байна. Бурхантай толгой, Морин хуур цогцолборыг холбосон дүүжин гүүрийг ашиглалтанд оруулжээ.

Дархан-Уул аймагт барилгын ажил үйлчилгээ эрхэлдэг тусгай зөвшөөрөл бүхий 50 гаруй аж ахуй нэгж, 11 барилгын материалын үйлдвэр ажиллаж байна. 2007-2008 онд 24 барилга объектод барилгын ажил эрхлэх зөвшөөрөл олгож, 50 барилга, байгууламжийн үе шатны ажилд чанарын шалгалт хийж, 48 барилга, байгууламжийг ашиглалтад оруулжээ.

Ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä Äàðõàí õîòûí õ¿í àì æèëýýñ æèëä ºñ÷, ¿éëäâýðëýë ¿éë÷èëãýýíèé öàð õ¿ðýý íýìýãäñýýð áàéíà. Õ¿í àìûí òîîíû ºñºëò, ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýýíèé õºãæëèéí õóðäöààñ õîò áàéãóóëàëòûí õºãæèë õîöîð÷ áàéãàà íü õîò áàéãóóëàëòàé õîëáîãäîëòîé íýí äàðóé øèéäâýðëýõ øààðäëàãàòàé îëîí àñóóäëûã áèé áîëãîæ áàéíà. Òóõàéëáàë, Äàðõàí õîòûí èíæåíåðèéí äýä á¿òöèéí õàíãàìæèéí ò¿âøèí ºñºí íýìýãäýæ áóé õýðýãöýýíýýñ õîöîð÷, àãààðûí áîõèðäîë, õºðñíèé ýâäðýë èõñýæ ãýð õîðîîëîë õîòûí åðºíõèé òºëºâëºãººíä íèéöýõã¿éãýýð ºðãºæèí òýëæ áàéíà.

Èíæåíåðèéí çîðèóëàëòòàé îðîí ñóóöíû äýýâýð áîëîí èíæåíåðèéí øóãàì ñ¿ëæýýã çàñàæ øèíý÷ëýõ, õîòûí áîõèð óñíû øóãàìûã øèíý÷ëýí ºðãºòãºõ, öàõèëãààíû äýä ñòàíö, öàõèëãààí äàìæóóëàõ øóãàìûã øèíýýð áàéãóóëàõ, ¿¿íòýé õîëáîîòîé ãîðîð øèíýýð áàðüæ áàéãóóëàõ, çàñàæ øèíý÷ëýõ àæëûí ñàíõ¿¿æèëò áîëîí, çîõèîí áàéãóóëàëòûã øèéäâýðëýõ øààðäëàãàòàé áàéíà.

Íýãä¿ãýýð ¿å øàò (2009-2015 îí):

Стратегийн зорилт 1. Äàðõàí хотыг батлагдсан ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу эрчимтэй хөгжүүлнэ.

- Дархан хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг олон улсын жишигт нийцүүлэн боловсруулж, хэрэгжүүлэх;
- Хот суурин газруудад хэсэгчилсэн төлөвлөгөөний дагуу инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ, дэд бүтцийг сайжруулж шинэчлэх;
- Íèéòèéí çîðèóëàëтòàé îðîí ñóóöíû äýýâýð áîëîí èíæåíåðèéí øóãàì ñ¿ëæýýã çàñàæ øèíý÷ëýõ;
- Õîòûí áîõèð óñíû øóãàìûã øèíý÷ëýõ ºðãºòãºõ;
- Õîòûí öàõèëãààí äàìæóóëàõ øóãàì, дэд станцóóäûã өргөтгөх, øèíý÷ëýõ;
- Gàçðын харилцаа, хот байгуулалтын кадастрыг хөтлөх;
- Дархан хотын eðºíõèé òºëºâëºãººнд үнэлгээ, дүгнэлт өгч, тулгамдаж буй асуудлуудыг тодотгон шинэчлэн сайжруулах;
- Äàðõàí õîòûí îíöëîã òîõèðñîí ãàçàð àøèãëàëòûí àíãèëëûã, áîëîâñðóóëæ, íýâòð¿¿ëýõ;
- Дархан хотын дэвсгэр нутгийн хэмжээний үерийн хамгаалалтын суваг, барилга байгууламж, зам талбай, ус зайлуулах сүлжээ тэдгээрийн засвар үйлчилгээ хариуцсан мэргэшсэн алба байгуулах;

- Барилгын газар хөдлөлтөнд тэсвэрлэх чадварыг үнэлж баталгаажуулах, газар хөдлөлтийн бичил мужлалын зураг хийлгэх.

Стратегийн çî ðèëò 2. Í èéãýì , ýäèéí çàñàã, áàéãàëü ýêî ëî ãèéí õóâüä ç¿é çî õèñòî é ãàçàð àø èãëàëòûí òî ãòî ëöî î ã áèé áî ëãî õ í º õöëèéã á¿ðä¿¿ëí ý.

- Õî ò òº ëº âëº ëòº ä ãàçàð àø èãëàõ ÷èãëýë í ü í àðèéâ÷ëàí òî ãòî î ãäî î ã¿é ãàçðû ã àø èãëàõ, ýçýì ø èõ ýðõ àâñàí èðãýä, àëáàí áàéãóóëëàãà, àæ àõóéí í ýãæèéí ñóäàëãàà õèéæ, òýäãýýðèéã ø èéäâýðëýõ î í î â÷òî é àðãà çàì û ã òî äî ðõî éëæ, õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Àæ àõóéí çî ðèóëàëòààð ýçýì ø èæ àø èãëàæ áàéãàà áî ëî í ýçýì ø èë àø èãëàëòàí ä î ëãî ãäî î ã¿é òº ðèéí º ì ÷èéí ãàçðû ã ãàçðû í òº ëº â áàéäëû í ÷àí àðû í õÿí àí áàòàëãààí ä õàì ðóóëàõ;
- Ãýð á¿ëèéí çî ðèóëàëòààð ø èí ýýð º ì ÷ë¿¿ëýõ, ýçýì ø ¿¿ëýõ ãàçàðò ãàçðû í òº ëº â áàéäàë, ÷àí àðû í õÿí àí áàòàëãàà õèéëãýõ;
- Åðº í õèé òº ëº âëº ãº º í èé äàãóó í î ãî î í áàéãóóëàì æ, àãðî ï àðê áàéãóóëàõ, àì ðàëò ñóâèëàë, æèì ñ æèì ñãýí ý òàðèàëàõ çî ðèóëàëòàé ãàçðû ã òº ñº ë ñî í ãî í ø àëãàðóóëàõ çàì ààð î ëãî õ;
- Ãàçðû í äóóäëàãà õóäàëäàà ÿâóóëàõ, òº ñº ë ñî í ãî í ø àëãàðóóëàõ æóðì û ã ø èí ý÷ëýí ì º ðä¿¿ëýõ.

Стратегийн çî ðèëò 3. Õ¿í àì û í º ñº ëò, õýðýãöýýí èé õýòèéí òº ëº âòýé î í î â÷òî é óÿëäóóëàí î ðî í ñóóöí û õàí ãàì æèéí ò¿âø èí ãäýýø ë¿¿ëí ý.

- Î ðî í ñóóö áî ëî í äýä á¿òöèéã õº ãæ¿¿ëýõ õî òû í ñàí áèé áî ëãî õ;
- Î ðî í ñóóöí û ñàí õ¿¿æèëòèéí çýýëèéí ñèñòåì èéã áî ëî âñðî í ãóé áî ëãî æ, óðò õóãàöààí û çýýë, àì èí û î ðî í ñóóöí û çýýë, ãýð õî ðî î ëû í çýýëèéã áèé áî ëãî í õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Î ðî í ñóóöí û õàí ãàì æèéí ñóäàëãàà, ì ýäýýëëèéã áî ëî âñðî í ãóé áî ëãî æ, ì ýäýýëëèéí ñàí áàéãóóëæ àø èãëàõ;
- Èðãýäèéí òº ëáº ðèéí ÷àäâàðò òî õèðñî í , ø ààðäëàãàòàé ø óãàì ñ¿ëæýý á¿õèé тохилог орон сууцны хотхон áàðèõ нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- “40 000 айлын орон сууц” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх;
- Иргэдийн орон сууцны нөхцөëèéã ñàéæðóóëàõ;

- Øèíýýð øèëæèí èðæ, ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýý ýðõëýã÷äèéí îðîí ñóóöíû àñóóäëûã õºí ãºëºëòòýé çýýëýýð äýìæèõ.

Стратегийн çîðèëò 4. Ãýð õîðîîëëûã õîòûí õºãæëèéí åðºíõèé òºëºâëºãººíèé ¿íäñýí ÷èãëýëòýé óÿëäóóëàн, оновчтой төлөвлөн õºãæ¿¿ëíý.

- “Гэр хорооллын нөхцлийг сайжруулах стратеги, хөрөнгө oðóóëàëòûí төлөвлөгөө”-ãáîëîâñðóóëàí õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Гýð õîðîîëëûí òºëºâëºëòèéг сайжруулж, дэд бүтэц, инженерийн шугам сүлжээнд холбох;
- Øèíýýð ñóóðüøóóëàõ ãýð õîðîîëëûí òºëºâëºëòèéí àðãà÷ëàë, çàãâàðûã áîëîâñðóóëàí ìºðäºõ.

Стратегийн зорилт 5. Орон нутгийн түүхий эдэд тулгуурласан барилгын материалын үйлдвэрүүдийг бий болгон хөгжүүлнэ.

- Øàðûí ãîëûí óóðõàéãàò¿ø èãëýí áàðèëãûí ìàòåðèàëûí ¿éëäâýð áàéãóóëàõ;
- Шинээр нээгдсэн болон нарийвчилсан хайгуул хийгдсэн орд газруудын түүхий эдийг ашиглан шинэ нэр төрлийн барилгын материалын үйлдвэрлэл áèé áîëãîõ;
- Аж ахуйн нэгж, байгууллагад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх замаар барилгын материал, хийц эдлэлийн үйлдвэрлэлийг õºãæ¿¿ëýõ;
- Бетоны өргөн хэрэглээтэй /аймгийн төв гэх.мэт/ төв суурин газруудад дүүргэгч материалын нэгдсэн карьер, бетон зуурмагийн лаборатор бүхий төвлөрсөн узель ажиллуулах.

Ñòðàòåãèéí çîðèëò 6. Õîòîõîíòõèæèëò, íèéòèéí àæàõóéí ¿éë÷èëãýýíèé ÷àíàð õ¿ðòýýìæèéã íýìýãä¿¿ëíý.

- Õîòûí òîõèæèëò ¿éë÷èëãýýíèé êîìïàíèóääïàðê øèíý÷ëýë õèéæ, ìàøèí ìåõàíèçìûí òîîã, õ¿÷èí ÷àäëûã íýìýãä¿¿ëýõ;
- Тохижилт үйлчилгээний ажилчдыí àæèëëàõ íºõöºë áîëîìæ, õºäºëìºðèéí ¿íýëýìæèéã íýìýãä¿¿ëýõ;
- ¯åðèéí áàéãóóëàìæ, äàëàí ñóâàã, зам, ã¿¿ð õîîëîéí çàñâàð ¿éë÷èëãýýíèé мэргэжлийн байгууллага байгуулах;

- Õî òû í î ðî í ñóóö áî ëî í ãýð õî ðî î ëëû í ãóäàì ж, òàëáàéí º í ãº ¿çýì æ, ãýðýëò¿¿ëãèéã í ýì ýãä¿¿ëýõ;
- Õî òû í í î ãî î í áàéãóóëàì æèéã í ýì ýãä¿¿ëýõýä î ëî í í èéò, òº ðèéí áî ëî í òº ðèéí áóñ áàéãóóëëàãóóäû í èäýâõè î ðî ëöî î ãí ýì ýãä¿¿ëýõ;
- Õî ã õàÿãäëû ã ýõ ¿¿ñâýð äýýð í ü áàãàñãàõ, ангилан áî ëî âñðóóëàõ ñèñòåì èéã í ýâòð¿¿ëэх;
- Ýì í ýëãèéí áî ëî í àþ óëòàé õî ã õàÿãäëû ã õàÿõ òº âëº ðñº í öýãèéã áèé áî ëãî õ;
- Õî òû í ãýð õî ðî î ëî ë, áàéðí óóäû í õàÿãæèëòûã æèãäð¿¿ëýõ;
- Нийтийн зориулалттай орон сууцны Ñª Õ-í û ¿éë àæèëëàãààã ñàéæðóóëàõ.

Õî¸ðäóãààð ¿å øàò (2016-2021 î í):

Стратегийн çî ðèëò 1. Äàðõàí õî òû í åðº í õèé òº ëº âëº ãº ºã õýðýãæ¿¿ëýõ àæëû ã ýð÷èì æ¿¿ëæ, õî ò òº ëº âëº ëò, ãàçðû í ì åí åæì åí òèéí áî ëî âñðî í ãóé òî ãòî ëöî î ã á¿ðä¿¿ëí ý.

- “Хот байгуулалтын бүсчлэлийн норм ба дүрэм”-èéí äàãóó õî ò òº ëº âëº ëòèéí á¿ñ áî ëî í õî ðî î ëëóóäû í òº ëº âëº ëòèéí á¿ñèéí òº ëº âëº ãº ºã áî ëî âñðóóëæ, õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Õî òû í õýì æýýí ä òº ëº âëº ëòèéã ãàçàð àøèãëàëòû í áî ëî í õî òû í òº ëº âëº ëòèéí á¿ñèéí òº ëº âëº ãº òýé óÿëäóóëæ, í ýãäñýí òº ëº âëº ãº í ä î ðóóëàí ì î í èòî ðèí ãõèéæ áàéõ;
- Õî òû í чанартай зам, äýä á¿òöèéí заагийг тогтоох;
- Õî ò áàéãóóëàëòû í ¿éë àæèëëàãààí ä î ðî ëöî ã÷ òàëóóäû í àøèã ñî í èðõî ëû ã õî òû í õº ãæëèéí í ýãäñýí áî äëî ãû í äàãóó óÿëäóóëàí çî õèöóóëæ áàéõ;
- Õî ò áàéãóóëàëòû í хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөлтөнд î ëî í í èéò, î ðø èí ñóóãà÷äû í ñàí àë áî äëыг тусгах.

Стратегийн çî ðèëò 2. Ãàçàð çî õèî í áàéãóóëàëò, ãàçàð àøèãëàëòû í øèí ý÷ëýëèéã õýðýãæ¿¿ëí ý.

- Ãàçàð çî õèî í áàéãóóëàëòû í åðº í õèé òº ëº âëº ãº ºã òº ëº âëº ëòèéí ò¿âøèí á¿ðò áî ëî âñðóóëàõ àðãà÷ëàëû ã øèí ý÷ëýí õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Ãàçðû í ñóóðü ¿í ýëãýý, ãàçðààñ àâàõ òº ëáº ð, òàòâàðû í õýì æýýã òóõàé çàõ çýýëòýé í ÿãò óÿëäóóëàõ;

- Ãàçðûí çàõ çýýëèéí ¿íèéí ñóäàëãààíä òóëãóóðëàí ãàçðûí ¿íýëãýýíèé á¿ñ÷ëýëä òîãòîë, øèíý÷ëýëò õèéõ.

Стратегийн зорилт 3. Хүн амын өсөлт, орон сууцны хэрэгцээтэй уялдуулан иргэдийн орон сууцны хангамжийн түвшинг эрс дээшлүүлнэ.

- Аймгийн төв, сумдын бага орлоготой болон залуу гэр бүлийг орон сууцаар хангах дэд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх;
- Төрийн албан хаагчдад зориулсан орон сууцны хоёр дахь шатны төсөл боловсруулан хэрэгжүүлэх;
- Барилгын материалын үйлдвэрлэлд шинэ техник, технологийг нэвтрүүлж, бүтээгдэхүүний чанарыг сайжруулж, нэр төрлийг нь олшруулах;
- Гэр хорооллын амьдралын нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор хямд төсөр материал ашиглан хувийн орон сууц барихыг өргөжүүлэх;
- Орон сууц барихад улсын болон хувийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх.

ÇÓÐÃÀÀ. ÁÀÉÃÀËÜ Î Ð×Í Û ÁÎ ÄËÎ ÃÎ

Äàðõàí-Óóë àéì ãèéí õº ãæëèéí 6 äàõü ò ýðã¿¿ëýõ ÷èãëýëèéí õ¿ðýýí ä äàðààõü ñòðàòåãèéí çî ðèëòóóäû ã õýðýãæ¿¿ëí ý.

Үндэслэл: Дархан хот нь агаарын бохирдол ихтэй. Агаар бохирдлын эх үүсвэр нь гэр хороолол, тээврийн хэрэгсэл, уурын зуух зэрэг нам эх үүсвэрийн нөлөөллөөс голчлон шалтгаалдаг. Аймгийн агаарын бохирдлын түвшин нь эх үүсвэрийн байршил, хүчин чадал хаягдлын найрлага бүтэц, байр зүй болон цаг агаарын нөхцөлөөс шалтгаалан харилцан адилгүй тархалт, явцтай байна.

Õº ðñí èé ýëýãäýë áà öº ëæèëò í ü áàéãàëü î ð÷í û í ýã òóëãàì äñàí àñóóäàë áî ëæ áàéãàà áº ãº ä 1 ì ^{2} ãàçðû í áî õèðäî ë, ýâäðýë í ü 30.0 õóâü õ¿ð÷ áàéãàà í ü èõýýõýí º í äº ð ¿ç¿¿ëýëò þ ì . Èðãýä ò¿ëø í èé çî ðèóëàëòààð õóóëü áóñààð ì î ä áýëòãýõ, î éí ò¿éì ýð çýðãýýñ ø àëòãààëàí ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä î éí í º º ö èõýýõýí áàãàñàæ áàéãàà í ü õº ðñí èé ýëýãäýë ýâäðýë ¿¿ñýõ í ýã ãî ë ø àëòãààí áî ëæýý.

Áàéãàëèéí í º º öèéí àø èãëàëò, õàì ãààëëû í õî ëáî ãäî ëòî é ø èéäâýðëýâýë çî õèõ àñóóäëóóä ÷ öº º í ã¿é áàéí à. Ì àëû í òî î òî ëãî é ñ¿¿ëèéí æèë¿¿äýä º ñ÷, í èéò í óòãèéí õýì æýýãýýð áýë÷ýýðèéí äààö õ¿ðýëöýõã¿é áàéäàë àæèãëàãäàæ áàéí à. Õóäàã, óñ òî éðñî í áàãà õýì æýýí èé ãàçàð î ëî í òî î í û ì àë òº âëº ð÷ áýë÷ýýðèéí òàëõàãäëû ãèõýñãýæ áàéí à.

Çóä, õ¿÷òýé ñàëõè, öàñ áî ëî í ø î ðî î í ø óóðãà, ì º í äº ð, õ¿éòýí áî ðî î î ðî õ, ¿åð, ãàí , õ¿í ì àë óðãàì àë, àì üòí û ãî ö õàëäâàðò º â÷èí , î é õýýðèéí ò¿éì ýð çýðýã áàéãàëèéí ãýí ýòèéí ¿çýãäýë, ãàì ø èã ¿å ¿å òî õèî ëäî æ ì àë àæ àõóé, ãàçàð òàðèàëàí ãèéí ¿éëäâýðëýë áî ëî í ýäèéí çàñàã, áàéãàëü î ð÷èí ä áàãàã¿é õî õèðî ë ó÷ðóóëñààð áàéí à.

Áàéãàëèéí ãàì ø ãèéã ñóäëàõ, óðüä÷èëàí ñýðãèéëýõ, í ýãýí ò òî õèî ëäñî í ãàì ø èãòàé òýì öýõ, ó÷èðñàí õî õèðëû ã í ü áàãàñãàõ ÷èãëýëýýð î ëî í óëñû í áàéãóóëëàãóóäààñ äýì æëýã òóñëàëöàà ¿ç¿¿ëæ, óäèðäëàãà çî õèî í áàéãóóëàëò, çî õèöóóëàëòû í àðãà õýì æýý àâäàã áî ëî â÷ ãàì ø ãèéí õî õèðëû í õýì æýý òóóø òàé áóóðàõã¿é áàéí à.

Бүх үе шат (2009-2021 он):

Стратегийн зорилт 1. Байгаль орчны бохирдол, доройтлыг бууруулна.

- Аймаг сумдын байгаль орчны мэдээллийн сан бүрдүүлэлтийг иж бүрнээр хийж, байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн нөөцийг ашиглах шийдвэр гаргах зэрэгт үндсэн хэрэглэгдэхүүн болгож занших;
- Байгаль орчинд учруулсан хохирлын эдийн засгийн үнэлгээнд тулгуурлан нөхөн сэргээх бодлогыг хэрэгжүүлэх;
- Сэргээгдэх эрчим хүч ашиглах хувь хэмжээг нэмэгдүүлж, нар, салхи, усны эрчим хүчний эх үүсвэрийн дан болон хоршсон хэрэглээг хөгжүүлэх;
- Айл өрх, албан байгууллагын хашаа, эзэмшил газар, нийтийн эзэмшлийн газруудыг цэцэрлэгжүүлэх, зүлэгжүүлэх ажлыг олон нийтийн хөдөлгөөн болгон өрнүүлэх;
- Хот, суурин газрын хатуу хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, ялган ангилах, дахин боловсруулах, эргүүлж ашиглах, байгальд халгүй аргаар устгахад шинэ технологи, менежмент нэвтрүүлэх;
- Óñ öàã óóð, áàéãàëü î ð÷í û ø èí æèëãýýí èé ò º âèéí òî í î ã ò º õ º º ð º ì æ, áàãàæ õýðýãñëèéã ø èí ý÷ëýõ, ÷àäâàðëàã áî ëî âñî í õ¿÷í ýýð õàí ãàõ;
- Ø àðû í ãî ë ñóì û í ÕÀÀÖÓ-û í õàðóóëû ã öàã óóðû í ø èí æèëãýýí èé ñòàí ö áî ëãî í º ргөтгөх;
- Àãààðû í áî õèðäëû ã áóóðóóëàõ çî ðèëãî î ð, óñ öàã óóð, î ð÷í û ø èí æèëãýýí èé ñ¿ëæýýí ä òехнологийн шинэчлэл хийж, шинэ Дàðõàí ä àãààðû í áî õèðäëû ã хянах суурин харуулыг байгуулах;
- Àéì ãèéí í óòàã äýâñãýð äýõ õèì èéí õî ðò áî äèñû í õýðýãëýý, ¿éëäâýðëýëèéí ýðñäýëèéã ¿í ýëæ õî ð àþ óëû í òàëààðõ ì ýäýýëëèéí òî ãòî ëöî î ã á¿ðä¿¿ëýí áî õèðäëî î ñ óðüä÷èëàí ñýðãèéëýõ àðãà õýì æýý àâàх;
- “Химийн бодисын аюулыг бууруулах” àéì ãèéí õº ò º ëá º ð боловсруулах;
- Àõóéí áî ëî í ¿éëäâýðëýëèéí õàÿãäëû ã ò¿¿õèé ýäèéí í º º ö áî ëãî í àø èãëàõ í º õö º ë á¿ðä¿¿ëýí ø èí ýýð áàðèõ ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýýí ä õàÿãààë áàãàòàé òåõí î ëî ãè í ýâòð¿¿ëýх;
- Õî ã õàÿãäëû í á¿òöèéí ñóäàëãààí äýýð ¿í äýñëýí ò º ðèéí áî ëî í õóâèéí º ì ÷èéí î ðî ëöî î òî é õî ã õàÿãäàë äàõèí áî ëî âñðóóëàõ ¿éëäâýð áàéãóóëаx;
- Àéì ãèéí õýì æýýí ä öàöðàãèéí ¿¿ñã¿¿ðèéí á¿ðòãýë ÿâóóëæ, öàöðàã èäýâõò áî äèñ áî ëî í î ð÷í û öàöðàãèéí ò¿âø èí èé õÿí àëò ø èí æèëãýý, ñóäàëãàà ÿâóóëàõ ÷àäàâõèéã á¿ðä¿¿ëýí öàöðàã èäýâõò áî äèñ, àþ óëòàé õî ã õàÿãäëû í ì åí åæì åí òèéã áî ëî âñðî í ãóé áî ëãî õ;

- ÓÇÎ Á áîëîõ 9 ïåñòèöèä, ïîëèõëîðò áèôåíèë¿¿ä, ïîëèõëîðò äèáåíçî-ï-äèîêñèíóóä (äèîêñèí) áà ïîëèõëîðò äèáåíçîôóðàíóóä (ôóðàí)-ын ¿éëäâýðëýë, õýðýãëýýíä õÿíàëò òàâèõ, òîîëëîãî ÿâóóëàõ, íººö õàÿãäëûí õýìæýý, áîõèðäñîí ãàçðóóäûã íàðèéâ÷ëàí òîãòîîõ, ò¿¿íèéã óñòãàõ, ¿¿ñýëòèéã áóóðóóëàõ, õîðã¿éæ¿¿ëýõ ¿éë àæèëëàãààíû áýëòãýëèéã õàíãàõ, øààðäëàãàòàé òîõèîëäîëä øèíæèëãýýíä õàìðóóëàх;
- Ïîëèõëîðò áèôåíèëèéí õýðýãëýýã õÿçãààрлах, зогсоох арга хэмжээ авах;
- Çîðèóäûí áóñ ¿éëäâýðëýëýýñ ¿¿ñýõ äèîêñèí áà ôóðàíû ¿¿ñýëòèéã áóóðóóëàõ, ¿¿íèé òóëä ýõ ¿¿ñâýð¿¿äýä òýðã¿¿íèé òåõíîëîãè, áàéãàëü îð÷èíä ýýëòýé àðãà àæèëëàãààã íýâòð¿¿ëýí äýìæèæ àæèëëàх;
- ÓÇÎ Á-èéã àãóóëñàí òîíîã òºõººðºìæèéí õýðýãëýýã çîãñîîõ, íººö õàÿãäëûã óñòãàõ, áîõèðäñîí ãàçðóóäûã õîðã¿éæ¿¿ëýõ, ¿¿ñýëòèéã áóóðóóëàõ àðãà õýìæýýã àâ÷ õýðýãæ¿¿ëýх,;
- Îëîí óëñûí ¿éë àæèëëàãààíû óëìààñ ýâäðýëä îðñîí áîëîí íººõºí ñýðãýýëò õèéñýí òàëáàéí àéìãèéí õýìæýýíèé á¿ðòãýë , ìýäýýëëèéí ñàí á¿ðä¿¿ëæ ìýäýýëëèéãèë òîä áàéäëûãõàíãàíà.

Стратегийн зорилт 2. Газар ашиглалтын оновчтой тогтолцоог бүрдүүлнэ.

- Газар ашиглалтын төлөв байдал, үржил шимийг дээшлүүлэх, түүнчлэн стандартын холбогдолтой мэдээ, мэдээллийг иргэдэд хүргэх оновчтой тогтолцоо бий болгох;
- Уул уурхайн үйлдвэрлэл, ялангуяа, алтны хайгуулын болон ашиглалтын замбараагүй үйл ажиллагааны уршгаар бий болсон хохирол гажуудлыг арилгуулах, байгаль орчин, эдийн засаг, нутгийн иргэдийн эрх ашигт ноцтой хохирол учруулах явдалтай тэмцэхэд нутгийн өөрөө удирдах болон нутгийн захиргааны байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагын хүчийг нэгтгэн зохион байгуулах;
- Хайгуул, ашиглалтын болон гар аргаар алт олборлох явцад эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх ажлыг сайжруулах;
- Байгалийн үзэсгэлэнт болон түүх соёлын дурсгалт газар, нэн ховор, ховордсон ан амьтан, ургамлын тархац болон аялал жуулчлал, эрчимжсэн МАА-н үйлдвэрлэл хөгжүүлэх бүс нутаг, ашигт малтмалын илэрц бүхий

хайгуул, ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгогдоогүй газруудыг аймгийн тусгай хэрэгцээ, хамгаалалтад авах ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх;

- Тариалангийн эргэлтээс хасагдаж байгаа талбайн хөрсний эвдрэлийг зогсоож, олон наст ургамлын үр тарих, бэлчээрийн нөөцөд шилжүүлэх арга хэмжээ авах;
- Инженерийн хийцтэй уст цэгийг засварлах, шинээр гаргах ажлыг жил бүр хөтөлбөр төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжүүлж бэлчээр усжуулалтын түвшинг дээшлүүлэх;
- Хөрсийг элэгдэл, эвдрэлээс хамгаалж, тариалангийн талбайг тойруулж ойн зурвас тарьж ургуулах, таримал болон тэжээлийн, эмийн ургамал тариалах замаар ашиглах.

Стратегийн зорилт 3. Усны нөөцийг бохирдол, хомсдолоос хамгаалах, зохистой ашиглах, хүн амыг эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн усаар хангах нөхцлийг бүрдүүлнэ.

- Төв, суурингийн усны бохирдлыг бууруулах арга хэмжээг тодорхой төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжүүлэх;
- Хүн амын ундны усыг зөөлрүүлэх, цэнгэгжүүлэх бага оврын тоног төхөөрөмжийг сумдад нэвтрүүлж, эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн усны хэрэглээг нэмэгдүүлэх;
- Бэлчээрийг усжуулж, экологийн тэнцвэрт байдалд сөрөг нөлөөгүй услалтын системүүдийг газар тариаланд ашиглах;
- Борооны ус, цас хуримтлуулж хөв, цөөрөм байгуулах асуудлыг судлан хөдөө аж ахуй, газар тариаланд ашиглах замаар усны нөөцийг í ýì ýãä¿¿ëýõ;
- Усны нөөцийг зохистой ашиглан хамгаалах, нөөц, чанар доройтохын хор уршгийн талаар олон нийтийг хамруулсан сурталчилгаа явуулах;
- Усны эх үүсвэрийг бохирдох, хомсдохоос урьдчилан сэргийлэх, гол горхи, булаг шанд, рашааны эхийг тохижуулан хамгаалах, усны нөөцийн нөхөн сэргээх чадварыг сайжруулах;
- ¯¿ëýí ä çî ðèóäààð í º ëºº ëº õ ýêñï åäèöèéã áàéãóóëàõ;
- Àéì ãèéí í óòàã äýâñãýð äýõ ãàäàðãûí áî ëî í ã¿í èé óñí û í ºº ö, ÷àí àðûí ýêî ëî ãè-ýäèéí çàñãèéí ¿í ýëãýýã òî ãòî î x;

- Àéìãèéí õ¿í àìûí óíäíû óñ õàíãàìæèéí óñíû ýõ ¿¿ñâýð õàìãààëàëòûí á¿ñ òîãòîîæ ïàñïîðòæóóëàõ, òºâëºðñºí óñ õàíãàìæèéí ýõ ¿¿ñâýð àþóëã¿é, íàéäâàðòàé àðãà àæèëëàãààã õàíãàõ àæëûã çîõèîí áàéãóóëàx;
- Óñíû õýìæèëò, õÿíàëòûí ñ¿ëæýýã ºðãºòãºõ àðãà õýìæýýã òºëºâëºãººòýéãýýð õýðýãæ¿¿ëýx;
- Óñ õýðýãëýã÷äèéã òîîëóóðæóóëàõ çàìààð óñíû àëäàãäàë, ¿ðã¿é çàðäëûã áàãàñãàõ ¿íäñýí äýýð óñ ñóâãèéí áàðèëãà áàéãóóëàìæ, òîíîã òºõººðºìæèéí õ¿÷ ÷àäëûã á¿ðýí àøèãëàx;
- Óñíû õèìè, ôèçèê ÷àíàð, õ¿í àìûí óíä, àõóéí óñíû ÷àíàð áîõèðäëûí áàéäàëä òàâèõ õÿíàëòûí ëàáîðàòîðèéí ìàòåðèàëëàã áààçûã ¿å øàòòàéãààð бэхжүүлэх;
- Àéìãèéí òºâ, ñóìä áóñàä ñóóðèí ãàçàð, ìàë÷äûí óíäíû óñíû ýõ ¿¿ñâýðò ÷àíàðûí øèíæèëãýý õèéõ зориулалттай зөөврийн лаборатороîð ¿å øàòòàé õàíãàõ àðãà õýìæýý àâàx;
- Õàÿãäàë áîõèð óñûã öýâýðø¿¿ëýõ áàéãóóëàìæèä õîëáîãäîîã¿é, òºâ ñóóðèí ãàçàð, àìðàëò, àÿëàë æóóë÷ëàë, õ¿¿õäèéí çóñëàíãèéí áàðèëãà áàéãóóëàìæààñ ãàðàõ õàÿãäàë áîõèð óñûã öýâýðø¿¿ëýõ îðîí íóòãèéí íºõöºëä òîõèðñîí, öýâýðëýãýýíèé ¿ð ä¿í ºíäºð, õÿìä òºñºð òåõíîëîãè íýâòð¿¿ëýí õàÿãäàë, áîõèð óñààð óñ, õºðñ, îð÷èí áîõèðäîõîîñ õàìãààëàõ, óðüä÷èëàí ñýðãèéëýx;
- Ýêîëîãèéí öýâýð ¿éëäâýðëýë ýðõëýõ, óñûã äàâòàí àøèãëàõ äýâøèëòýò òåõíèê, òåõíîëîãè íýâòð¿¿ëýõ ¿éë àæèëëàãààã äýìæих;
- Õàÿãäàë óñ öýâýðø¿¿ëýõ ÿâöàä ãàðàõ ëàãèéã áîëîâñðóóëàõ ïðîöåññ øèíæëýõ óõààí, òåõíèêèéí äýâøèë íýâòð¿¿ëýõ àæëûã òîäîðõîé ¿å øàòòàéãààð çîõèîí áàéãóóëàx.

Стратегийн зорилт 4. Ойн нөөцийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, экологийн тэнцвэрт байдлыг хадгалах нөхцлийг бүрдүүлнэ.

- Аймгийн ойн нөөцийг сум, аж ахуйн нэгж, нөхөрлөлийн хүрээнд шинэчлэн тогтоож, экологи-эдийн засгийн үнэлгээ хийлгэх, нөхөн сэргээх, ашиглах, хамгаалах төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлэх;
- Ойг хамгаалах, ашиглах, нөхөн сэргээх мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх, тоног төхөөрөмжөөр хангах;

- Жил бүр нийтээр мод тарих хөдөлгөөн өрнүүлж хот суурин газрыг цэцэрлэгжүүлэх, гол усны эх, тариалангийн талбай, авто замын дагуу ойн зурвас байгуулах арга хэмжээ төлөвлөн хэрэгжүүлэх;
- Ойн нөхөн сэргээлтийн ажлыг эдийн засгийн хөшүүрэг хэрэглэн урамшуулж, энэ талын сургалт, сурталчилгааны ажлыг сайжруулах;
- “Ногоон хэрэм” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд ойн зурвас байгуулах ажлыг ýð÷èì æ¿¿ëýõ;
- Î é õýýðèéí ò¿éì ðýýñ óðüä÷èëàí ñýðãèéëýõ àæëûã îëîí íèéò, òºðèéí áóñ áàéãóóëëàãóóäòàé õàì òðàí òîãòìîë çîõèîí áàéãóóëàõ;
- Áàéãàëèéí îéí íººöèéí ìåíåæìåíòèéã öîãöîëáîðîîð íü õýðýãæ¿¿ëýх;
- Î é, ìîäíû ñàëáàðûí ìåíåæìåíò, á¿òýö çîõèîí áàéãóóëàëòûã ñàéæðóóëàõ зорилгоор “Ойн салбарын бүтэц зохион байгуулалтыг бэхжүүлэх, боловсон хүчнийг чадавхжуулах” аймãèéí äýä õºòºëáºðèéã áîëîâñðóóëàх;
- Òóñãàé õàì ãààëàëòòàé ãàçàð íóòàã áîëîí òýäãýýðèéí îð÷íû îéí ñàí á¿õèé á¿ñ íóòàãò îéí ìåíåæìåíòèéã çîõèõ ¸ñîîð õºãæ¿¿ëýõ, îéí àìðàëòûí á¿ñýä áàéãàëèéí àÿëàë æóóë÷ëàëûí õºãæ¿¿ëýх.

Стратегийн зорилт 5. Амьтан, ургамлын аймгийн нөөцийн хомсдолыг хязгаарлаж, тэдгээрийн байгалийн жамаар нөхөн сэргээгдэх нөхцлийг бүрдүүлнэ.

- Экологи-эдийн засгийн үнэлгээ хийж аймгийн биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах хөтөлбөр хэрэгжүүлэх;
- Байгаль орчны доройтол, ургамал амьтны хорогдолтой тэмцэх, нөхөн үржүүлэх, нутагшуулах ажлыг зохион байгуулахдаа үндэсний уламжлалт аргуудыг дэлхийн дэвшилтэт арга, технологитой хослуулан хэрэгжүүлэх;
- Байгалийн унаган төрх, шим мандлын тэнцвэрт байдлыг хадгалах, биологийн төрөл зүйлийг хайрлан хамгаалах үзэл бодлыг хүүхэд, залуучуудад төлөвшүүлэх;
- Нэн ховор, устах аюул нүүрлэж буй амьтан, ургамлыг хамгаалах, нөхөн сэргээх, нутагшуулах арга хэмжээ авах;
- Агнуурын эдэлбэр нутагт ан амьтдад зориулан өвс тэжээл бэлтгэх, булаг шанд задгайлах, тэжээлийн ургамал тариалах, үүр ноохой бэлдэх, долооц

тавих, мараа ургуулах зэрэг биотехникийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэн, эдэлбэр нутгийн ашиглалт хамгаалалтыг сайжруулах.

Стратегийн зорилт 6. Байгалийн гамшиг, уур амьсгалын өөрчлөлт, цөлжилтийг сааруулах, сөрөг үр дагаварыг бууруулах чадавхийг бүрдүүлнэ.

Í ýãä¿ãýýð ¿å ø àò (2009-2015 î í):

- Цөлжилтийн мониторингийн аймгийн сүлжээг боловсронгуй болгон , шуурхай мэдээллийн тогтвортой үйл ажиллагааг хангах;
- Öº ëæèëò ÿâàãäàæ áàéãàà ñóì , î ðî í í óòàãò óðãàì àë í º ì ðº ãèéã í º õº í ñýðãýýõ, î éí çóðâàñ áàéãóóëàõ àðãà õýì æýýã òýðã¿¿í ýýëæèí ä àâàõ;
- Áýë÷ýýðèéí ì åí åæì åí òèéã ñàéæðóóëàí áýë÷ýýð àø èãëàëòû ã í ýì ýãä¿¿ëýõ;
- Òàðèàëàí ãèéí ýðãýëòýä àø èãëàæ áàéãàà òàëáàéã õº ðñ õàì ãààëàõ òåõí î ëî ãèä ø èëæ¿¿ëæ, àòàðø óóëñàí òàëáàéã òàðèàëàí ãèéí ýðãýëòýä î ðóóëñí ààð ãàçàð òàðèàëàí ãèéí öº ëæèëòº ä ¿ç¿¿ëýõ í º ëº º ëëèéã áóóðóóëàõ;
- Óóë óóðõàéí ¿éëäâýðëýëèéí áàéãàëü î ð÷èí ä ¿ç¿¿ëýõ ñº ðº ã í º ëº º ëëèéã áàãàñãàõ;
- Эрдэс, металлыг хор аюулгүй, үр ашигтай боловсруулах экотехнологийг í ýâòð¿¿ëýõ;
- Цөлжилтийг сааруулахад орчин үеийн шинжлэх ухаан, технологийг ололт амжилтыг байгаль орчныг хамгаалж ирсэн уламжлалт арга ухаантай хослуулах;
- Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалд тулгуурласан цөлжилттэй тэмцэх сургалтын оновчтой тогтолцоо бүрдүүлэх.

Хоёрдугаар үе шат (2016-2021 он):

- Уур амьсгалын өөрчлөлтийн улмаас идэвхжиж байгаа öº ëæèëòèéã ñààðóóëàõ;
- Õº ðñí èé ýâäðýë, ýëýãäëèéã áóóðóóëàõ;
- Цөлжилтийг зогсоох эдийн засгийн таатай орчин бүрдүүлэх;
- Áýë÷ýýðèéí óäèðäëàãà çî õèöóóëàëòû ã ñàéæðóóëñí ààð áýë÷ýýðèéí òàëõàãäàëû ã áóóðóóëàõ;
- Тариалангийн эргэлтэд байгаа бүх талбайг хөрс хамгаалах òåõí î ëî ãèä ø èëæ¿¿ëýõ;
- Óñí û í º º öèéã õàì ãààëæ, çî õèñòî é àø èãëàñí ààð óñí û õî ì ñäëû ã áóóðóóëàõ;

- Ойн тогтвортой менежментийг хэрэгжүүлснээр ойн нөөцийн хомсдлыг áóóðóóëàõ;
- Óñí û íººöèéã øèíæëýõ óõààíû ¿íäýñòýé õàì ãààëàõ, çîõèñòîé àøèãëàõ ìåíåæìåíòèéã õýðýãæ¿¿ëýõ;
- Îéí íººöèéí õîìñäëûã áóóðóóëñíààð ò¿¿íýýñ ¿¿ñýõ öºëæèëòèéí ñóóðü øàëòãààíûã àðèëãàõ;
- Îéí áàÿëагийг зохистой ашиглах бодлогыг хэрэгжүүлэх үндсэн дээр ойг нутгийн иргэдийн амьжиргааны баталгаат эх үүсвэр болгох нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Óóë óóðõàéí ¿éëäâýðëýëèéí áàéãàëü îð÷èíä ¿ç¿¿ëýõ ñºðºã íºëººëëèéã áàãàñãàõ;
- Биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, нутагшуулах арга хэмжээг тууштай хэрэгжүүлэх;
- Биологийн төрөл зүйлүүдийн цөлжилтөөс хамаарах хамаарлыг багасгах;
- Öºëæèëòºíä ºðòºìòãèé, ýêîëîãèéí ýìçýã òîãòîëöîîòîé ãàçðûí àøèãëàëòàíä хязгаарлалт тогтоох.

ÄÎ ËÎ Î . Õ¯ ÐÝÕ ÃÎ Ë ¯ Ð Ä ¯ Í , ÕÝÐÝÃÆÈ ËÒÈ É Ã ÕÀÍ ÃÀÕ Ì ÅÕÀÍ ÈÇÌ

7.1. Öî ãö áî äëî ãû ã õýðýãæ¿¿ëñí ýýð õ¿ðýõ ãî ë ¿ð ä¿í

Äàðõàí -Уул аймгийн хөгжлийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлснээр дараахь томоохон үр дүнд хүрнэ:

I ¿å ø àò (2009-2015 î í)-í û ýöýñò áèçí åñèéí ¿éë àæèëëàãàà èäýâõæèæ, ýäèéí çàñãèéí °í äº ð °ñº ëòèéã õàí ãàõ òààëàì æòàé í °õö°ë á¿ðäýõèéí çýðýãöýý ýêñïî ðòûí ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýý °ðãº æèæ, àéì ãèéí ýäèéí çàñãèéí á¿òýö àæ ¿éëäâýðèéí ýçëýõ áàéð ñóóðü äýýøèëæ, ¿éëäâýðëýë òåõí î ëî ãèéí ïàðê байгуулагдан, **ÄÍ Á-èé æèëèéí äóí äàæ° ñº ëò 9.1 õóâèàñ äî î ø ã¿é** °ñí °. ÄÍ Á-èé 43.3 õóâèéã àæ ¿éëäâýð áàðèëãûí ñàëáàð, 23.7 õóâèéã ÕÀÀ-í ñàëáàð, 33.0 õóâèéã ¿éë÷èëãýýí èé ñàëáàð òóñ òóñ ¿éëäâýðëýí ý. Ì °í àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí ÄÍ Á-èé 54.4 õóâèéã áî ëî âñðóóëàõ ñàëáàð ¿éëäâýðëýæ, ýêñïî ðòûí баримжаатай боловсруулах үйлдвэрлэл бий болно. Геологи, уул уурхай, эрдэс баялаг, хүнд үйлдвэрийн салбарын ДНБ энэ үе шатанд æèëä äóí äàæààð 9.6 õóâèàð °ñ÷, àæ ¿éëäâýðèéí ñàëáàðûí ÄÍ Á-èé 42.3 õóâèéã ¿éëäâýðëýõ áî ëí î . Áэлчээрийн болон эрчимжсэн мал аж ахуйг хослуулан хөгжүүлж, малын үүлдэрлэг чанарыг сайжруулан ХАА-í ñàëáàðûí ¿éëäâýðëýë ýí ý ¿å øàòàí ä æèëä äóí äàæààð 10.6 õóâèàð °ñí °. Ì °í àéì ãèéí õýì æýýí ä ÿäóóðàë, àæèëã¿éäëèéã áóóðóóëæ, ÅÁÑ-èéã 12 æèëèéí ñóðãàëòûí òî ãòî ëöî î í ä á¿ðýí ø èëæ¿¿ëæ, 5 õ¿ðòýëõ íàñíû õ¿¿õäèéí ýí äýãäýë áî ëî í íÿëõàñûí ýí äýãäëèéí ò¿âø èí ãáóóðóóëí à.

II ¿å ø àò (2016-2021 î í)-í û ýöýñò ýäèéí çàñãèéí á¿òýö èõýýõýí ñàéæèð÷, äýâø èëòýò òåõí èê, òåõí î ëî ãè, ì åí åæìåí ò á¿õèé ¿éëäâýðëýë, ¿éë÷èëãýý °ñº í ì ýäëýãò ñóóðèëñàí ýäèéí çàñãèéí ¿í äýñ ñóóðü òàâèãäàõ áà °ì í °õ øàòàí ä áàéãóóëàãäñàí óóë óóðõàéí áî ëî í áî ëî âñðóóëàõ ñàëáàðûí ¿éëäâýð¿¿äèéí ¿éë àæèëëàãàà æèãäðýí ý. Ýäèéí çàñàã ýí ý ¿å øàòàí ä **æèëä äóí äàæààð 36.6 õóâèàñ** äî î ø ã¿é °ñ÷, àéì ãèéí ÄÍ Á-èé 43.2 õóâèéã àæ ¿éëäâýð áàðèëãûí ñàëáàð, 34.0 õóâèéã î ð÷èí ¿åèéí ¿éë÷èëãýýí èé ñàëáàð òóñ òóñ ¿éëäâýðëýí ý.

Ýí ýõ¿¿ öî ãö áî äëî ãûã õýðýãæ¿¿ëñí ýýð Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí í èéò èéí õ°ãæëèéí àñóóäëóóä øèéäâýðëýæ, õ¿í àì ò°ðæ °ññ°í í óòàãòàà àÿ òóõòàé ажиллаж, амьдрах нэн таатай орчин бүрдэх болно.

7.2. Öî ãö áî äëî ãû í õýðýãææèëòèéã õàí ãàõ ì åõàí èçì

Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãææëèéí öî ãö áî äëî ãû ã àéì ãèéí Çàñàã äàðãû í ì º ðèéí õº òº ëáº ð, Èргэдийн Төлөөлөгчдийн Õóðëû í øèéäâýð¿¿ä áî ëî í ýí ý áàðèì ò áè÷ãèéí õ¿ðýýí ä áî ëî âðóóëàõ äýä õº òº ëáº ð, ì àñòåð òº ëº âëº ãº º , òº ñë¿¿äýä òóñãàé õýðýãæ¿¿ëí ý.

Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãææëèéí öî ãö áî äëî ãû í æèë á¿ðèéí õýðýãææèëòèéã Çàñàã äàðãà äàðàà æèëèéí ýõí èé óëèðàëä áàгтаан Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Õóðàëä òàéëàãí àí à.

Äàðõàí -Óóë àéì ãèéí õº ãææëèéí öî ãö áî äëî ãî ä òóñãàãäñàí çî ðèëòóóäû ã õýðýãæ¿¿ëýõ ¿éë àæèëëàãààí û ÿâöàä òóõàé á¿ð õÿí àëò, øèí æèëãýý õèéæ, àõèö äýâøèë, ¿éë àæèëëàãààí û ¿ð äàãàâàðû ã ¿í ýëýí ä¿ãí ýõ àæëû ã äàðààõü áàéäëààð çî õèî í áàéãóóëí à.

Áî äëî ãû í áàðèì ò áè÷èãò òóñãàãäñàí çî ðèëòû í õýðýãææèëòèéí ÿâöàä õÿí àëò øèí æèëãýý õèéõ, ¿ð ä¿í ã ¿í ýëýí ä¿ãí ýõ ¿å øàòóóä:

I ¿å øàò: Áî äëî ãû í çî ðèëòû í ýõí èé øàòí û ¿í ýëãýý õèéõ (Õóãàöàà: 2011 î í û 6 äóãààð ñàðû í 30-í û º äº ð);

II ¿å øàò: Áî äëî ãû í çî ðèëòû í äóí ä øàòí û ¿í ýëãýý õèéõ (Õóãàöàà: 2015 î í û 6 äóãààð ñàðû í 30-í û º äº ð);

III ¿å øàò: Áî äëî ãû í çî ðèëòû í ýöñèéí øàòí û ¿í ýëãýý õèéõ (Õóãàöàà: 2020 î í û 6 äóãààð ñàðû í 30-í û º äº ð).

Õÿí àëò, øèí æèëãýý, ¿í ýëãýýã àéì ãèéí òº ðèéí çàõèðãààí û òº â áàéãóóëëàãà õî ëáî ãäî õ ì ýðãýæëèéí áî ëî í ñóäàëãààí û , ò¿¿í ÷ëýí òº ðèéí áóñ áàéãóóëëàãóóäû í î ðî ëöî î òî éãî î ð í ýãäñýí òº ëº âëº ãº º í èé ¿í äñýí äýýð õèéõ áº ãº º ä çî õèõ çàðäëû ã æèë á¿ðèéí òº ñº âò òóñãàí ñàí õ¿¿æ¿¿ëí ý. Õÿí àëò, øèí æèëãýý òàñðàëòã¿é ÿâàãäàí à.

Áî äëî ãû í áàðèì ò áè÷èãò òóñãàãäñàí çî ðèëò á¿ðèéí õýðýãææèëòèéí ¿ð ä¿í ã ¿í ýëýõ øàëãóóð ¿ç¿¿ëýëò áàéõ áº ãº º ä ãî ë àí õààðàë õàí äóóëàõ çàðèì çî ðèëòû í ¿ð ä¿í ã ¿í ýëýõ øàëãóóð ¿ç¿¿ëýëòèéã ñàëáàð òóñ á¿ðýýð óðüä÷èëàí òî ãòî î ð éëñî í áàéí à.

__________o O o_________